

Rikoksen valmistelu lainsäädännössä ja oikeuskäytännössä

Lapin yliopisto
Pro gradu -tutkielma
Rita Tukala
Rikosoikeus
Syksy 2015

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Rikoksen valmistelu lainsäädännössä ja oikeuskäytännössä

Tekijä: Rita Tukala

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Rikosoikeus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: VIII+85

Vuosi: 2015

Tiivistelmä:

Suomen lainsäädännössä rikoksen valmistelu on rangaistavaa vain erillisten tunnusmerkistöjen perusteella ja vain vakavimpien rikosten osalta. Rikoksen valmisteluun liittyy monia rajanvetoa edellyttäviä tilanteita, sillä rikoksen valmistelu tulee erottaa sekä rikoksen yrityksestä että rikoksen suunnittelusta, ja erityisen tärkeää tämä on sellaisissa tilanteissa, joissa toinen muoto on rangaistava mutta toinen ei. Suomen rikoslaki sisältää yhteensä 12 muodollista valmistelukriminalisointia, ja näiden lisäksi on joitakin rikoksia, jotka voivat käytännössä toimia rikoksen valmisteluna ilman virallista rikoksen valmistelun nimikettä. Valmistelukriminalisoinnit on laadittu siten, että valmistelua osoittavat toimet on tarkkaan yksilöity, ja usein valmistelutunnusmerkistössä on viitattu täytettyä tekoa koskevaan tunnusmerkistöön vähintään teon tarkoituksen osalta. Suomen oikeuskäytännössä valmistelukriminalisoinnit eivät saa kovin suurta näkyvyyttä, eikä rikoksen valmistelusta anneta tuomioita kovin usein. Tästä huolimatta oikeuskäytäntöä on kuitenkin löydettävissä, ja esimerkiksi huumausainerikoksen valmistelu on varsin vahvasti esillä noissa tuomioissa. Tutkielmassa sivutaan myös Ruotsin ja Common Law-maiden rikoksen valmistelua ja yritystä koskevaa sääntelyä ja säännösten tulkintaa. Pääpaino on kuitenkin kotimaisessa sääntelyssä ja oikeuskäytännössä.

Avainsanat: rikosoikeus, rikokset, rikoksen valmistelu, rangaistavuus

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen Rovaniemen hovioikeuden käyttöön_x_

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi_x_

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi_x_

(vain Lappia koskevat)

Sisällys

Lähteet.....	III
Kirjallisuus.....	III
Virallislähteet.....	V
Oikeustapaukset.....	VII
Lyhenteet.....	VIII
1. Johdanto.....	1
2. Rikoksen valmistelusta ja sen lähikäsitteistä.....	3
2.1. Rikoksen määritelmä ja laillisuusperiaate.....	3
2.2. Rikoksen valmistelun määritelmä.....	4
2.3. Rikoksen valmistusäännökset maailmalla.....	9
2.4. Valmistelukriminalisoinnit.....	14
2.5. Rikoksen valmistelun ja yrityksen välinen ero ja rajanveto	18
2.5.1. Rikoksen yrityksen määritelmä.....	18
2.5.2. Rikoksen yrityksen määritelmä ulkomailla.....	20
2.5.3. Rikoksen valmistelun ja yrityksen välinen ero.....	22
2.6. Rikoksen valmistelun ja suunnittelun välinen ero ja rajanveto	30
3. HE 141/2012 vp mukaiset valmistelukriminalisoinnit.....	31
3.1. Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu	32
3.2. Törkeän ryöstön valmistelu	36
3.3. Panttivangin ottamisen valmistelu	38
4. Maksuvälinerikosten valmistelu	43
4.1. Rahanväärennyksen valmistelu	44
4.2. Maksuvälinepetoksen valmistelu	46
4.2.1. Maksuvälinepetoksen valmistelun tunnusmerkistö ja historia.....	46
4.2.2. Maksuvälinepetoksen valmistelu käytännössä.....	49
5. Huumausainerikoksen valmistelu.....	53
5.1. Yleistä huumausainerikoksista.....	53
5.2. Huumausainerikoksen valmistelun tunnusmerkistö.....	54
5.3. Huumausainerikoksen valmistelu käytännössä.....	57
5.4. Huumausainerikoksen edistäminen.....	61
6. Yleistä vaaraa tai tuhoa aiheuttavat rikokset.....	62

6.1. Joukkotuhonnan valmistelu	62
6.2. Yleisvaarallisen rikoksen valmistelu	65
6.3. Terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelu	69
7. Salakuuntelun ja salakatselun valmistelu.....	73
8. Valtioon ja yleiseen järjestykseen kohdistuvat rikokset.....	77
8.1. Valtiopetoksen valmistelu	77
8.2. Yleisen järjestyksen aseellisen rikkomisen valmistelu	82
9. Yhteenveto.....	84

Lähteet

Kirjallisuus

Björn Wahlroosin poika aiottiin siepata. Helsingin sanomat 1.2.2012, päivitetty 2.2.2012. Saatavissa osoitteessa <http://www.hs.fi/kotimaa/a1305554671364>. Viitattu 20.4.2015.

Eräiden vakavampien rikosten valmistelu rangaistavaksi elokuun alusta. Finlex 1.8.2013. Saatavissa osoitteessa <http://www.finlex.fi/fi/uutiset/254>. Viitattu 17.9.2014.

Fletcher, George P.: Basic Concepts of Criminal Law. New York 1998.

Frände, Dan: Brott och rättegång. Publikationer utgivna av juridiska fakulteten vid Helsingfors universitet. Helsinki 2003.

Frände, Dan: Yleinen rikosoikeus. Helsinki 2012.

Frände, D. - Matikkala, J. - Tapani, J. - Tolvanen, M. - Viljanen, P. - Wahlberg, M.: Keskeiset rikokset. Helsinki 2014.

Honkasalo, Brynolf: Suomen rikosoikeus. Erityinen osa II. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 104. Helsinki 1960.

Honkasalo, Brynolf: Rikosoikeuden yleiset opit pääpiirteittäin. Helsinki 1966.

Iivonen, Henna: Henkirikosten valmistelun kriminalisointi – kriminalisoinnin puolesta ja sitä vastaan puhuvat seikat. Pro gradu -tutkielma. Turku 2010. Saatavissa <http://www.edilex.fi/lakikirjasto/7030>.

Jareborg, Nils: Straffrättens ansvarslära. Uppsala 1994.

Jareborg, Nils: Allmän kriminalrätt. Uppsala 2001.

Keiler, Johannes ja Roef, David: Comparative Concepts of Criminal Law. Cambridge, Antwerp, Portland 2015.

Kimpimäki, Minna: Kansainvälinen rikosoikeus. Helsinki 2015.

Lappi-Seppälä, Tapio: Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskeva uudistus III, Lakimies 3/2004, s. 422-450.

Lappi-Seppälä, Tapio: Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka. Helsinki 2006.

Lappi-Seppälä, T. - Hakamies, K. - Koskinen, P. - Majanen, M. - Melander, S. - Nuotio, K. - Nuutila, A-M. - Ojala, T. - Rautio, I.: Rikosoikeus. Helsinki 2013.

Lohse, Mikael: Terrorismirikoksen valmistelu ja edistäminen. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 312. Helsinki 2012.

Matikkala, Jussi: Näkökohtia rikoksen valmistelusta. Teoksessa: Suomalainen kriminaalipolitiikka, Näkökulmia teoriaan ja käytäntöön. Tapio Lappi-Seppälän juhlakirja, toim. Ville Hinkkanen ja Leena Mäkipää. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Helsinki 2013, ss. 229-254.

Melander, Sakari: Kriminalisointiteoria – rangaistavaksi säätämisen oikeudelliset rajoitukset. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 288. Helsinki 2008.

Nuotio, Kimmo: Teko, vaara, seuraus – Rikosvastuun filosofisista, kriminaalipoliittisista ja lainopillisista perusteista. Helsinki 1998.

Nuutila, Ari-Matti: Rikoslain yleinen osa. Helsinki 1997.

Pöyhönen, Pekka: Rikoksen valmistelun kriminalisoimisen perusteluista ja ongelmista. Helsinki Law Review 2012/1.

Tapani, Jussi: Yrittänyttä ei laiteta? Rikoksen yrityksen rangaistavuus. Hämeenlinna 2010.

Tapani, Jussi ja Tolvanen, Matti: Rikosoikeuden yleinen osa – Vastuuoppi. Helsinki 2013.

Tolvanen Matti: KKO 2013:85 Törkeän ryöstön yritys. Teoksessa KKO:n ratkaisut kommentein 2013:II, toim. Pekka Timonen. Tallinna 2014, ss. 264-271.

Utriainen, Terttu: Rikosoikeus. Teoksessa Oikeusjärjestys osa II, toim. Maarit Niskanen. Rovaniemi 2010.

Virallislähteet

Ehdotus eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoinnista, Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 15/2012. Helsinki 2012.

HE 63/1972 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain täydentämisestä eräillä yksityiselämän suojan loukkaamista koskevilla rangaistussäännöksillä. Helsinki 1972.

HE 66/1988 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi. Helsinki 1988.

HE 180/1992 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslain täydentämisestä huumausainerikoksia koskevilla säännöksillä. Helsinki 1992.

HE 94/1993 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi. Helsinki 1993.

HE 6/1997 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi. Helsinki 1997.

HE 38/1997 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 37 luvun muuttamisesta. Helsinki 1997.

HE 239/1997 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi. Helsinki 1997.

HE 184/1999 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi. Helsinki 1999.

HE 22/2001 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 9 ja 37 luvun muuttamisesta. Helsinki 2001.

HE 44/2002 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. Helsinki 2002.

HE 188/2002 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle terrorismia koskeviksi rikoslain ja pakkokeinolain säännöksiksi. Helsinki 2002.

HE 55/2007 vp Hallituksen esitys eduskunnalle sotarikoksia ja rikoksia ihmisyyttä vastaan koskevien rikoslain säännösten muuttamiseksi sekä eräiksi niihin liittyviksi laeiksi. Helsinki 2007.

HE 141/2012 vp Hallituksen esitys eduskunnalle eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoimista koskevaksi lainsäädännöksi. Helsinki 2012.

2014/62/EU Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/62/EU, annettu 15 päivänä toukokuuta 2014, euron ja muiden valuuttojen suojaamisesta rahanväärennykseltä rikosoikeuden keinoin ja neuvoston puitepäätöksen 2000/383/YOS korvaamisesta. Bryssel 2014.

2000/383/YOS Neuvoston puitepäätös, tehty 29 päivänä toukokuuta 2000, rahanväärennyksen estämiseksi annettavan suojan vahvistamisesta rikosoikeudellisten ja muiden seuraamusten avulla euron käyttöönoton yhteydessä. Bryssel 2000.

2002/475/YOS Neuvoston puitepäätös, tehty 13 päivänä kesäkuuta 2002, terrorismin torjumisesta. Bryssel 2002.

SopS 47/1936 Yleissopimus väärän rahan valmistamisen vastustamiseksi.

SopS 5/1960 Yhdistyneiden Kansakuntien joukkotuhontana pidettävän rikoksen ehkäisemistä ja rankaisemista koskeva yleissopimus (Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide 1948).

SopS 43/1965 Vuoden 1961 huumausaineyleissopimus (Single Convention on Narcotic Drugs 1961). Saatavissa osoitteessa http://www.unodc.org/pdf/convention_1961_en.pdf. Viitattu 18.2.2015.

SopS 42/1975 Huumausaineyleissopimuksen muuttamista koskeva sopimus.

SopS 60/1976 Psykotroppeja koskeva yleissopimus.

SopS 44/1994 Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus huumausaineiden ja psykotrooppisten aineiden laitonta kauppaa vastaan.

SopS 6/2009 Kansainvälinen yleissopimus ydinterrorismin torjumisesta.

Brottsbalk (1962:700). Saatavissa osoitteessa www.riksdagen.se.

Regeringens proposition 2000/01:85 Förberedelse till brott m.m. Tukholma 2001. Saatavissa osoitteessa www.riksdagen.se.

Oikeustapaukset

KKO 1985 II 8

KKO 1988:54

KKO 2013:85

Turun HO 02/3128, Diaarinumero R 01/1201

Itä-Suomen HO 10/252, Diaarinumero R 10/92

Vaasan HO 10/1535, Diaarinumero R 10/1244

Vaasan HO 11/834, Diaarinumero R 11/629

Rovaniemen HO 13/906, Diaarinumero R13/4

Helsingin HO 14/113406, Diaarinumero R 13/2886

Helsingin HO 14/155837, Diaarinumero R 14/709

Kotkan kärjäoikeus 09/1742, Diaarinumero R 09/1234

Helsingin kärjäoikeus 10/2411, Diaarinumero R 09/8095

Lyhenteet

BrB Brottsbalk

EU Euroopan Unioni

HE Hallituksen esitys

HO Hovioikeus

KKO Korkein oikeus

PL Perustuslaki

RL Rikoslaki

SopS Sopimussarja

YK Yhdistyneet Kansakunnat

1. Johdanto

Tämän tutkielmani tarkoitus on selvittää, mitä on rikoksen valmistelu, millaisia toimia sen puitteissa tehdään, mitä siitä säädetään laissa ja millaista oikeuskäytäntöä siitä on olemassa. Perehdyn rikoksen valmisteluun kokonaisuudessaan, joten tutkimukseni kohteena ovat niin rikoksen valmistelun ja sen yrityksen, kuin rikoksen valmistelun ja sen suunnittelunkin väliset eroavaisuudet sekä rikoksen valmistelun määritelmä. Aloitan rikoksen valmisteluun liittyvistä perusasioista ja -käsitteistä sekä tekijöistä, joista valmistelun voi tunnistaa. Näiden seikkojen lisäksi valmistelun käsittelyssä varsin olennaisia ovat myös sen lähikäsitteet yritys ja suunnittelu, sillä valmistelun erottaminen niistä on tärkeää ja paikoin haastavaakin. Tästä syystä olen sijoittanut niiden käsittelyn tutkielmani alkuun valmistelun yleisen esittelyn yhteyteen. Näin ollen olennaiset seikat valmistelusta ja sen lähikäsitteiden eroista ovat jo lukijan tiedossa edetessäni yksittäisiin tunnusmerkistöihin. Joidenkin yksittäisten tunnusmerkistöjen yhteydessä voin vielä palata valmistelun määritelmään tuon kyseisen tunnusmerkistön osalta, jos valmistelun ja yrityksen tai valmistelun ja suunnittelun rajaa on esimerkiksi oikeuskäytännössä käsitelty erityisesti kyseisen rikoksen osalta, tai jos se on ollut hankalasti määriteltävissä.

Yleisluonteisemman esittelyn jälkeen etenen edellä kertamani mukaisesti rikoksen valmistelua koskeviin yksittäisiin tunnusmerkistöihin, joiden käsittelyä syvennän hovioikeuksien tuomioilla ja lakien esitöistä löytyvillä tulkintaohjeilla. Käsittelen vain varsinaista rikoksen valmistelua muodollisesti koskevia tunnusmerkistöjä, joten esimerkiksi salahankkeet jäävät tarkemman käsittelyn ulkopuolelle. Poikkeuksena tästä säännöstä käsittelen kuitenkin huumausainerikosten yhteydessä huumausainerikoksen edistämistä, sillä tässä tapauksessa edistäminen on varsin lähellä varsinaista valmistelua. Aiheen ja tilan rajallisuuden vuoksi käytännössä kokonaan huomiotta jäävät siis sellaiset rikokset, jotka voivat tosiasiallisesti olla rikoksen valmistelua, mutta joiden nimikkeessä ei mainita valmistelua (esimerkiksi laitton naamioituminen). Olen yhdistänyt mahdollisimman tarkoituksenmukaisella tavalla joitain samantyyllisiä

tai samanlaisia oikeushyviä suojaavia valmistelukriminalisointeja saman luvun alle. Luvun alussa kerron useimmiten yleisen esittelyn kyseisessä luvussa käsittelemieni rikosten kriminalisoinnin taustasta, kunnes siirryn yksittäisten tunnusmerkistöjen esittelyyn. Joidenkin tunnusmerkistöjen yhteydessä hyödynnän hovioikeuksien ratkaisuja kyseisestä rikoksesta havainnollistaen näin käytännön tasolla, millaisia rikoksia valmistelurikokset ovat. Joidenkin tapausten avulla kykenen myös havainnollistamaan valmistelurikoksista tuomittuja rangaistuksia, joskin useissa tapauksissa on tuomittu yhteinen rangaistus useista rikoksista. Näissä tapauksissa en luonnollisesti kykene arvioimaan yhden valmistelurikoksen painoarvoa kokonaisrangaistuksessa.

Otan tutkielmassani huomioon myös kansainvälisen näkökulman ja ulkomaisen lähdemateriaalin ensisijaisesti valmistelukriminalisointien taustalla vaikuttavien kansainvälisten sopimusten muodossa. Kansainväliset sopimukset ovat esillä erityisesti kansainvälisluonteisissa rikoksissa, kuten esimerkiksi huumausainerikoksissa, joukkotuhonnassa sekä terrorismirikoksissa. Erityisesti YK ja EU ovat vaikuttaneet sopimuksillaan ja päätöksillään muun muassa noiden rikosten tunnusmerkistöihin. Ulkomaista materiaalia edustaa suurimmaksi osaksi Ruotsin sääntely, jota käsittelen valmistelua ja yritystä yleisesti koskevissa luvuissa. Suomessa on perinteisesti otettu mallia Ruotsin lainsäädännöstä, joten vertailu Ruotsin lainsäädäntöön on tätä taustaa vasten varsin relevanttia. Lisäksi olen ottanut tutkielmaani mukaan pienen katsauksen Common Law -maiden rikoksen valmistelua ja yritystä koskevaan sääntelyyn. Ulkomaisen sääntelyn tutkiminen avaa ja laajentaa käsitystä rikoksen valmistelusta, mutta tutkielmani pääpaino on kuitenkin kotimaisessa sääntelyssä ja oikeuskäytännössä.

Tämän tutkielmani tarkoituksena on tiiviisti ilmaistuna selvittää rikoksen valmistelun ja sen lähikäsitteiden välinen eroavaisuus sekä se, mitä on rikoksen valmistelu. Millaisia toimia rikoksen valmisteluun voi kuulua, ja missä menee raja rikoksen valmistelun ja yrityksen välillä tai rikoksen valmistelun ja suunnittelun välillä? Tutkin myös, millaisia rikoksia Suomessa on valmistelun osalta kriminalisoitu, ja millaiset teot ovat näiden kriminalisointien puitteissa

rangaistavia. Huomioin edellä mainitsemani mukaisesti myös kansainvälisen ja ulkomaisen lähdeaineiston ja kerron, mitkä teot ovat rangaistavia myös kansainvälisen oikeuden perusteella.

2. Rikoksen valmistelusta ja sen lähikäsitteistä

2.1. Rikoksen määritelmä ja laillisuusperiaate

Rikoksen valmistelusta puhuttaessa on perusteltua aloittaa sen tutkiminen ja määrittelemisen rikoksen yleisen määritelmän kautta. Terttu Utriainen määrittää rikoksen muodollisesti teoksi, josta on säädetty rangaistus¹. Rikoksen määritelmään kuuluu tämän lisäksi ajatus siitä, että rikos on tunnusmerkistön mukaisesti oikeudenvastainen teko, joka on syyksiluettava syyntakeiselle tekijälleen joko tahallisena tai tuottamuksellisena².

Suomen lainsäädännössä rikokset ja niistä säädetyt rangaistukset on pääosin sijoitettu rikoslakiin (19.12.1889/39), ja oikeudenkäytössä esimerkiksi tuomioistuimet ovat analogian kiellon mukaisesti sidottuja näihin rikoksiin ja rangaistuksiin. Tämä tarkoittaa samalla, että teko, jota ei laissa ole säädetty rangaistavaksi, ei ole rikos. Näin huomionarvoiseksi tulee RL 3:1:ssä säännelty niin kutsuttu laillisuusperiaate:

”Rikokseen syylliseksi saa katsoa vain sellaisen teon perusteella, joka tekohetkellä on laissa nimenomaan säädetty rangaistavaksi.

Rangaistuksen ja muun rikosoikeudellisen seuraamuksen on perustuttava lakiin.”

Laillisuusperiaatteesta säädetään rikoslain lisäksi myös PL 8:ssä, joskin hieman eri sanoin:

”Ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Rikoksesta ei saa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin tekohetkellä on laissa säädetty.”

Laillisuusperiaate tunnetaan myös sen käsitteiden nullum crimen sine lege (ei rikosta ilman lakia) ja nulla poena sine lege (ei rangaistusta ilman lakia) avulla.

1 Utriainen 2010 (teoksessa Oikeusjärjestys, Osa II), s. 133.

2 Honkasalo 1966, s. 5.

Lappi-Seppälä on kiteyttänyt laillisuusperiaatteen sisällön hyvin sanoen, että ”rikoksen ja siitä tuomittavan rangaistuksen tulee perustua lakiin. Ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Rikoksesta ei saa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin tekohetkellä on laissa säädetty.”³

Laillisuusperiaatteen ydinsisältöön kuuluvat edellä esitellyn lisäksi myös ”vaatimus kirjoitetun eduskuntalain tasoisesta rikosoikeudellisesta sääntelystä” sekä vaatimus säännöksen täsmällisyydestä⁴. Nämä vaatimukset tunnetaan myös *praeter legem* -kieltona, eli kirjoitetun lain vaatimuksena ja epätäsmällisyyskieltona.⁵ Laillisuusperiaatteen mukaisesti edellytetään, että rikoksista ja niistä tuomittavista rangaistuksista tulee säätää laissa, ei esimerkiksi asetuksella, ja että rangaistava teko on määriteltävä laissa riittävän selkeästi⁶. Näiden seikkojen lisäksi laillisuusperiaatteen käsitteeseen kuuluu taannehtivan rikoslain kielto, jonka perusteella rikokseen sovelletaan lähtökohtaisesti aina sen tekoajankohtana voimassa ollutta lainsäädäntöä.⁷ Poikkeuksen tästä tekee niin kutsuttu lievemmän lain periaate, jonka mukaan lain muuttuessa teon ja tuomitsemishetken välillä lievempään suuntaan, sovelletaan uutta, lievempää lainsäädäntöä.⁸ Laillisuusperiaate on hyvin moninainen ja tärkeä sääntö suomalaisessa rikosoikeudessa ja näin ollen myös rikoksen valmistelun kriminalisoinnissa ja rangaistavuudessa.

2.2. Rikoksen valmistelun määritelmä

Rikoksen tekovaiheet alusta loppuun saakka voidaan jakaa karkeasti neljään vaiheeseen: suunnitteluun, valmisteluun, yritykseen sekä täytettyyn tekoon⁹. Rikoksen tekeminen lähtee useimmiten liikkeelle mielensisäisestä toiminnasta, kuten esimerkiksi ajatuksesta tai päätöksestä rikoksen tekemisestä, edeten siitä

3 Lappi-Seppälä 2006, s. 65.

4 HE 141/2012 vp, s. 9.

5 Melander 2008, s. 196.

6 Matikkala 2013, s. 235.

7 Melander 2008, s. 196. Laillisuusperiaatteen jaottelusta myös HE 44/2002, s. 30.

8 Lappi-Seppälä, Hakamies jne. 2013, s. 191.

9 Pöyhönen 2012, s. 115.

suunnitteluun ja lopulta ulkoisiin toimiin, kuten valmisteluun, täytäntöönpanon aloittamiseen, täytäntöönpanon päättämiseen, vahingon syntymiseen ja mahdollisiin rikoksen jälkitoimiin¹⁰. Rikoksen valmistelun määritelmästä puhuttaessa olennaisia kysymyksiä ovat esimerkiksi kuinka varhaiset toimet ovat valmistelua ja missä vaiheessa valmistelu muuttuu yritykseksi. Rikoslain yleisten oppien uudistamista koskeva hallituksen esitys 44/2002 kiteyttää rikoksen valmistelun perusajatuksen siten, että se on subjektiivisessa suhteessa rikokseen tähtäävää toimintaa, jolla luodaan edellytyksiä rikoksen myöhemmälle toteuttamiselle¹¹. Valmistelulla suoritetaan joitain yleensä ulkoisesti näkyviä toimia, joilla tekijän on tarkoitus helpottaa rikoksen tekemistä tai mahdollistaa rikoksen myöhempi toteuttaminen. Tekijä toimii siis tarkoituksessa tehdä myöhemmin rikos, jota hän valmistelutoimillaan auttaa ja edistää ja jolle hän luo edellytyksiä tekemättä kuitenkaan vielä varsinaista tekoa¹². Valmistelua koskevista tunnusmerkistöistä on pääteltävissä, että tekijän nimenomaisena tarkoituksena tulee olla tehdä rikos eikä vain yrittää rikosta tai valmistella sitä. Valmistelulla tulisi näin ollen olla rikosentekotarkoitus.

Esimerkkinä rikokselle edellytyksiä luovasta toimesta voi olla ensinnäkin rikoksen tekemiseen soveltuvan välineen tai tarvikkeen hallussapito. Tällainen väline tai tarvike ei välttämättä itsessään ole laitton tai sen hallussapito rangaistavaa, mutta jos tätä välinettä tai tarviketta on tarkoitus käyttää rikoksen tekemiseen, voidaan sen hallussapidosta rangaista rikoksen valmisteluna.¹³ Esimerkiksi huumausainerikoksen valmistelussa käytettävät välineet, tarvikkeet ja aineet voivat olla sinänsä laillisia, mutta yhdistettynä rikoksen tekoaikeeseen niiden hallussapidosta tulee rangaistavaa. Myös esimerkiksi törkeän ryöstön valmistelussa käytettävä rahankuljetusauton aikataulu tai kartta sen reitistä voi olla rikoksen valmistelussa käytettävä väline tai tarvike. Valmistelusta kielivät välineet, tarvikkeet tai aineet ovat yksilöllisiä kullekin valmistelurikokselle, joten yleistä listaa valmistelutarkoitusta osoittavista välineistä, tarvikkeista tai aineista ei ole mahdollista tehdä. Valmistelua koskevat tunnusmerkistöt sisältävät yleensä tyhjentävän listan, jonka mukaiset toimet ovat valmisteluna rangais-

10 Matikkala 2013, s. 229.

11 HE 44/2002 vp, s. 140.

12 Honkasalo 1966, s. 85.

13 HE 141/2012 vp, s. 5-6.

tavia. Joskus listassa mainitaan erikseen välineiden, tarvikkeiden tai aineiden hallussapito ja joskus näistä ei mainita. Usein kuitenkin erilaiset välineet, tarvikkeet tai aineet voivat osoittaa valmistelutarkoitusta, jos niiden hallussapito voidaan yhdistää valmistelurikoksen tunnusmerkistön mukaisiin toimiin. Rangaistavaa valmistelua välineiden, tarvikkeiden tai aineiden hallussapito kuitenkin on vain kun asiasta on niin säädetty. Välineiden, tarvikkeiden tai aineiden lisäksi rikoksen tekemistä edistävä valmistelutoimi voi olla jokin ajallisesti varhaisempi ja mahdollisesti rikoksen toteutumisen edellyttämä teko. Frände esimerkiksi esittää tällaisina valmistelutoimina ennen rattijuopumukseen syyllistymistä tehdyn alkoholin nauttimisen ja autonavainten etsimisen. Rattijuopumuksen valmistelu ei ole rangaistavaa, mutta myös sen toteuttamisessa on ajallisesti havaittavissa valmistelutoimia.¹⁴

Yhtenä erityisenä muotona rikoksen valmistelusta on salahanke, jolla tarkoitetaan yleisesti sitä, että kaksi tai useampi henkilö sopivat yhdessä rikoksen tekemisestä tai suunnittelevat rikosta. Tässä tekemuodossa yhdistyvät sekä rikoksen esivaiheen toimet että osallisuusoppi.¹⁵ Kyse on siis useimmiten rikoksen valmistelusta, mutta salahanke voi kuitenkin olla valmistelun sijasta myös suunnittelua sen sisältämän sopimismäkökulman vuoksi. Suunnittelusta on kyse silloin, kun varsinaisia valmistelua osoittavia ulkoisia toimia ei välttämättä vielä tehdä. Samoin kuin valmistelu, on salahankekin rangaistava vain kun siitä on erikseen niin säädetty. Salahanke on Suomessa ”normaalia” valmistelua suppeammin kriminalisoitu, sillä suurin osa suomalaisista valmistelukriminalisoinneista koskee vain perinteistä valmistelua ilman salahankeaspektia. Osa varsinaisista valmistelutunnusmerkistöistä kuitenkin sisältää salahankkeenomaisen tekotavan, jolloin salahanke sisältyy varsinaiseen valmistelutunnusmerkistöön. Salahanketta ei ole suomalaisessa rikosoikeudessa käsitelty kovinkaan laajalti - mahdollisesti sen erittäin läheisesti valmisteluun liittyvän luonteen ja suppean kriminalisoinnin vuoksi. Salahankkeen sisältöä on käsitelty enemmän ruotsalaisessa oikeudessa, jota esittelen jäljempänä tässä luvussa.

14 Frände 2003, s. 83.

15 Matikkala 2013, s. 242.

Vaikka valmistelu sijoittuu täytettyyn tekoon nähden aikaisempaan vaiheeseen, on valmistelurikoksessa myös omalla tavallaan kyse täytetystä teosta. Valmistelun yritystä ei lähtökohtaisesti ole, ja tästä syystä yrityksestä luopumista koskevia säännöksiä ei mitään ilmeisimmin voida ainakaan sellaisenaan soveltaa valmistelusta luopumiseen. Matikkalan mielestä valmistelurikosta koskevasta vastuusta ei voisi lähtökohtaisesti vapautua siinäkään tapauksessa, että tekijä poistaisi kaikkien siihenastisten toimiensa merkityksen ja tekisi rikoksen tekemisen ”mahdottomaksi”.¹⁶ Matikkala perustelee tätä näkemystään HE 44/2002:n avulla¹⁷. Hän vertaa valmistelusta luopumista yrityksestä luopumiseen siten, että yrityksestä luovuttaessa tekijä vapautuisi vastuusta yrityksen, mutta ei valmistelun osalta. Loppujen lopuksi Matikkala kuitenkin pitää johdonmukaisuussyistä perusteltuna henkilön vapautumista valmisteluvastuusta, jos hän luopuu siitä valmistelun jälkeen, tai jos hän yritysaiheessa luopuu tai katuu tehokkaasti. Tämä ei kuitenkaan Matikkalan mukaan poistaisi vastuuta valmistelu- tai yritysaiheessa mahdollisesti toteutetuista muista, täytetyistä rikoksista.¹⁸ Matikkalan näkemys on siis jokseenkin hajanainen, eikä ole täysin selvää, millä perusteella valmistelua koskevasta rikosvastuusta voisi hänen mukaansa vapautua. Honkasalo sen sijaan katsoo valmistelusta vetäytymisen olevan mahdollista, mutta se vaatisi tekijänsä puolelta aktiivisia toimia esimerkiksi varustelun hävittämiseksi ja valmistelun tyhjäksi tekemiseksi¹⁹. Myös Nuutila katsoo valmistelusta vetäytymisen yrityksen tapaan mahdolliseksi. Nuutilakin edellyttää rangaistusvastuusta vapautumiselta mahdollisen varustelun hävittämistä, joten pelkkä passiivisuus ei tällä perusteella riitä valmistelusta vetäytymiseen. Valmistelusta vetäytymistä koskevassa keskustelussa on huomionarvoinen myös niin kutsuttu ”kvalifioitu valmistelu”, jossa valmistelusta vetäytyjää voidaan rangaista, jos valmistelu on samalla käsittänyt muun täytetyn rikoksen.²⁰ Valmistelua koskevasta rangaistusvastuusta voi Honkasalon mukaan vetäytymisen perusteella vapautua vain itse tekijä. Vaikka varsinainen tekijä vetäytyy valmistelusta ja poistaa valmistelussa

16 Matikkala 2013, s. 247.

17 HE 44/2002 vp, s. 145-146.

18 Matikkala 2013, s. 247-248.

19 Honkasalo 1966, s. 89.

20 Nuutila 1997, s. 338.

tekemänsä toimet, ovat esimerkiksi yllyttäjä ja avunantaja kuitenkin edelleen vastuussa ja rangaistavissa omista toiminnoistaan.²¹

On epäselvää, missä määrin nämä valmistelusta vetäytymistä koskevat näkemyserot Matikkalan, Honkasalon ja Nuutilan käsitysten välillä johtuvat valmistelua koskevan rikoslain säännöksen poistumisesta. Honkasalon ja Nuutilan käsitykset sijoittuvat aikaan ennen rikoslain kokonaisuudistusta, jolloin RL 4:3:ssä säädettiin rikoksen valmistelusta seuraavasti:

”Rikoksen valmistelu rangaistaan ainoastaan silloin kuin siitä on laissa erittäin määrätty. Rangaistavasta valmistelusta noudatettakoon mitä 2 §:ssä yrityksestä on säädetty.”

Yritystä koskevassa RL 4:2:ssä säädettiin, että yritys jää rankaisematta, jos tekijä omasta tahdostaan on luopunut rikoksen täyttämistä tai ehkäissyt sen vaikutukset. Samalla säännös määräsi, että jos yritys on käsittänyt jonkin toisen rikoksen, tuli siitä teosta tuomita rangaistus. Näin ollen ainakin Nuutilan ja Honkasalon toteamukset ovat vanhan lainsäädännön mukaisia, mutta tämänhetkinen oikeustila on säännöksen puutteessa hieman epäselvä. Uusissa HE 141/2012 mukaisissa valmistelukriminalisoinneissa on kuitenkin säännösten 2 momenttiin kirjattuna valmistelusta luopuminen ja sen edellytykset seuraavasti:

”Jos vaara rikoksen toteuttamisesta on ollut muista kuin satunnaisista syistä vähäinen taikka jos henkilö on vapaaehtoisesti luopunut rikoksen valmistelusta, estänyt sen jatkumisen tai muuten poistanut oman toimintansa merkityksen rikoksen valmistelussa, 1 momenttia ei kuitenkaan sovelleta.”

Törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen, törkeän ryöstön sekä panttivangin ottamisen valmistelun osalta valmistelusta luopuminen on näin ollen mahdollista tietyin edellytyksin.

Jos toiminta ei ole ulkoisesti havaittavaa vaan tapahtuu niin sanotusti mielensisäisenä toimintana, eli tekijän ajatuksissa, katsotaan se yleensä rikoksen suunnitteluksi. Rikoksen suunnittelu on usein nimenomaan mielensisäistä toimintaa ilman ulkoisia tapahtumia, sillä jos tekijä etenee ulkoisesti

²¹ Honkasalo 1966, s. 89-90.

havaittaviin toimiin, kuten esimerkiksi tarvikkeiden hankkimiseen tai karttojen laatimiseen, on tällöin yleensä kyse jo rikoksen valmistelusta. Rikoksen suunnittelu pelkästään ajatuksin ei ole rangaistavaa, sillä ketään ei voi rangaista ajatuksistaan²². Samoin kuin rikoksen valmistelun ja rikoksen suunnittelun, myös rikoksen valmistelun ja yrityksen välistä rajanvetoa voi olla joskus vaikea tehdä. Sekä valmistelu että yritys kummatkin edellyttävät ulkoisia toimia, mutta ”valmistelutoimet ovat yritystä varhaisempia tekoja, joissa rikoksen tekemistä ei ole vielä aloitettu²³”. Valmistelu sijoittuu siis aikaan ennen yritystä, jolloin rikoksen tekemistä ei ole vielä aloitettu, mutta edellytyksiä sen tekemiselle on alettu luomaan. Käsittelen sekä rikoksen yritystä että rikoksen suunnittelua omissa luvuissaan myöhemmin.

Yhteenvedona rikoksen valmistelun määritelmästä todettakoon, että kyse on rikoksen mahdollisesti rangaistavasta valmistelusta, kun tekijällä on nimenomaisena tarkoituksena tehdä rikos²⁴. Valmisteluun tulee näin ollen ryhtyä tarkoituksenaan tehdä valmistelun kohteena oleva rikos²⁵. Tämän lisäksi tekijän tulee tehdä joitain ulkoisesti havaittavia toimia, joilla hän edesauttaa tulevan rikoksen tekemistä. Suomessa rikoksen valmistelusta rangaistaan vain siinä tapauksessa, että se on rikoslaissa erikseen säädetty rangaistavaksi. Rikoksen valmistelun kriminalisointiin on myös perinteisesti suhtauduttu kielteisesti sen esimerkiksi tunnusmerkistön muotoilulle ja oikeusturvalle aiheuttamien haasteiden vuoksi.

2.3. Rikoksen valmistelusäännökset maailmalla

Valmistelukriminalisointeja ja valmistelutoimien sisältöä säännellään myös muissa valtioissa, ja yksi Suomen käytäntöihin verrattuna suhteellisen yhteneväinen järjestelmä löytyy Ruotsista. Siellä rikoksen valmistelu voidaan tiiviisti ilmaista tietyksi toiminnaksi tai teoksi, jolla on tarkoitus²⁶. Valmistelun

22 Nuotio 1998, s. 26.

23 HE 141/2012 vp, s. 5.

24 www.finlex.fi/fi/uutiset/254, viitattu 17.9.2015.

25 Pöyhönen 2012/1, s. 129.

26 Jareborg 1994, s. 91.

tulee siis tapahtua tahallisesti, joten tuottamuksellisesti tapahtunut rikoksen valmistelu ei ole rangaistavaa. Tuottamuksellinen rikoksen valmistelu on kuitenkin todennäköisesti lähinnä teoreettinen työkalu valmistelun määrittelyyn, sillä tuottamuksellisen rikoksen valmistelun esiintyminen vaikuttaa varsin epätodennäköiseltä.²⁷

Ruotsin Brottsbalkiin (myöhemmin BrB) lisättiin rikoksen valmistelusäännös nykyisensisältöisenä lainmuutoksella 2001:348, joka tuli voimaan 1. kesäkuuta 2001. BrB sisälsi jo ennen tuota säännöksen rikoksen valmistelusta, mutta tuolla muutoksella säännöksestä tuli nykyisen kaltainen. BrB sisältää sekä valmistelun yleisen määritelmän, että yksittäiset valmistelun kriminalisoivat tunnusmerkistöt. Rikoksen valmistelua koskeva sääntely toimii siten Ruotsissa siinä mielessä samoin kuin Suomessa, että myös Ruotsissa rangaistaan rikoksen valmistelusta vain erillisten tunnusmerkistöjen perusteella²⁸. Suomessa rikoslaki ei enää nykyisin sisällä rikoksen valmistelua koskevaa yleissäännöstä, mutta Ruotsissa yleissäännös sijaitsee BrB:n 23:2:ssä, ja se määrittelee rikoksen valmistelun seuraavasti:

”Den som, med uppsåt att utföra eller främja brott,

1. tar emot eller lämnar pengar eller annat som betalning för ett brott eller för att täcka kostnader för utförande av ett brott, eller

2. skaffar, tillverkar, lämnar, tar emot, förvarar, transporterar, sammanställer eller tar annan liknande befattning med något som är särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid ett brott,

skall i de fall det särskilt anges dömas för förberedelse till brottet, om han inte gjort sig skyldig till fullbordat brott eller försök.

I de fall det särskilt anges döms för stämpling till brott. Med stämpling förstås, att någon i samråd med annan beslutar gärningen eller att någon söker anstifta annan eller åtar eller erbjuder sig att utföra den

Straff för förberedelse eller stämpling skall bestämmas under den högsta och får sättas under den lägsta gräns som gäller för fullbordat brott. Högre straff än fängelse i två år får bestämmas endast om fängelse i åtta år eller däröver kan följa på det fullbordade brottet. Om faran för att brottet skulle fullbordas var ringa, skall inte dömas till ansvar.”

²⁷ Regeringens proposition 2000/01:85, 6 Förberedelse till brott, 6.1.1 Förberedelse till brott.

²⁸ Regeringens proposition 2000/01:85, 6 Förberedelse till brott, 6.1 Nuvarande reglering.

Ruotsalaisen sääntelyn mukaan valmisteluksi luetaan rikoksen tekemisen tai sen edistämisen tarkoituksessa esimerkiksi rahan vastaanottaminen tai antaminen rikoksen tekemistä varten tai rikoksessa käytettävän apuvälineen hankkiminen, kehittäminen, vastaanottaminen tai kuljettaminen. Myös suomalaiset valmistelukriminalisoinnit sisältävät samoja valmistelun tekotapoja, esimerkiksi apuvälineen hankkimista tai rahan antamista, mutta ne on sijoitettu erikseen yksittäisiin tunnusmerkistöihin ja ne ovat yksilöllisiä kussakin tunnusmerkistössä. Jokainen suomalainen valmistelukriminalisointi sisältää erikseen luettelon tekotavoista, joilla kyseiseen rikoksen syyllistyy, ja oletettavasti tästä syystä Suomesta puuttuu Ruotsin mallin mukainen yleinen rikoksen valmistelua koskeva säännös. Ruotsalainen apuvälinettä koskeva kriminalisointi on huomionarvoinen siinä, että se ei koske kaikkia mahdollisia välineitä, vaan niiltä edellytetään erityistä vaarallisuutta²⁹. Pääsääntöisesti ruotsalaisessa käytännössä onkin katsottu, että jokapäiväisiä esineitä ei voida pitää rikoksessa apuvälineenä. Tällaisiksi jokapäiväisiksi esineiksi on katsottu esimerkiksi autot, tietokoneet, matkapuhelimet sekä väritulostimet.³⁰ Samanlaista sääntelyä on paikoin havaittavissa myös Suomessa, sillä arkipäiväiset esineet on luettu pois esimerkiksi törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelussa käytettävistä rangaistavista aseista³¹. Jotta kyse on rikoksessa käytettävästä apuvälineestä, edellytetään Ruotsissa apuvälineeltä lisäksi erityistä sopivuutta rikoksessa käytettäväksi. Myös apuvälineen käsitteeseen on syytä kiinnittää huomiota: apuvälineestä ei ole kyse silloin, jos kyseinen rikos koskee tuon asian tai välineen käsittelyä. Esimerkiksi huumausainerikoksessa huumausaine ei ole apuväline.³²

BrB:n säännöksen 2 momentissa on myös salahankkeen yleinen määritelmä. Salahankkeella tarkoitetaan sitä, että henkilö toisen kanssa päättää tehdä rikoksen tai yllyttää jotakuta tekemään rikoksen tai vastaanottaa tai tarjoutuu rikoksen tekemiseen. Salahanke edellyttää tekijältään tahallisuutta, mutta tuolta tahallisuudelta ei kuitenkaan edellytetä kohdistumista tiettyyn konkreettiseen

29 Jareborg 2001, s. 392.

30 Jareborg 2001, s. 393.

31 Frände, Martikkala ym. 2014, s. 238.

32 Jareborg 2001, s. 392.

rikokseen³³. Tekijöiden ei siis oletettavasti tarvitse tehdä tarkasti yksilöityä suunnitelmaa, vaan yleisempikin valmius voitaisiin Ruotsissa lukea salahankkeeksi. Mikään kovin yleinen suunnitelma tai sopimus rikoksen tekemisestä kuitenkaan tuskin tulee kyseeseen, vaan jonkinlaisia tietoja ja yksilöintejä pitäisi todennäköisesti olla erotettavissa. Lisäksi salahankkeelta edellytetään Ruotsissa tekijän antamaa tahdonilmaisua rikoksen tekemisestä³⁴. Tämä johtunee siitä, että salahanke on kahden tai useamman ihmisen yhdessä tekemä toimi, ja yhdessä tekeminen yleensä edellyttää ilmaisua ja suostumusta tähän tekemiseen. Valmistelun tapaan myös salahankkeen kohdalla kyse on rikoksesta vain kun niin on erikseen tunnusmerkistöllä säädetty³⁵.

Valmistelurikokseen liittyvästä vastuusta tekijä voi vapautua Ruotsissa luopumalla valmistelusta vapaaehtoisesti.³⁶ Valmistelusta luopumiseen sovelletaan BrB 23:3:n mukaan lähtökohtaisesti samoja säännöksiä kuin yrityksestä luopumiseen, joten luopumisessa olennainen seikka on sen vapaaehtoisuus, eli luopuminen esimerkiksi rikoksesta, jonka tekemiseen olisi mahdollisuus. Luopumista ei kuitenkaan pidetä vapaaehtoisena, jos tekijä kohtaa jonkin esteen tai hankaluuden teon toteuttamisessa eikä tästä syystä voi toteuttaa tekoaan. Jareborg esittää esimerkkinä tällaisesta tapauksesta tilanteen, jossa tekijä alkaa verta nähtyään voimaan pahoin eikä tästä syystä voi viedä tekoaan loppuun.³⁷ On sen sijaan epäselvää, onko kyse vapaaehtoisesta luopumisesta, jos joku ylipuhuu tekijän luopumaan rikoksen toteuttamisesta. Jos päällimmäisenä luopumisen syynä ei ole ollut teosta luopumiseen suostuttelu, vaan jokin toinen seikka, ei vastuuvapautta Jareborgin mukaan voida tällöin sulkea pois.³⁸ Luopumisen vapaaehtoisuuden lisäksi vastuuvapauden edellytyksenä Ruotsissa on, että tekijä ei ole vielä syyllistynyt täytettyyn tekoon³⁹. Tämä onkin varsin järkeenkäypää, sillä valmistelusta tai yrityksestä ei voi enää luopua jos teko on jo täytetty ja seuraus ilmennyt. Yleensä rikoksen tekemisestä luopuminen tapahtuu siten, että tekijä lopettaa rikoksen täytäntöönpanon, mutta valmistelun

33 Jareborg 1994, s. 99.

34 Jareborg 1994, s. 99.

35 Jareborg 1994, s. 98.

36 Jareborg 1994, s. 92.

37 Jareborg 2001, s. 372.

38 Jareborg 2001, s. 373.

39 Jareborg 2001, s. 367.

tai salahankkeen kohdalla tämä toimintatapa ei voi tulla kyseeseen, koska rikoksen täytäntöönpanoa ei ole vielä aloitettu. Valmistelusta luopuminen voikin olla varsin haastavaa, sillä vastuuvapaus edellyttäisi rikoksen tekemisen mahdottomaksi tekemistä.⁴⁰ Tällä voitaisiin mitä todennäköisimmin tarkoittaa esimerkiksi varustelun hävittämistä ja rikoksen tekemisen estämistä tai muita tapoja, jotka estävät valmistellun rikoksen toteuttamisen.

Common Law -maissa järjestelmä rakentuu rangaistavuuden suhteen sinänsä samoin kuin Suomessa, että rikoksen suunnittelusta ei voida rangaista, sillä ihmisiä ei voi rangaista heidän ajatuksistaan⁴¹. Valmistelun rangaistavuuden kehitys on edennyt Common Law -maissa jokseenkin samaan tapaan kuin Suomessa, sillä aiemmin valmistelu ei ole ollut rangaistavaa. Tilanne on kuitenkin rikosten ennaltaehkäisyn vuoksi muuttunut, ja nykyisin myös rikoksen valmistelu on jossain määrin rangaistavaa.⁴² Perinteisempi rikoksen valmistelu ei ole Common Law -järjestelmässä samaan tapaan rangaistavaa kuin esimerkiksi Suomessa tai Ruotsissa, vaan siellä painopiste on enemmän salahankkeen rangaistavuudella. Erityisesti englantilaisessa järjestelmässä salahankkeen rangaistavuudella on pitkät perinteet, ja käsitettä myös tulkitaan varsin laajasti. Common Law -järjestelmän hengen mukaisesti salahankkeen rangaistavuus on havaittavissa sekä säännösten tasolla että oikeuskäytännössä. Salahankkeen sisältö on sikäli samanlainen kuin Suomessa, että sopimukselta edellytetään sopimista tietystä tapahtumaketjusta, joka toteutuessaan johtaa rikoksen täyttymiseen. Sovittu tapahtuma tulee olla todella tarkoitus toteuttaa, ja sen toteuttamiseen tulisi osallistua vähintään yhden sopijapuolista. Myös rangaistavuus on sidoksissa tähän sopimiseen, sillä vaikka tekoa ei koskaan toteutettaisi, on sopiminen ja aikomus sovituksen teon toteuttamiseen jo itsessään rangaistava. Salahankkeen ohella rangaistavia tekoja ovat myös jotkin suomalaisen valmistelusääntelyn tapaiset teot. Esimerkiksi englantilaisessa järjestelmässä ne ovat salahankkeiden rangaistavuutta harvinaisempia, mutta niitä on kuitenkin olemassa. Muun muassa väärennyksessä käytettäväksi hankittujen esineiden hallussa pitäminen on rangaistavaa.⁴³

40 Jareborg 2001, s. 368.

41 Keiler ja Roef 2015, s. 180.

42 Keiler ja Roef 2015, s. 181.

43 Keiler ja Roef 2015, s. 182.

2.4. Valmistelukriminalisoinnit

Edellä esiteltyä rikoksen valmistelun yleistä määritelmää tarkentavat useat rikoslakiin sijoitetut rikoksen valmistelun kriminalisoivat tunnusmerkistöt. Varsinaisten valmistelukriminalisointien ohella Suomen rikoslaki ei enää nykyisin sisällä valmistelua koskevaa yleissäännöstä. Käsittelen tässä tutkielmassani johdannossa kertomani mukaisesti laajemmin vain niin kutsuttuja muodollisia valmistelukriminalisointeja, joissa kriminalisoidaan jonkin rikoksen valmistelu, joten vähemmälle jäävät esimerkiksi kriminalisoidut salahankkeet.⁴⁴

Suomen rikoslaki tuntee 12 muodollista valmistelukriminalisointia. Ne ovat rikoslain mukaisessa esiintymisjärjestyksessään seuraavat: joukkotuhonnan valmistelu (RL 11:2), valtiopetoksen valmistelu (RL 13:3), yleisen järjestyksen aseellisen rikkomisen valmistelu (RL 17:5), törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu (RL 21:6a), salakuuntelun ja salakatselun valmistelu (RL 24:7), panttivangin ottamisen valmistelu (RL 25:4a), törkeän ryöstön valmistelu (RL 31:2a), yleisvaarallisen rikoksen valmistelu (RL 34:9), terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelu (RL 34a:2), rahanväärennyksen valmistelu (RL 37:4), maksuvälinepetoksen valmistelu (RL 37:11) ja huumausainerikoksen valmistelu (RL 50:3). Näiden kriminalisointien lisäksi käsittelen lyhyesti huumausainerikoksen edistämistä. Mainittujen 12 muodollisen valmistelukriminalisoinnin lisäksi rikoslaiissa on kaksi salahanke-kriminalisointia: salahanke törkeän rahanpesun tekemiseksi (RL 32:8) ja salahanke vaarallisen sotilasrikoksen tekemiseksi (RL 45:24). Lisäksi esimerkiksi törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua, törkeän ryöstön valmistelua, panttivangin ottamisen valmistelua, joukkotuhonnan valmistelua sekä terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelua koskevat säännökset sisältävät salahanketta muistuttavan tekotavan, jossa sovitaan rikoksen tekemisestä.

Suomessa on perinteisesti suhtauduttu kielteisesti rikoksen valmistelun kriminalisointiin, ja rangaistavaksi onkin säädetty vain vakavimpien rikosten valmistelu. Oikeustieteilijöistä tätä kantaa kannattaa esimerkiksi Dan Frände,

⁴⁴ Pöyhönen 2012, s. 117, Husabo 1999, passim ja s. 134.

joka on sitä mieltä, että vain vakavimpien rikosten valmistelu tulisi säätää rangaistavaksi⁴⁵. Vain vakavimpien rikosten valmistelun rangaistavaksi säätämistä on perusteltu sillä, että valmistelun kriminalisoinnin on koettu aiheuttavan oikeusturvaongelmia ja haasteita tunnusmerkistöjen muotoilulle⁴⁶. Rikoksen valmistelua koskevassa lainsäädännössä onkin erittäin tärkeää listata tekotavat tarkasti, sillä epätäsmällisyyskiellon perusteella myöskään valmistelukriminalisoinnit eivät saa olla liian yleisiä tai rajoiltaan epämääräisiä⁴⁷. Oikeusturvaongelmien ja tunnusmerkistöjen muotoilulle aiheutuvien haasteiden lisäksi valmistelukriminalisointien vähäisyyteen on ollut syynä se, että konkreettinen vaara rikoksen toteutumisesta voi olla vielä valmisteluvaiheessa kohtuullisen vähäinen⁴⁸. Valmistelussa toimet voivat olla vielä niin varhaisessa vaiheessa, että riski rikoksen täyttymisestä tai sen vaarasta voi olla varsin pieni. Valmistelun rangaistavuuden haasteista huolimatta kriminaalipoliittinen paine kuitenkin edellyttää rikoksen valmistelun säätämistä rangaistavaksi tietyissä tilanteissa, ja tämä rangaistavaksi säätäminen tulee toteuttaa itsenäisellä tunnusmerkistöllä⁴⁹. Joidenkin valmistelukriminalisointien taustalla on kohteena olevien valmistelurikosten suuri paheksuttavuus ja toisten taustalla kansainväliset velvoitteet. Kansainvälisten velvoitteiden perusteella kriminalisoituja valmistelurikoksia ovat esimerkiksi joukkotuhonnan valmistelu ja huumausainerikoksen valmistelu. Jotkin valmistelurikokset taas on kriminalisoitu kotimaisen tarpeen perusteella, esimerkiksi törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu sekä törkeän ryöstön valmistelu. Nämä kriminalisoinnit pohjaavat Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien ja Liedon ja Lohjan rahankuljetusryöstöjen kautta todettuun sääntelyntarpeeseen.⁵⁰

Valmistelutoimien kriminalisoinnin yhteydessä täytyy myös suorittaa tarkka harkinta sen suhteen, täyttyvätkö rikosoikeuden käyttöä rajaavat ja oikeuttavat kriminalisointiperiaatteet⁵¹. Ensimmäisenä kyseeseen tulevana periaatteena ja

45 Frände 2012, s. 223.

46 HE 141/2012 vp, s. 5.

47 Tapani ja Tolvanen 2013, s. 399.

48 HE 141/2012 vp, s. 4.

49 HE 44/2002 vp, s. 135.

50 HE 141/2012 vp, s. 4.

51 Ehdotus eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoinnista, Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 15/2012, s. 15.

harkittavana seikkana on kriminalisoinnin tarpeellisuus oikeushyvien suojaamisen vuoksi⁵². Jos kriminalisoinnilla ei kyettäisi suojaamaan oikeushyvää, ei se ole käyttökelpoinen toimintatapa⁵³. Tästä voidaan edetä toiseen olennaiseen kriminalisointiperiaatteeseen, eli ultima ratio -periaatteeseen, rikosoikeudellisen suojan viimesijaisuuteen. Ultima ratio -periaatteen mukaan lainsäätäjän tulee pohtia mahdollisia yksilön oikeuksiin vähemmän puuttuvia keinoja, joilla voitaisiin kuitenkin päästä samaan tavoitteeseen kuin rikoslainsäädännöllä.⁵⁴ Rikosoikeudellinen rangaistavuus puuttuu varsin rankasti yksilön oikeuksiin⁵⁵, ja tästä syystä vähemmän puuttuvat keinot tulisi käyttää ensin.

Oikeushyvien suojan periaatteen ja ultima ratio -periaatteen punninnan jälkeen lainsäätäjän tulee tehdä hyöty-haitta -punninta, jonka mukaan teon kriminalisoinnista tulee olla enemmän yhteiskunnallista hyötyä kuin haittaa⁵⁶. Teon kriminalisointia harkittaessa tulee siis ottaa huomioon ja selvittää, millaisia hyödyllisiä, haitallisia ja muita seurauksia kriminalisoinnista voi olla odotettavissa⁵⁷. Lainsäädännön vaikutukset voivat ulottua hyvin laajasti yhteiskunnan eri aloille ja toimijoihin, esimerkiksi talouteen, ympäristöön, organisaatioihin, tasa-arvoon, kulttuuriin, kansalaisiin, kuntiin tai yrityksiin. Näin ollen kriminalisoinnin vaikutuksia eri aloihin ja toimijoihin tulee kartoittaa. Kuten Melanderkin on todennut, on tällaisten tekijöiden huomioonottaminen tärkeää, jotta kyetään arvioimaan lainsäädännön toimivuutta ja vaikuttavuutta.⁵⁸ Sekä nämä, että edellisessä kappaleessa mainitut kriminalisointiperiaatteet ovat vuorovaikutuksessa keskenään, ja näiden periaatteiden huomioiminen on tärkeää. Nämä periaatteet ovat tärkeässä roolissa, jotta myös niin varhaiseen vaiheeseen kuin rikoksen valmisteluun sijoittuvat teot saadaan tarvittaessa oikeusturvan ja erilaisten periaatteiden edellyttämällä tavalla kriminalisoitua.

52 Nuutila 1997, s. 43.

53 Nuutila 1997, s. 40.

54 Melander 2008, s. 401.

55 Melander 2008, s. 389.

56 Nuutila 1997, s. 43.

57 Matikkala 2013, s. 232.

58 Melander 2008, s. 471.

Suomen lainsäädäntöön on perinteisesti otettu vaikutteita Ruotsin sääntelystä ja käytännöstä maidemme järjestelmien samankaltaisuuksien vuoksi. Ruotsissa on kuitenkin säädetty rangaistavaksi myös sellaisia valmistelutekoja, jotka eivät Suomessa ole rangaistavia. Näitä valmistelurikoksia ovat esimerkiksi lapsenmurhan valmistelu (BrB 3:11), ihmiskaupan valmistelu (BrB 4:10), kotirauhan häirinnän valmistelu (BrB 4:11), varkauden valmistelu (BrB 8:12), törkeän kavalluksen valmistelu (BrB 10:9), törkeän vahingonteon valmistelu (BrB 12:5) sekä asiakirjanväärennyksen ja törkeän asiakirjanväärennyksen valmistelu (BrB 14:3). Osa näistä valmisteluteoista on ilmeisesti Suomessa katsottu esimerkiksi sen verran lieviksi tai harvinaisiksi, että niiden kriminalisointia ei ole pidetty tarpeellisena. Suomessa kun perinteisesti on kriminalisoitu vain vakavimpien rikosten valmistelu⁵⁹. Suomesta poiketen Ruotsissa on laajalti kriminalisoitu myös muun muassa seksuaalirikosten valmistelu. Asiasta säädetään BrB 6:15:ssä, ja tämän säännöksen mukaan muun muassa raiskauksen, lapsen seksuaalisen hyväksikäytön sekä parituksen valmistelu on rangaistavaa. Vaikka näiden tekojen valmistelu ei ole Suomessa rangaistavaa, sisältää rikoslaki yhden käytännössä seksuaalirikoksen valmistelun kriminalisoivan säännöksen. Kyseessä on 1. kesäkuuta 2011 alkaen voimaan tullut RL 20:8b, eli lapsen houkuttelemisen seksuaalisiin tarkoituksiin.

Edellä esiteltyjen tekojen lisäksi Ruotsissa on kriminalisoitu valmistelutoimia, jotka tunnetaan Suomessa mahdollisesti eri nimillä, mutta joissa on käytännössä kyse samoista toimista. Joitain tekoja on myös kriminalisoitu Ruotsissa laajemmin kuin Suomessa, esimerkiksi siten, että Suomessa on kriminalisoitu vain törkeä tekomuoto, kun taas Ruotsissa kriminalisointi kattaa myös muut muodot. Esimerkiksi ryöstö kuuluu rikoksiin, joista Ruotsissa on kriminalisoitu myös niin kutsuttu perusmuoto törkeän tekemuodon lisäksi. Lisäksi Ruotsissa salahanke eli ”stämpling” on Suomessa laajemmin kriminalisoitu, sillä siitä on säädetty usein samalla varsinaisen rikoksen valmistelun kanssa. Ruotsin lainsäädännöstä salahankekriminalisointeja löytyy esimerkiksi murhaa, tappoa ja törkeää pahoipitelyä (BrB 3:11) sekä yleisvaarallista rikosta (BrB 13:12)

⁵⁹ Frände 2012, s. 223.

koskien, joten salahankkeen on mahdollista katsoa olevan Ruotsissa jossain määrin valmisteluun rinnastettava tekomuoto.

2.5. Rikoksen valmistelun ja yrityksen välinen ero ja rajanveto

2.5.1. Rikoksen yrityksen määritelmä

Yksi rikoksen valmistelun olennaisista ja samalla vaikeimmista piirteistä on sen ja yrityksen välinen ero ja rajanveto. Tiiviisti ilmaistuna rikoksen valmistelussa on aiemmin kerrotun mukaisesti kyse edellytysten luomisesta myöhemmälle rikoksen tekemiselle⁶⁰. Rikoksen yrityksessä taas on tosiasiaa kyse epäonnistuneesta, eli täyttymättä jääneestä rikoksesta⁶¹. RL 5:1.2:ssa rikoksen yritystä kuvataan seuraavasti:

”Teko on edennyt rikoksen yritykseksi, kun tekijä on aloittanut rikoksen tekemisen ja saanut aikaan vaaran rikoksen täyttymisestä. Rikoksen yritys on kysymyksessä silloinkin, kun sellaista vaaraa ei aiheudu, jos vaaran syntymättä jääminen on johtunut vain satunnaisista syistä.”

Tätä rikoslain säännöstä tulkitaan yleisesti siten, että tekijän edellytetään tehneen konkreettisia täytäntöönpanotoimia rikoksen tunnusmerkistön täyttämiseksi⁶². Tekijän on siis täytynyt toteuttaa vähintään yksi tunnusmerkistön kuuluva täytäntöönpanotoimi, jotta kyse voi olla rikoksen yrityksestä ja rikoksen tekemisen aloittamisesta.⁶³ Tätä vaatimusta Frände nimittää täytäntöönpanovaatimukseksi. Toinen rikoksen yritykseltä edellytettävä seikka on vaaravaatimuksen täytyminen, jonka perusteella tekijän on täytynyt rikoksen tekemisen aloittamisen lisäksi saada aikaan vaara rikoksen täyttymisestä.⁶⁴ Vaaralta edellytetään konkreettisuutta ja ex ante arvosteltua rikoksen täyttymisen mahdollisuutta⁶⁵, eli rikoksen täyttymisen on täytynyt olla tosiasiallisesti mahdollista, tai ainakin rikoksen täyttymistä on täytynyt pitää uskottavana tekijän ja teko-olosuhteiden näkökulmasta.⁶⁶ Kootusti yrityskyn-

60 HE 141/2012 vp, s. 5.

61 Frände 2012, s. 221.

62 Tapani 2010, s. 43.

63 Frände 2012, s. 228.

64 Frände 2010, 2. 229.

65 Honkasalo 1966, s. 83.

66 Tapani ja Tolvanen 2013, s. 380.

nyksen täyttymisen voi ilmaista esimerkiksi Tapanin tavoin seuraavasti: ”Yrityskynnys ylittyy ja täytäntöönpanotoimi on alkanut, kun toimessa on edetty vaiheeseen, johon yleisesti tai vain tekijälle itselleen tunnettavissa olevissa olosuhteissa sisältyy välitön vaara seurauksen syntymisestä.”⁶⁷ Näiden edellytysten lisäksi on huomioitava myös aikaperspektiivi, eli mitä lähempänä tunnusmerkistön täytyminen on, sitä varmemmin täytäntöönpanotoimiin on ryhdytty ja rikoksen tekeminen on aloitettu. Täytäntöönpanotoimien tulee lisäksi olla sellaisia, että ne toteuttavat rikoksen tunnusmerkistön mukaisen seurauksen, eli kyse tulee olla rikoksesta. Tätä seikkaa on aina arvioitava kulloinkin kyseeseen tulevan tunnusmerkistön näkökulmasta.⁶⁸

Kuten RL 5:1.2:ssa todetaan, kyse on rikoksen yrityksestä silloinkin, kun vaaraa ei aiheudu, mutta sen syntymättä jääminen on johtunut vain satunnaisista syistä. Näiden satunnaisten syiden merkitystä arvioidaan jälkikäteen ja objektiivisesti⁶⁹, joten yrityksestä voi olla kyse myös silloin, kun käsillä on ollut vain abstraktinen vaara, eli teko ”oli omiaan” johtamaan tunnusmerkistön täyttymiseen⁷⁰. Vaikka teosta ei ole aiheutunut vaaraa, on satunnaisten syiden käsitteen soveltamisen edellytyksenä kuitenkin se, että rikoksen täyttymistä on tekijän näkökulmasta ja senhetkisen tilanteen pohjalta saattanut pitää mahdollisena⁷¹. Kysymyksessä olevasta tunnusmerkistöstä riippuen voi olla useita erilaisia satunnaisia syitä, joista johtuen vaaraa ei aiheudu. Satunnainen syy voi olla esimerkiksi se, että ase ei laukea varmistimen jäätyä päälle. Satunnaiset syyt on kuitenkin tärkeää erottaa kelvottomasta yrityksestä, joka pääsäännön mukaan jätetään rankaisematta. Kelvottomasta yrityksestä on kyse, kun vaaranvaatimus ei täyty, eli tilanteessa ei ole ollut olemassa vaaraa rikoksen täyttymisestä⁷².

67 Tapani 2010, s. 44.

68 Tapani ja Tolvanen 2013, s. 378.

69 Tapani 2010, s. 103.

70 Koskinen 2013, s. 181.

71 HE 44/2002 vp, s. 146.

72 Frände 2012, s. 230.

Satunnaisten syiden ja kelvottoman yrityksen lisäksi yritysproblematiikkaan liittyy yrityksestä luopuminen ja tehokas katuminen. RL 5:2.1 säättää yrityksestä luopumisesta näin:

”Yrityksestä ei rangaista, jos tekijä on vapaaehtoisesti luopunut rikoksen täyttämisestä tai muuten estänyt tunnusmerkistössä tarkoitetun seurauksen syntymisen.”

Tekijä voi siis vapautua rikosvastuusta siinä tapauksessa, että hän on luopunut rikoksen tekemisestä tai hän on rikoksen tehtyään estänyt tunnusmerkistössä tarkoitetun seurauksen syntymisen. Olennainen seikka luopumista käsiteltäessä on vapaaehtoisuus, eli tekijän on täytynyt itse ilman ulkoista pakottamista päättää, että hän ei tee rikosta tai että hän estää rikoksensa seurauksen syntymisen. Tärkeää yrityksestä luopumisen soveltamisessa on seurausten estämisen ja/tai luopumisen onnistuminen. Vastuusta vapautuminen edellyttää tekijän nimenomaan onnistuvan pyrkimyksissään.⁷³

2.5.2. Rikoksen yrityksen määritelmä ulkomailla

Rikoksen yrityksen määritelmään voidaan saada lisää syvyyttä analysoimalla sitä yhdessä muiden maiden yrityskäsitteiden kanssa. Ruotsissa yrityksestä säädetään BrB 23:1:ssä seuraavasti:

”Har någon påbörjat utförandet av visst brott utan att detta kommit till fullbordan, skall han i de fall särskilt stadgande givits därom dömas för försök till brottet, såframt fara förelegat att handlingen skulle leda till brottets fullbordan eller sådan fara endast på grund av tillfälliga omständigheter varit utesluten.

Straff för försök bestämmes högst till vad som gäller för fullbordat brott och må ej sättas under fängelse, om lägsta straff för det fullbordade brottet är fängelse i två år eller däröver.”

Ruotsin sääntelyn mukaan yritys tarkoittaa, että henkilö on aloittanut rikoksen tekemisen ilman, että rikos on kuitenkaan täyttynyt. Samaan tapaan kuin Suomessa, yritykseltä edellytetään rikoksen tekemisen aloittamisen lisäksi myös vaaraa rikoksen täyttymisestä, ellei vaara ”sulkeudu pois” pelkästään satunnaisista syistä johtuen. Rangaistavaksi teko tulee Suomen tapaan

⁷³ Lappi-Seppälä 2004, s. 426.

yksittäisten tunnusmerkistöjen perusteella, joten pelkkä yleinen säännös yrityksestä ei tee kaikkien rikosten yrityksistä rangaistavaa.

Jareborg on lähtenyt rikoksen yritystä määritellessään liikkeelle yrityksen arkikielisestä merkityksestä, jolloin yrityksellä tarkoitetaan, että henkilö vain tähtää johonkin tekoon, jonka hän haluaa tehdä tai saavuttaa.⁷⁴ Rikosoikeudellisesti katsottuna yritys taas useimmiten ymmärretään teon aloittamisena, mutta epäonnistumisena. Rikoksen yrityksen katsotaan olevan lähtöisin täytetystä rikoksesta, joten yritykseksi luettavat teot ovat riippuvaisia täytetyn teon käsitteestä⁷⁵. Yritystä verrataan Ruotsissa tämän perusteella täytettyyn tekoon, ja samaa metodologia voidaan varmasti katsoa käytettävän myös Suomessa, vaikka asiaa ei ole kirjallisuudessa aivan samalla tavalla ilmaistu. Jotta kyse on yrityksestä, edellytetään Ruotsissa myös, että jokin momentti rikoksen tunnusmerkistössä jää täyttymättä⁷⁶. Yritys voitaisiin näin ollen määritellä siten, että se on jotain vähemmän kuin täytetty teko, kun sitä verrataan täytettyyn tekoon ja tätä tekoa koskevaan tunnusmerkistöön. Yrityksessä rikoksen tekeminen on jo aloitettu, joten rikoksen täyttymisen tulee olla ensinnäkin mahdollista, ja toisekseen yritys tulee voida kuvailla jonkin täytetyn rikoksen tunnusmerkistöön kuuluvilla toimilla.⁷⁷ Järjestelmä on siis hyvin samanlainen kuin Suomessa, vaikka yritystä koskevat asiat on ilmaistu osittain eri tavalla ja erilaisilla termeillä.

Common Law -maissa on myös hieman omanlaisensa käytäntö rikoksen yrityksen ja sen sisältämien toimien suhteen. Samoin kuin Ruotsissa ja Suomessa, myös Common Law -maissa yrityksen katsotaan olevan lähtöisin täytetystä rikoksesta, mutta yrityksen ja täytety teon välinen olennainen ero on siinä, että rikoksen yrityksestä puuttuu täytetyn rikoksen aiheuttama vahinko. Rikoksen yritys ei siis aiheuta rikokselta edellytettyä seurausta, kuten täytetty rikos aiheuttaa, vaan esimerkiksi henkilön kuolema tai pahoinpitely jää

74 Jareborg 2001, s. 378.

75 Jareborg 1994, s. 75.

76 Jareborg 1994, s. 76.

77 Jareborg 1994, s. 79.

tapahtumatta.⁷⁸ Vaikka käsitys yrityksestä on ilmaistu hieman eri tavoin kuin Suomen oikeudessa, on kyse kuitenkin pääasiassa samasta asiasta, mutta hieman erilaisten seikkojen painotuksella. Common Law -maissa pohditaan myös suomalaisesta rikosoikeuden yritysproblematiikasta tuttua ongelmaa siitä, kuinka pitkälle teon tulee olla edennyt, jotta voidaan puhua rikoksen yrityksestä. Myös Common Law -järjestelmän piirissä painotetaan yrityksen objektiivisessa osassa yksilön vapauksia ja oikeusvarmuutta. Tästä seuraa Suomen tapaan se, että rangaistavuuden raja on hyvin lähellä täytettyä tekoa. Subjektiiviselta puolelta rangaistavuus keskittyy teon vaarallisuuteen ja tekijän syyllisyyteen.⁷⁹ Tähän kuuluu Common Law -järjestelmän piirissä myös teon tarkoitus. Tekijän tulee tavoitella täytettyä tekoa, eli hänen tarkoituksenaan tulee olla esimerkiksi henkilön tappaminen tai pahoinpiteleminen, muutoin kyse ei ole rikoksen yrityksestä. Yrityksessä tekijän tavoitteena ei voi tällöin olla esimerkiksi pommin räjäyttämisen yritys.⁸⁰ Pääasiassa Common Law -järjestelmän käsite yrityksestä on siis samantyyppinen kuin Suomessa, mutta eri seikoille on annettu erilainen painoarvo.

2.5.3. Rikoksen valmistelun ja yrityksen välinen ero

Aiemmin kerrotun perusteella rikoksen valmistelu eroaa yrityksestä ehkä tärkeimmältä osin siten, että valmistelussa rikoksen tekemistä ei ole vielä aloitettu. Valmistelukin yrityksen tapaan tähtää rikoksen tekemiseen, mutta valmistelussa vasta luodaan edellytyksiä myöhemmälle rikoksen tekemiselle ilman täytäntöönpanotoimia⁸¹, kun taas yrityksessä tehdään jo täytäntöönpanotoimia ja täten rikosta⁸². Näiden tekovaiheiden välistä eroa voidaan havainnollistaa huumausainerikoksen valmistelua esimerkkinä käyttäen muun muassa näin: Tekijä hankkii internetistä tilaamalla itselleen Psilosybe-sienten kasvatusalustan, jossa hänen on tarkoitus kasvattaa sienä huumausaineena käytettäväksi. Kasvatusalustan tilaaminen on huumausainerikoksen valmistelua, mutta ei vielä yritystä. Kun tekijä on istuttanut sienet alustaan ja alkaa

78 Fletcher 1998, s. 171.

79 Keiler ja Roef 2015, s. 190.

80 Fletcher 1998, s. 175.

81 HE 44/2002, s. 140.

82 Tapani 2010, s. 43.

kasvattaa niistä huumausaineena käytettäviä sieniä, on kyse jo yrityksestä. Yritys kuitenkin edellyttää, että jokin sienten kasvattamisessa menee vikaan eivätkä sienet kasva, sillä muutoin on kyse jo täytetystä teosta.

Joskus rajanveto valmistelun ja yrityksen välillä voi olla erittäin haasteellista, sillä täytöntöönpanotoimien tekemisen määrittäminen voi olla ongelmallista. Näiden kahden tekovaiheen erottaminen toisistaan on kuitenkin tärkeää jo oikeusturvasyistä. Useimmiten rikosvastuun raja kulkee valmistelun ja yrityksen välillä, ja tällöin näiden kahden toiminnan välinen rajanveto on todella tärkeässä roolissa⁸³. Jos siis rikoksen yritys on rangaistavaa mutta valmistelu ei, on laillisuusperiaatteen vuoksi erittäin tärkeää selvittää, kummasta teossa on ollut kysymys. Tämä rajanveto tulee tehdä, jotta tekijää ei rangaista teosta joka ei ole rangaistava. Rajanveto yrityksen ja valmistelun välillä tulee ratkaista joka kerta kussakin yksittäistapauksessa erikseen huomioiden samalla kyseisen tapauksen omat erityispiirteet⁸⁴. Tästä rajanvedosta yhtenä hyvänä esimerkkinä on korkeimman oikeuden tuomio KKO 2013:85, joka käsittelee Loimaalla vuonna 2011 tapahtunutta arvokuljetusauton ryöstöä.

A, B ja C olivat suunnitelleet ja valmistelleet arvokuljetusryöstöä tarkkailemalla useita kertoja arvokuljetusauton liikkeitä, pysähdyksiä ja kuljettajien toimintaa tekoajankohtaa vastaavina viikonpäivinä ja kellonaikoina Loimaalla. He olivat tekopäivänä 28.4.2011 olleet yli tunnin ajan pakettiautoon piiloutuneina, aseistettuina ja toimintavalmiudessa odottamassa arvokuljetusauton saapumista aikomuksenaan ryöstää se. Tekijöillä oli mukanaan erilaisia aseita, mukaanlukien ampuma-aseita (esimerkiksi konepistooli ja rynnäkkökivääri), räjähteitä ja patruunoita sekä ryöstörikoksen tekemiseen soveltuvia kulku-neuvoja. Yhdessä ajoneuvossa oli muun muassa niin sanottu espanjalainen ratsu, eli siirrettävä puolustuseste sekä vaatteita, elintarvikkeita, paristoja ja kartta. Toisessa ajoneuvossa oli muun muassa kaksi kanisterillista bensiiniä. Poliisi oli kuitenkin päässyt selville rikossuunnitelmasta ja pysäytti noin 1,64 miljoonaa euroa kuljettaneen arvokuljetuksen vain hetkeä (30-90 sekuntia, noin

83 Tapani ja Tolvanen 2013, s. 399-400.

84 Ilvonen 2010, s. 30.

320 metriä) ennen sen saapumista aiottuun ryöstöpaikkaan. Poliisi otti luotiliiveihin ja kommandopipoihin pukeutuneet ja panostetuin asein varustautuneet A:n, B:n ja C:n kiinni pakettiautosta. Heidän lisäksi poliisi otti kiinni mukana olleen neljännen henkilön D:n. Tekijöillä päällä olleiden varusteiden perusteella oli pääteltävissä, että ryöstö oli tarkoitus toteuttaa juuri kyseisenä iltana, ja että heillä oli siihen täysi valmius. Tekijöillä ollut varustus oli toimiva ja kohde oli saapumassa paikalle välittömästi, minkä lisäksi tekijöiden suunnitellemat vaihtoehtoisetkin toimintatavat olisivat olleet ryöstön toteuttamiseksi toimivia.

Tapauksen olennainen kysymys on yrityksen käsite ja sen ajallinen rajaus. Samalla käsiteltäväksi tulee myös kysymys siitä, millaisia toimia yritykseen kuuluu ja mitkä toimet erottavat yrityksen valmistelusta. Koska teko ei tässä tapauksessa edennyt täytettyyn tekoon saakka, on kysymys lähinnä rikoksen yrityksen ja valmistelun välisestä rajanvedosta ja eroista, eli siitä, onko teko rikoksen yritys vai ei. Tämä rajanveto onkin tässä tapauksessa erityisen tärkeää tehdä, sillä teko on tehty ennen törkeän ryöstön valmistelun rangaistavaksituloa 1.8.2013. Tekoajankohtana 28.4.2011 törkeän ryöstön valmistelu ei siis ole ollut rangaistavaa, joten tekijöiden oikeusturvan kannalta on olennaista tehdä rajanveto rangaistavan yrityksen ja rankaisemattoman valmistelun välille. Tähän samaan ongelmaan korkein oikeus keskittyi omassa ratkaisussaan, sillä korkein oikeus rajasi käsittelyn koskemaan vain kysymystä siitä, olivatko A, B ja C syyllistyneet törkeän ryöstön yritykseen.

Pohdittavaksi tapauksessa tulee samalla, osoittaako tekijöiden aseistautuminen ja varustautuminen valmistautumista rikoksen yritykseen ja rikoksen yritystä, vai onko kyse vain rikoksen valmistelusta. Huomiota tulee kiinnittää myös siihen, että tekijät odottivat arvokuljetusauton saapumista noin 22 metrin päässä paikasta, johon arvokuljetus oli saapumassa ja jossa rikos oli tarkoitus tehdä. Arvioitavaksi tulee näin ollen myös tämän odottamisen ja valmiuden merkitys tapauksessa. Teon keskeytyminen poliisin toimien vuoksi on myös huomionarvoinen asia, koska sen avulla voidaan pohtia, aloittivatko tekijät rikoksen tekemistä, vaikka he eivät koskaan päässeet tekemään iskuaan. Heidän tekonsa keskeytyi, mutta ehtikö rikoksen rangaistava yritys kuitenkin jo alkaa?

Korkein oikeus pohjasi ratkaisuaan pitkälti hovioikeuden asiassa tekemään ratkaisuun, mutta se arvioi uudelleen, oliko tapauksessa kyse yrityksestä. Hovioikeus katsoi tekijöiden toiminnan edenneen rikoksen yritykseksi valmistelun sijaan. Hovioikeuden mielestä ryöstön tekeminen oli aloitettu viimeistään silloin, kun tekijät olivat piiloutuneet pakettiautoon ja rikosten- tekovalmiudessa odottaneet arvokuljetusauton saapumista. Heidän olisi ollut mahdollista iskeä kuljetukseen viivytyksettä, ja hovioikeuden mielestä tämä oli yksi rikoksen yrityksestä kertova tekijä. Toisekseen, vaara rikoksen täyttymisestä oli hovioikeuden mielestä syntynyt kun arvokuljetusauto oli ollut poliisin pysäyttäessä sen vain 30-90 sekunnin päässä kohteesta. Vaara oli ollut olemassa kuitenkin jo silloin, kun arvokuljetus oli lähtenyt liikkeelle kohti Loimaata ja tekijät olivat olleet autossa rikosentekovalmiudessa odottamassa kuljetuksen saapumista. Vaikka poliisi pysäytti arvokuljetusauton ennen sen joutumista ryöstön kohteeksi, ei kyse kuitenkaan hovioikeudenkaan mielestä ollut kelvottomasta yrityksestä. Rikoksen täytyminen oli tekijöiden näkökulmasta ollut uskottavaa, ja ellei poliisi olisi ehtinyt puuttua asiaan, olisi vaara rikoksen täyttymisestä ollut hyvin suuri.

Korkein oikeus pohti, voidaanko A:n, B:n ja C:n katsoa syyllistyneen yritykseen, eli voidaanko ryöstön tekeminen katsoa aloitetuksi, kun tekijät eivät olleet ehtineet aloittaa varsinaista tunnusmerkistössä kuvailtua toimintaa eli väkivallan käyttämistä tai sillä uhkaamista. Tekijöillä oli kuitenkin valmius väkivallan käyttämiseen ja sillä uhkaamiseen. Korkein oikeus käytti perustelunaan HE 44/2002:a, jonka mukaan rikoksen tekemisen aloittamiselta edellytetään, että tekijä on ryhtynyt konkreettisiin toimiin tunnusmerkistön toteuttamiseksi. Tämän vaatimuksen perusteella on myös katsottu, että mainitut konkreettiset toimet tulee sitoa kulloinkin kyseessä olevaan tunnusmerkistöön. Täytäntöönpanotoimen käsite on kuitenkin korkeimman oikeuden mukaan haastava sellaisissa tilanteissa, joissa rikoksen toteuttaminen on pilkottavissa vaiheittaiseksi prosessiksi tai joissa rikoksen tekeminen on ketjuttunut toisiaan seuraaviin erilaisiin toimiin, joita ei kuitenkaan ole sisällytetty tunnusmerkistöön. Yrityksen alkamisesta esimerkkinä korkein oikeus käytti muun muassa ratkaisuja KKO 1985 II 8 ja KKO 1988:54. Näistä tapauksista ensimmäisessä

huumausainerikoksen tekemisen oli katsottu alkaneen, kun tekijä oli saapunut välittäjän käyttämälle asunnolle tarkoituksenaan hankkia huumausainetta levitettäväksi, mutta poliisin paikallaolon vuoksi hän ei ollut saanut huumausainetta haltuunsa. Toisessa tapauksessa oli kyse varkaudesta, jonka tekemisen oli katsottu alkaneen, kun tekijä oli yrittänyt murtautua kauppaliikkeeseen tarkoituksenaan varastaa sieltä jotakin.

Tässä käsiteltävänä olevassa tapauksessa korkein oikeus katsoi, että tekijöiden piiloutuminen pakettiautoon ryöstöpaikan läheisyyteen on tämäntyyppisessä rikoksessa välttämätön välivaihe, joka on kiinteässä ja välittömässä yhteydessä sitä seuraavaan vaiheeseen, jossa tekijät ryhtyvät tunnusmerkistössä kuvattuun varsinaiseen toimintaan. Korkein oikeus katsoi tällaisten toimien kuuluvan enemmän rikoksen täytäntöönpanovaiheeseen kuin rikoksen valmisteluun, jossa tarkoituksena on luoda edellytyksiä rikoksen myöhempää toteuttamista varten. Pelkän piiloutumisen lisäksi tekijöillä oli mukanaan erilaisia aseita, räjähteitä ja naamioitumisvälineitä, jotka nekin osoittivat toimintavalmiutta ryöstön tekemiseen ja sen välittömään toteuttamiseen. Korkein oikeus katsoi näillä perusteilla tekijöiden aloittaneen rikoksen tekemisen ryhtymällä konkreettisiin toimiin ryöstön tekemiseksi. Kysymys oli tämän jälkeen enää siitä, olivatko tekijät saaneet aikaan vaaran rikoksen täyttymisestä, ja mikä merkitys oli sillä, että poliisi esti rikoksen toteutumisen.

Korkein oikeus lähti vaarakäsitettä koskevissa perusteluissaan liikkeelle siitä, että HE 44/2002:n mukaan yrityksen yhteydessä käytetyllä vaaran käsitteellä tarkoitetaan konkreettista vaaraa. Rikoksen täyttymisen tulee siis tekotilanteessa olla tosiasiallisesti mahdollista, ja sen lisäksi sen tulee olla myös käytännössä uskottava vaihtoehto. Vaikka vaara jäisi syntymättä, on kyse kuitenkin rikoksen yrityksestä, jos vaaran syntymättä jääminen on johtunut satunnaisista syistä. Satunnaisella syyllä viitataan korkeimman oikeuden mukaan syyhyn, josta johtuen rikoksen täytyminen ei ole ollut tosiasiallisesti mahdollista, mutta tekijän näkökulmasta ja senhetkisen tilanteen pohjalta rikoksen täytyminen on ollut uskottava vaihtoehto. Satunnaiset syyt eroavat rankaisemattomasta kelvottomasta yrityksestä siten, että kelvottomassa yrityksessä rikossuunnitelmassa on ollut jokin perustavanlaatuinen puute, jonka

vuoksi teko ei olisi missään olosuhteissa voinut johtaa tarkoitettuun lopputulokseen. Korkein oikeus katsoi vaaraedellytyksen tapauksessa täyttyneen siinä vaiheessa, kun arvokuljetus oli ennen poliisin puuttumista ollut matkalla kohteeseen, jossa tekijät odottivat ja olivat valmiudessa ja aikomuksessa toteuttaa ryöstö välittömästi. Vaara rikoksen täyttymisestä on korkeimman oikeuden mukaan jäänyt toteutumatta vain poliisin toimien johdosta, koska poliisi pääsi selville tekijöiden suunnitelmasta ja ehti estää sen ennen sen toteutumista. Tekijöiden kannalta suunnitelman paljastuminen poliisille oli sattumanvaraista, eikä tekijöiden suunnitelmassa itsessään ollut sellaista vikaa, joka olisi estänyt sen toteuttamisen tai toteutumisen. Korkein oikeus katsoi tekijöiden syyllistyneen törkeän ryöstön yritykseen, sillä vaara rikoksen täyttymisestä jäi syntymättä vain RL 5:1.2:ssa mainitusta satunnaisesta syystä. Kyse on törkeästä ryöstöstä huomioiden ampuma-aseiden käyttö, teon suunnitelmallisuus, sen vaarallisuus ja sillä tavoiteltu huomattava hyöty. Lisäksi teko on kokonaisuutena arvostellen törkeä.

Vaikka tekijät eivät päässeetkään kunnolla tekemään rikosta ja toteuttamaan törkeän ryöstön tunnusmerkistön mukaista toimintaa, ei kyse kuitenkaan ole rikoksen valmistelusta. Rikoksen valmistelussa luodaan edellytyksiä myöhemmälle rikoksen toteuttamiselle⁸⁵ esimerkiksi hankkimalla varusteita tai kartoittamalla aikatauluja ja reittejä. Valmistelutoimet sijoittuvat siis aikaan ennen rikoksen yritystä, ja valmisteluvaiheessa rikoksen tekemistä ei ole vielä aloitettu⁸⁶. Olennainen seikka tämän teon rangaistavuutta määrittäessä on näin ollen se, oliko kyse valmistelusta vai yrityksestä. Tekoajankohtana vuonna 2011 törkeän ryöstön valmistelu ei ollut rangaistavaa, kun taas yritys oli, joten kyse on samalla tekijöiden oikeusturvasta. Korkein oikeus katsoi tässä kyseisessä tapauksessa, että tekijät olivat edenneet toimissaan valmistelua pidemmälle olemalla valmiudessa ja aseistettuna odottamassa arvokuljetusautoa. Valmistelussa tarkoituksena on tehdä rikos myöhemmin, ja tässä tapauksessa rikoksen tekeminen oli tarkoitus aloittaa heti arvokuljetusauton saavuttua aiottuun ryöstökohteeseen, eli noin 30-90 sekunnin kuluttua siitä hetkestä kun poliisi pysäytti kuljetuksen. Vaikka tapauksessa ei varsinaisesti

85 HE 44/2002 vp, s. 140.

86 HE 141/2012 vp, s. 5.

ollut aloitettu rikoksen tekemistä ryhtymällä täytäntöönpanotoimiin, oli kyse kuitenkin jo enemmästä kuin pelkästä valmistelusta. Korkein oikeus huomautti myöskin, että pakettiautossa odottaminen oli välttämätön välivaihe teon suorittamiseksi, ja täten sen voitiin katsoa joltain osin rinnastuvan rikoksen täytäntöönpanotoimiin ryhtymiseksi. Myöskin vaara rikoksen täyttymisestä erotti tämän kyseisen teon rikoksen valmistelusta. Valmistelussa vaara rikoksen toteutumisesta on yleensä suhteellisen pieni, mistä syystä vain vakavimpien rikosten valmistelu on rangaistavaa⁸⁷. Tässä tapauksessa kuitenkin vaara rikoksen toteutumisesta oli jo vahvasti läsnä, ja ilman poliisin puuttumista rikos olisi mahdollisesti toteutunutkin. Vaaraelementti on siis vahvemmin läsnä yrityksessä kuin valmistelussa, jossa sitä ei juurikaan ole. Tälläkin perusteella tapauksessa on korkeimman oikeuden esittämällä tavalla kyse rikoksen yrityksestä eikä sen valmistelusta.

Tapauksen oikeudelliset ongelmat muodostuivat edellä kerrotun mukaisesti yrityksen ja valmistelun välisestä erosta ja siitä, mitkä toimet voidaan tällaisessa teossa katsoa rikoksen aloittamiseksi. Rikoksen täytäntöönpanotoimen aloittamisen käsite oli ongelmallinen, mutta korkein oikeus katsoi tekijöiden kuitenkin edenneen jo valmistelusta yrityksen puolelle ja että pakettiautossa odottaminen oli rikoksen toteuttamisessa välttämätön välivaihe. Tähän näkemykseen on perusteltua yhtyä, sillä tekijät olivat kuitenkin edenneet jo valmistelusta kohti yritystä olemalla valmiita toteuttamaan rikoksen välittömästi. Vaaraedellytyksen perusteella yritykseltä edellytetään, että on ollut olemassa vaara rikoksen täyttymisestä. Tästä vaaraedellytyksen täyttymisestä Matti Tolvanen on esittänyt korkeimman oikeuden perusteluihin verrattuna hieman eriävän näkemyksen. Hänen mukaansa tapauksessa ei ole varsinaisesti ollut läsnä konkreettista vaaraa rikoksen täyttymisestä, sillä tilanne on ollut koko ajan poliisin hallinnassa. Poliisin tietoisuus tilanteesta on Tolvasen mukaan samalla tarkoittanut sitä, että kyse ei ainakaan objektiivisesti ole rikoksen toteutumattajäämisestä vain satunnaisesta syystä. Korkein oikeus on kuitenkin korostanut tekijöiden käsitystä tilanteesta, ja Tolvanen on samaa mieltä korkeimman oikeuden kanssa sikäli, että kyse on rikoksen yrityksestä, jos rikoksen

87 HE 141/2012 vp, s. 4.

täytyminen on tekijöiden näkökulmasta ollut uskottavaa.⁸⁸ Vaaraedellytyksen voidaan edellä mainittuun viitaten katsoa täyttyvän tapauksessa ensinnäkin sillä perusteella, että rikoksen toteutuminen on ollut jo ajallisesti todella lähellä. Toisekseen katsoisin satunnaisten syiden olleen tapauksessa käsillä, sillä tekijöiden suunnitelmassa ei ole ollut mitään sellaista vikaa tai puutetta, joka olisi ilman satunnaista syytä estänyt rikoksen toteutumisen. Teossa on näin ollen ollut läsnä yritykseltä edellytettävä vaara, ja rikoksen toteutumatta jääminen on johtunut vain satunnaisesta syystä, joten tekijät eivät vapaudu vastuusta. Aseistus, teon suunnitelmallisuus, tavoiteltu huomattava hyöty sekä kokonaisarvosteltu törkeys kvalifioivat teon törkeän ryöstön yritykseksi.

Rikoksen yrityksessä on siis aloitettu rikoksen tekeminen rikoksen tunnusmerkistöön kuuluvia täytäntöönpanotoimia tekemällä. Mitä toimia rikoksen täyttymiseksi tehdään, on yksilöllistä ja riippuu tunnusmerkistöstä, mutta täytäntöönpanotoimien tulee olla sellaisia, että ne kuuluvat kyseisen rikoksen tekemiseen. Yrityksessä rikos ei kuitenkaan täyty, vaan yritys on epäonnistunut rikos⁸⁹. Rikoksen valmistelussa ei ole vielä aloitettu rikoksen täytäntöönpanotoimien tekemistä eikä saatu aikaan vaaraa rikoksen täyttymisestä, vaan valmistelulla on vasta luotu edellytyksiä tulevan rikoksen tekemistä varten. Dan Frände on esittänyt rikoksen yrityksen ja valmistelun hyvin kiteyttävän esimerkin: ”Henkilö, joka yrittää käynnistää päihtyneenä auton siinä onnistumatta, on yrittänyt tehdä rattijuopumuksen. Ajallisesti edellä käyneitä toimia, esimerkiksi alkoholin nauttimista ja autonavainten etsimistä, voidaan luonnehtia rattijuopumuksen valmisteluksi.”⁹⁰ Näiden kahden erona on siis se, että valmistelussa rikoksen tekemistä ja tunnusmerkistön täyttämistä ei ole vielä aloitettu.

88 Tolvanen 2014, s. 265-266.

89 Frände 2012, s. 221.

90 Frände 2012, s. 222.

2.6. Rikoksen valmistelun ja suunnittelun välinen ero ja rajanveto

Rikoksen yrityksen lisäksi rikoksen valmistelun lähikäsitteisiin kuuluu ajallisesti rikoksen suunnittelu. Suomen lainsäädännön mukaan rikoksen suunnittelu ei ole rangaistavaa⁹¹. Samoin kuin rikoksen valmistelun ja rikoksen yrityksen välillä, myös valmistelun ja suunnittelun välillä on erittäin tärkeää tehdä rajanveto, jotta laillisuusperiaate toteutuu, yksilön oikeusturva ei vaarannu, ja häntä ei tuomita teosta josta ei kuulu rangaista. Rikoksen suunnittelun määritelmään sekä suunnittelun ja valmistelun väliseen rajanvetoon on ottanut kantaa esimerkiksi Henna Ilvonen pro gradu -tutkielmassaan. Hän määrittelee rikoksen suunnittelun siten, että se voi olla samanlaista kuin rikoksen valmistelu, mutta yleensä rikoksen valmistelu on jotakin suunnittelua konkreettisempaa. Suunnittelun voidaan katsoa olevan useimmiten jotakin valmistelua vähäisempää mielensisäisesti ajatuksina tai ajatuksen tasolla tehtyinä suunnitelmina tapahtuvaa toimintaa.⁹² Suunnittelun rankaisemattomuuden suuresti vaikuttava syy on se, että ajatuksista ei ole lupa rangaista⁹³. Tämä onkin perusteltua, sillä varsinkin ajatusten tasolla tapahtuva suunnittelu sijoittuu ajallisesti niin varhaiseen vaiheeseen ja on todennäköisesti toiminnaltaan niin jäsentymätöntä ja - jos niin voi sanoa - jopa sen verran epämääräistä, että ajatusten kriminalisointi olisi lähestulkoon mahdotonta ja lisäksi oikeusturvan kannalta epäilyttävää.

Rikoksen suunnittelua voi olla esimerkiksi ajatuksen tasolla kohteen tai tekoajankohdan suunnittelu ja miettiminen. Jos suunnittelu etenee ajatuksista esimerkiksi kirjallisesti toteutetuksi suunnitelmaksi, kuten kartaksi, aikatauluksi tai vastaavaksi, arvioisin tällaisen toiminnan täyttävän jo valmistelun tunnusmerkistön - suunnitellusta rikoksesta ja sen tunnusmerkistöstä luonnollisesti riippuen. Suunnittelussa ei siis todennäköisesti tehdä vielä lainkaan ulkoisesti erotettavissa olevia toimia, vaan toiminta tapahtuu mielensisäisenä, ja ulkoisten toimien tekeminen veisi teon useimmiten jo valmistelun asteelle. Huomionarvoista suunnittelusta puhuttaessa on myös rikoksen suunnitelmallisuuden

91 HE 44/2002 vp, s. 132.

92 Ilvonen 2010, s. 30.

93 Nuotio 1998, s. 26.

kuuluminen rikoslain 6 luvun 5 §:ssä lueteltuihin koventamisperusteisiin. Näin ollen esimerkiksi huolelliset ja mahdollisesti myös pitkäkestoiset valmistelutoimet voisivat osoittaa tällaista rikoksen suunnitelmallisuutta.⁹⁴

3. HE 141/2012 vp mukaiset valmistelukriminalisoinnit

1. elokuuta 2013 astuivat voimaan rikoslain muutoksen 14.6.2013/435 mukaiset uudet valmistelukriminalisoinnit: törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu (RL 21:6a), törkeän ryöstön valmistelu (RL 31:2a) ja panttivangin ottamisen valmistelu (RL 25:4a). Nämä tunnusmerkistöt sisältävät varsinaisten valmistelutekujen kriminalisointien lisäksi myös salahanketyyppiset kohdat, joiden perusteella kyseisen rikoksen tekemisestä sopiminen on myös rangaistavaa.⁹⁵ Näiden rikosten kriminalisoinnin valmistelu aloitettiin 3.10.2011, kun oikeusministeriö asetti työryhmän, jonka tarkoituksena oli Jyrki Kataisen hallituksen hallitusohjelman mukaisesti laatia esitys eräiden vakavien rikosten valmistelun kriminalisoinnista. Lähtökohtaisesti vakavilla rikoksilla tarkoitettiin henkirikoksia ja törkeää ryöstöä, mutta lisäksi työryhmän tuli arvioida, tulisiko myös törkeän pahoinpitelyn valmistelu kriminalisoida. Näiden selvitysten lisäksi työryhmä havaitsi työnsä aikana tarpeen kriminalisoida panttivangin ottamisen valmistelu.⁹⁶ Kimmoke uusille valmistelukriminalisoinneille tuli erityisesti kotimaisista tapahtumista, kuten Jokelan ja Kauhajoen koulusurmista, Liedon ja Loimaan rahankuljetusryöstöistä sekä panttivankitapauksista.⁹⁷

94 RL 6:5 kohta 1.

95 Finlex, osoitteesta <http://www.finlex.fi/fi/uutiset/254>, viitattu 17.9.2014.

96 Ehdotus eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoinnista, Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 15/2012, s. 7-8.

97 Ehdotus eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoinnista, Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 15/2012, s. 14.

3.1. Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu

Rikoslakiin lisättiin HE 141/2012:n perusteella kolme pitkään keskustelun aiheena ollut uutta valmistelukriminalisointia. Näistä ensimmäinen oli törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu, joka pitää sisällään tapon, murhan, surman ja törkeän pahoinpitelyn valmistelun. Tämä kyseinen säännös sijaitseen RL 21:6a:ssä, ja kuuluu seuraavasti:

”Joka 1–3 tai 6 §:ssä tarkoitetun rikoksen tekemistä varten

1) pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa,

2) sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohtaisen suunnitelman jonkin mainitun rikoksen tekemisestä tai

3) palkkaa, käskee tai muuten yllyttää toista mainitun rikoksen tekemiseen taikka lupautuu tai tarjoutuu tekemään sen

on tuomittava törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta vankeuteen enintään neljäksi vuodeksi.

Jos vaara rikoksen toteuttamisesta on ollut muista kuin satunnaisista syistä vähäinen taikka jos henkilö on vapaaehtoisesti luopunut rikoksen valmistelusta, estänyt sen jatkumisen tai muuten poistanut oman toimintansa merkityksen rikoksen valmistelussa, 1 momenttia ei kuitenkaan sovelleta.”

Säännöksen alussa viitatus 1-3 ja 6 §:t sääntelevät tappoa, murhaa, surmaa sekä törkeää pahoinpitelyä tuossa järjestyksessä. Tätä viittausta seuraa tekotapaa koskeva listaus, jonka mukaisesti vain tietynlainen toiminta ja tietyt teot ovat rangaistavaa törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua.

Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu voi säännöksen mukaan tapahtua ensinnäkin pitämällä hallussa ampuma- tai teräasetta tai muuta näihin verrattavaa asetta, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi henkirikoksessa tai törkeässä pahoinpitelyssä. Aseet ovat samoja kuin törkeän pahoinpitelyn ja törkeän ryöstön kvalifiointiperusteissa, joten ampuma- tai teräaseina tai muina näihin verrattavina aseina tulevat kysymykseen esimerkiksi erilaiset pommit, räjähteet sekä myrkyllisiä tai tukahduttavia

kaasuja sisältävät kaasupanokset. Sen sijaan potentiaalisesti hengenvaaralliset mutta arkiset välineet, kuten kivet tai laudanpätkät eivät ole säännöksessä tarkoitettuja aseita.⁹⁸ Aseen hallussapidosta on kysymys myös silloin, jos tekijä pitää hallussaan sellaista aineiden ja välineiden joukkoa, josta voidaan välittömästi valmistaa lopullinen rikoksentekoväline. Esimerkiksi erillään olevista ampuma-aseen osista voidaan koota kyseinen ampuma-ase tai tietyistä kemikaaleista valmistaa räjähdysainetta⁹⁹. Kuten edellä luvussa 2.2 olen kertonut, ampuma- tai teräaseen hallussapito voi olla sinänsä laillista. Kyse on rangaistavasta rikoksen valmistelusta siinä tapauksessa, että asetta pidetään hallussa valmisteluvaiheessa rangaistavan rikoksen tekemistä varten, ja asiasta on näin laissa säädetty. Jotta kyse on rikoksen valmistelusta, ei aseiden hallussapidolle kuitenkaan saisi olla muuta uskottavaa syytä kuin rikoksen tekeminen sen avulla.¹⁰⁰

Toisena rangaistavana tekotapana törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelussa on sopiminen yhdessä toisen henkilön kanssa tai suunnitelman laatiminen rikoksen tekemisestä. Tässä tekotavassa on salanhankkeen piirteitä, jolloin kyse on valmistelutyypisistä rikoksista, mutta valmistelevia henkilöitä on yhden sijasta useampi. Salahanketunnusmerkistöillä kuvataan siis usean henkilön toimintaa.¹⁰¹ Tässä kyseisessä tekotavassa olennaista on suunnitelman yksityiskohtaisuus. ”Yksityiskohtaisen suunnitelman pitää olla sellainen faktatietoon perustuva toimintakokonaisuuden suunnitelma, joka luo edellytykset ja on välttämätön rikoksen toteuttamisessa.”¹⁰² Suunnitelmassa tulee täten olla kyse toimintakokonaisuudesta, jota ilman rikoksen toteuttaminen ei olisi mahdollista. Yksityiskohtaisuutta tai sitä, että kaikki sopijat olisivat myös osallistumassa rikoksen tekemiseen ei kuitenkaan edellytetä. Vain yksi tai osa sopijapuolista voi osallistua rikoksen tekemiseen, mutta jotta kyse on rangaistavasta valmistelusta, tulee sopimus kuitenkin tehdä vähintään kahden henkilön kesken. Pelkkä keskustelu esimerkiksi rikoksen tekemisen

98 Frände, Matikkala ym. 2014, s. 238.

99 Frände, Matikkala ym. 2014, s. 247.

100 HE 141/2012 vp, s. 35.

101 HE 141/2012 vp, s. 27.

102 HE 141/2012 vp, s. 36-37.

mahdollisuudesta ei näin ollen riitä, vaan kyse tulee olla nimenomaan sopimisesta.¹⁰³

Kolmas tekotapa törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen kohdalla on toisen käskeminen, palkkaaminen tai yllyttäminen tapon, murhan, surman tai törkeän pahoinpitelyn tekemiseen tai lupautuminen tai tarjoutuminen sellaisen tekemiseen. Toisin kuin 2 kohdan tekotavassa, tässä tekotavassa ei edellytetä kahden tai useamman ihmisen välillä tapahtuvaa rikoksen tekemisestä sopimista, vaan tahdonilmaisu rikoksen tekemisestä voi jäädä yksipuoliseksi ja täyttää silti tunnusmerkistön¹⁰⁴. Erityisesti käskeminen on yleensä yksipuolista, mutta myös palkkaaminen ja yllyttäminen voivat tulla rangaistavaksi yksipuolisina. Tämän kohdan mukainen yllytys muistuttaa RL 5:5:n mukaista yleistä yllytyssäännöstä sillä poikkeuksella, että tässä tapauksessa yllytyksen tunnusmerkistön täytyminen ei edellytä yllytetyn tekemisen tai sen rangaistavan yrityksen. Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmisteluun voi siis edellä todetun mukaisesti syyllistyä myös silloin, jos yllyttää toista henkilöä tekemään rikoksen, jota tämä ei kuitenkaan tee tai jonka tekemisestä tämä luopuu ennen kuin on ylittänyt yrityskynnyksen.¹⁰⁵ 3 kohdassa mainitaan palkkaamisen, käskemisen ja yllyttämisen lisäksi myös lupautuminen ja tarjoutuminen. Lupautumisella tarkoitetaan tekijän myönteistä suhtautumista toisen tekemään rikoksentekoehdotukseen, eli aloite rikoksen tekemiseen tulee toiselta henkilöltä, mutta varsinainen valmistelurikoksen tekijä lupaa tehdä rikoksen. Tarjoutuminen taas on yksipuolinen tahdonilmaus, jossa tekijä itse tekee aloitteen rikoksen tekemisestä.¹⁰⁶ Oletettavasti tarjoutuminen ilmaistaan jollekulle, mutta teko ei sinänsä edellytä minkäänlaista vastakaikua tältä ihmiseltä. Sekä lupautumisessa että tarjoutumisessa olennaista on, että tahdonilmaukset tehdään tosissaan, joten esimerkiksi pilailu ja leikkimielinen ajatusten vaihto eivät täytä törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun tunnusmerkistöä.¹⁰⁷

103 HE 141/2012 vp, s. 36.

104 HE 141/2012 vp, s. 37.

105 Frände, Matikkala ym. 2014, s. 248.

106 Frände, Matikkala ym. 2014, s. 248.

107 Frände, Matikkala ym. 2014, s. 248.

RL 21:6a.2 on yhteinen kaikille HE 141/2012 vp:n mukaisille valmistelukriminalisoinneille. Tämän momentin mukaan tekijää ei rangaista törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta, jos tekijä on vapaaehtoisesti luopunut rikoksen valmistelusta, estänyt sen jatkumisen, muuten poistanut oman toimintansa vaikutuksen, tai vaara rikoksen toteutumisesta on muista kuin satunnaisista syistä ollut vähäinen. Valmistelurikoksen sisältämä vaara muodostuu useista seikoista, kuten esimerkiksi rikosta valmistelevien henkilöiden määrästä, ajatelluista keinoista ja suunnitelmasta, uhriin liittyvistä seikoista sekä teon ajallisesta läheisyydestä. Mitä etäämpänä teko ajallisesti on, sitä enemmän siihen liittyy epävarmuustekijöitä ja näin ollen vaara on pienempi, kun taas teon ajallinen lähestyminen lisää valmisteluun sisältyvää vaaraa. Rangaistavuutta arvioitaessa vaaraa rikoksen toteutumisesta arvioidaan valmistelurikoksen tekohetken näkökulmasta.¹⁰⁸

RL 21:6a:n mukaisessa valmistelukriminalisoinnissa kriminalisoinnin kohteena ovat olleet törkeät rikokset, ja tämän törkeyden tulisi tulla ilmi valmistellussa rikoksessa. Lisäksi murhan ja törkeän pahoinpitelyn valmistelussa on vielä erikseen kyse rikoksen törkeän tekomuodon valmistelusta. Näiden rikosten osalta valmistellusta teosta tulee tulla ilmi kvalifiointiperuste, ja kokonaisarvostelulausekkeen tulee täytyä. Valmistelutoimista tulee myös ilmetä jonkinlainen teon yksilöinti, joten pelkkä yleinen valmius rikoksen tekemiseen ei täytä törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun tunnusmerkistöä.¹⁰⁹ Arvioisin, että tällainen yksilöinti voi olla esimerkiksi valmistelun kohdistaminen tiettyyn henkilöön ja/tai tiettyyn yksittäiseen tilanteeseen, kuten esimerkiksi johonkin tapahtumaan, jossa tietää kohtaavansa rikoksen valmistelun kohteena olevan henkilön. Myös tiettyssä tilassa oleskeleviin ihmisiin kohdistettu teko todennäköisesti täyttäisi yksilöinnin vaatimuksen, vaikka tilassa oleskelevia ihmisiä ei olisi henkilötasolla tarkemmin yksilöity. On sen sijaan epävarmaa, täytyykö törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun tunnusmerkistö pelkästään siitä, että tekijä valmistelee rikosta tehtäväksi tiettyssä tilanteessa ilman tiettyä ennalta päätettyä kohdehenkilöä.

108 Frände, Matikkala ym. 2014, s. 249.

109 HE 141/2012 vp, s. 35.

3.2. Törkeän ryöstön valmistelu

Törkeän ryöstön valmistelusta säädetään RL 31:2a:ssä, joka kuuluu seuraavasti:

”Joka 2 §:ssä tarkoitetun rikoksen tekemistä varten

1) pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi apuvälineenä rikoksessa,

2) hankkii rikoksen tekemisessä tarpeellisen erityisen tiedon tai

3) sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohtaisen suunnitelman rikoksen tekemisestä

on tuomittava törkeän ryöstön valmistelusta vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi.

Jos vaara rikoksen toteuttamisesta on ollut muista kuin satunnaisista syistä vähäinen taikka jos henkilö on vapaaehtoisesti luopunut rikoksen valmistelusta, estänyt sen jatkumisen tai muuten poistanut oman toimintansa merkityksen rikoksen valmistelussa, 1 momenttia ei kuitenkaan sovelleta.”

Säännöksen alussa viitattu RL 31:2 on törkeä ryöstö, joten tämä valmistelukriminalisointi koskee vain ryöstön törkeää tekemuotoa. Ensimmäisenä rangaistavana tekotapana on ampuma- tai teräaseen tai muun näihin rinnastettavan hengenvaarallisen välineen tai törkeässä ryöstössä erityisesti käytettäväksi soveltuvan apuvälineen hallussapito. Tämä on törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua koskevan RL 21:6a:n 1 kohtaa vastaava sillä poikkeuksella, että törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelussa ampuma- tai teräaseesta säädettyä käytettiin ilmaisua ”välineenä”, kun taas törkeän ryöstön valmistelussa kyse on ”apuvälineestä”. Tämä osoittaa eron aseiden käyttötapojen välillä, sillä henkirikoksessa tai törkeässä pahoinpitelyssä ase on usein tekoväline, mutta törkeässä ryöstössä asetta käytetään vain apuna rikoksen tekemisessä. 3.1 luvussa kerrotun mukaisesti myös törkeän ryöstön tekemistä varten hallussapidetty ase voi olla sinänsä laillinen ja sen hallussapito voi olla laillista, mutta tarkoitus käyttää sitä lähinnä törkeän ryöstön tekemiseen ilman muuta uskottavaa käyttötarkoitusta tekee siitä rikoksen¹¹⁰. Aseelta ei edellytetä, että se on valmiiksi koottuna, vaan on riittävää, että tekijällä on hallussaan sellainen aseiden tai välineiden joukko, josta on välittömästi valmistettavissa varsinainen

110 HE 141/2012 vp, s. 35.

rikoksen tekoväline¹¹¹. Ryöstössä käytettäväksi soveltuvia apuvälineitä ovat aseiden lisäksi esimerkiksi erilaiset hitsauslaitteet tai tapahtumapaikalta pakenemista auttavat välineet¹¹². Sen sijaan esimerkiksi tavanomaiset kodin esineet eivät täytä erityisesti käytettäväksi soveltuvan apuvälineen vaatimusta ryöstössä. Poikkeuksen tästä säännöstä muodostaa kuitenkin esimerkiksi sellainen tietokoneohjelma, joka voidaan katsoa ryöstössä erityisesti käytettäväksi soveltuvaksi apuvälineeksi.¹¹³ Kaikki tietokoneohjelmat eivät siis ilmeisesti täytä vaatimusta erityisen sopivasta apuvälineestä.

Toinen törkeän rikoksen valmisteluna rangaistava tekotapa on rikoksen tekemisessä tarpeellisen erityisen tiedon hankkiminen. Erityisesti arvokuljetuksiin liittyvissä ryöstöissä yksityiskohtaisen ja paikkansapitävän tiedon tarve on suuri¹¹⁴, mutta myös esimerkiksi pankkeihin tai museoihin kohdistuvissa ryöstöissä tarvitaan paljon tietoa ryöstön toteuttamista varten¹¹⁵. Tiedon erityisyys on tässä kohdassa oleellinen ja määräävä seikka, sillä törkeän ryöstön valmistelun tunnusmerkistön täyttääkseen tiedon hankkimisen täytyy vaatia huomattavaa työpanosta, tai tiedon tulee olla esimerkiksi vain suppean ryhmän tai jonkinlaisen sisäpiirin hallussa¹¹⁶. Erityisen tiedon hankkimista ei täten ole sen hankkiminen esimerkiksi internetin hakukoneita käyttämällä¹¹⁷, sillä tuollainen tieto on oletusarvoisesti kaikkien löydettävissä.

Kolmas tekotapa törkeän ryöstön valmistelussa on sopiminen toisen kanssa tai yksityiskohtaisen suunnitelman laatiminen törkeästä ryöstöstä. Tämä kohta on jälleen samanlainen kuin törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua käsitelleessä osiossa esitelty RL 21:6a.1:n 2 kohta, joten viittaankin turhan toiston välttämiseksi tältä osin 3.1 -luvun RL 21:6a.1 2 kohtaa käsittelevään kappaleeseen. Samoin törkeän ryöstön valmistelua koskevan pykälän 2 momentissa oleva vastuuvapauslauseke on samanlainen kuin

111 Frände, Matikkala ym. 2014, s. 247.

112 Frände, Matikkala ym. 2014, s. 551.

113 HE 141/2012 vp, s. 41.

114 HE 141/2012 vp s. 41.

115 Frände, Matikkala ym. 2014, s. 551.

116 Frände, Matikkala ym. 2014, s. 551.

117 Frände, Matikkala ym. 2014, s. 551.

törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun yhteydessä, joten viitataan sitä käsittelevään kohtaan luvussa 3.1.

Kuten tunnusmerkistön nimestä selviää, on tämä RL 31:2a:n mukainen kriminalisoitu valmistelurikos nimenomaan törkeän ryöstön valmistelu. Näin ollen kvalifiointiperusteen tulisi jollain tavalla käydä ilmi valmistellusta rikoksesta ja myös kokonaisarvostelulausekkeen tulisi täytyä, kuten RL 21:6a:n käsittelyn yhteydessä on todettu¹¹⁸. Valmistelutoimien tulee siis myös törkeän ryöstön valmistelussa tuoda ilmi valmistellun rikoksen törkeys, sillä muutoin valmisteltu rikos voi jäädä rangaistavuuden ulkopuolelle, ellei jonkin muun rikoksen tunnusmerkistö samalla täyty. Olen havainnollistanut törkeän ryöstön valmistelua ja siihen sisältyviä toimia luvussa 2.5.3. Loimaan rahankuljetusryöstöä koskevaa korkeimman oikeuden tuomiota käsittelemällä.

3.3. Panttivangin ottamisen valmistelu

Kolmas ja viimeinen HE 141/2012 vp:n perusteella kriminalisoitu valmistelurikos on panttivangin ottamisen valmistelu, jota sääntelevä RL 25:4a kuuluu seuraavasti:

”Joka 4 §:ssä tarkoitetun rikoksen tekemistä varten

1) pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa,

2) hankkii rikoksen tekemisessä tarpeellisen erityisen tiedon,

3) valmistaa tai hankkii rikoksen toteuttamiseen tarvittavan tilan tai

4) sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohtaisen suunnitelman rikoksen tekemisestä

on tuomittava panttivangin ottamisen valmistelusta vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi.

Jos vaara rikoksen toteuttamisesta on ollut muista kuin satunnaisista syistä vähäinen taikka jos henkilö on vapaaehtoisesti luopunut rikoksen valmistelusta, estänyt sen jatkumisen tai muuten poistanut oman toimintansa merkityksen rikoksen valmistelussa, 1 momenttia ei kuitenkaan sovelleta.”

118 HE 141/2012 vp, s. 35.

Kuten säännöksen sisällöstä ilmenee, 1 kohta on samanlainen kuin 3.1. ja 3.2. -luvussa esitellyissä törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen ja törkeän ryöstön valmistelukriminalisoinneissa. Tästä syystä en käsittele tätä kohtaa sen enemmälti, vaan viittaan lukuihin 3.1 ja 3.2. Tunnusmerkistön 2 kohdan mukainen erityisen tiedon hankkimista koskeva tekoapatunnusmerkistö on samantyyppinen kuin 3.2 -luvussa esitelty törkeän ryöstön valmistelun 2 kohta. Näissä kahdessa rikoksessa tarvittava erityinen tieto voi kuitenkin olla erityyppistä. Huomionarvoista on, että tiedon tulee olla tarpeellinen nimenomaan panttivangin ottamisessa, ei panttivangin ottamisen valmistelussa. Tiedon tarpeellisuudella tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, että ilman kyseistä tietoa panttivangin ottaminen ei voi onnistua. Tieto voi olla joko luottamuksellista tietoa tai sisäpiiritietoa, mutta sen tulee joka tapauksessa olla rikoksen toteuttamisessa tarvittavaa ja keskeistä.¹¹⁹

Kolmas kohta nimeää panttivangin ottamisen valmistelun tekotavaksi rikoksen toteuttamiseen tarvittavan tilan valmistamisen tai hankkimisen. Tilalla tarkoitetaan tilaa, jossa panttivankia on tarkoitus säilyttää, ja tilan valmistamisella esimerkiksi tekijän hallitseman asunnon muokkaamista pakomahdollisuudet eliminoimalla, tai erillisen säilön rakentamista tekijän hallitsemaan asuntoon.¹²⁰ Tilan hankkimisella taas voidaan tarkoittaa esimerkiksi jonkinlaisen varaston tai vaikkapa asuntovaunun vuokraamista tai ostamista¹²¹. Arvioisin, että tilan tulee olla soveltuva panttivangin säilyttämiseen ja olla esimerkiksi pakomahdollisuuksiltaan sellainen, ettei panttivankina pidettävä pääse sieltä helposti pakenemaan. Pakomahdollisuuksien rajaaminen on tässä tekotavassa olennainen asia, sillä jos vankina pidettävä pääsisi helposti pakenemaan, ei kyse todennäköisesti olisi panttivangin ottamisen valmistelusta tai panttivangin ottamisesta, vaan kyseessä voisi olla teon vaiheesta riippuen esimerkiksi kelvoton yritys.

119 Frände, Matikkala ym. 2014, s. 438.

120 Frände, Matikkala ym. 2014, s. 438.

121 HE 141/2012 vp, s. 40.

Neljäs ja viimeinen tekotapa on jälleen yhtenevä törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua sekä törkeän ryöstön valmistelua koskevien tunnusmerkistöjen kanssa. Neljännen kohdan mukaan panttivangin ottamisen valmisteluun syyllistyy se, joka ”sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohtaisen suunnitelman rikoksen tekemisestä”¹²². Tässäkin kohdassa sopiminen ja suunnitelman laatiminen ovat sisällöltään yhteneviä törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun sekä törkeän ryöstön valmistelun vastaavien kohtien kanssa, joten viitataan luvuissa 3.1. ja 3.2. aiheesta kirjoittamaani. Myös vastuuvapauslauseke on samanlainen, joten turhan toiston välttämiseksi viitataan lukuihin 3.1. ja 3.2.

Panttivangin ottamisen valmistelusta ei sellaisenaan ollut löydettävissä esimerkiksi tapausta, mutta hieman havainnollistusta panttivangin ottamisen valmistelun yhteydessä tehtävistä toimista voi saada täytettyä tekoa koskevasta Helsingin käräjäoikeuden tuomiosta nro 10/2411. Tässä kyseisessä tapauksessa tekijä A oli kevätkesällä 2009 riistänyt B:n vapauden 17 päivän ajaksi. A:n tarkoituksena oli pakottaa B:n vanhemmat C:n ja D:n maksamaan 8 miljoonaa euroa sillä uhalla, että jos rahoja ei luovuteta A:n toivomalla tavalla, B surmataan, hänen terveyttään vahingoitetaan tai hän katoaa. Syytteen mukaan A oli suunnitellut rikostaan vuoden 2009 alusta lähtien ja ostanut asunnon, hankkinut B:stä tietoja sekä hankkinut panttivangin ottamiseen ja säilyttämiseen tarvittavaa välineistöä. Lisäksi hän oli rakentanut asuntoonsa 220 x 220 x 110 senttimetrin kokoisen vankikopin, jossa hänen oli tarkoitus säilyttää B:tä lunnasrahojen saamiseen saakka. Vankikopin hän oli varustanut patjalla, valaisimella, ilmastointiputkella, televisiolla, kuivakäymälällä sekä web-kameralla. Hän oli myös rakentanut kuljetuslaatikon, jossa hänen oli tarkoitus kuljettaa B Helsingistä Turkuun. Tämän suunnittelun ja valmistelun jälkeen A oli erinäisin toimin riistänyt B:n vapauden sekä lähettänyt C:lle ja D:lle englanninkielisiä sähköpostiviestejä ja kirjeitä, joissa hän oli vaatinut lunnaita ja kieltänyt C:tä ja D:tä ottamasta yhteyttä viranomaisiin tai kolmansiihin henkilöihin.

122 RL 25:4a.1 4 kohta.

A oli ottanut C:hen ja D:hen yhteyttä kirjeitse ja ilmoittanut lunnasrahojen luovutusohjeet. Tähän viestiin hän oli lisäksi liittänyt kuvan B:stä vankikopissa. Ensimmäisen lunnasrahojen luovutuksen epäonnistuttua A oli järjestänyt seuraavalle päivälle uuden ajankohdan lunnasrahojen luovutukselle, ja tuolloin hän oli saanut vaatimansa 8 miljoonaa euroa haltuunsa. Lunnasrahat saatuaan A oli kuljettanut B:n pakettiautolla laatikkoon suljettuna metsään, jonne hän oli jättänyt B:n löyhästi sidottuna. Yöllä A oli lähettänyt C:lle tekstiviestin, jossa oli kerrottu B:n olinpaikka, josta poliisi oli myöhemmin tämän löytänyt. Samana yönä poliisi oli saanut asuntonsa vankikopissa nukkuneen A:n kiinni, ja lunnasrahat oli palautettu C:lle ja D:lle. Syyttäjä syytti A:ta tähän tekoon liittyen panttivangin ottamisen ohella myös törkeästä pahoinpitelystä, törkeästä kiristyksestä sekä törkeästä kotirauhan rikkomisesta. B yhtyi tapauksessa syyttäjän rangaistusvaatimukseen ja vaati lisäksi korvauksia muun muassa henkisestä kärsimyksestä ja fyysisestä haitasta. Myös C ja D yhtyivät syyttäjän rangaistusvaatimukseen, ja he vaativat korvauksia muun muassa henkisestä kärsimyksestä.

Erityisesti valmistelun näkökulmasta huomionarvoista on, että käräjäoikeus katsoi A:n ostaneen asunnon panttivangin ottamista varten. A oli kertonut, että hänen oli tarkoitus itse muuttaa asuntoon, mitä tukee hänen kertomuksensa hänen avioliitossaan olleista ongelmista. Hänen kertomustaan vastaan puhuivat kuitenkin useat seikat, ensinnäkin se, ettei asunnossa ollut mitään normaaliin asumiseen viittaavaa, vaikka A oli omistanut asunnon jo useita kuukausia. Käräjäoikeus ei myöskään pitänyt uskottavana, että taloudellisissa vaikeuksissa ollut A olisi hankkinut itselleen omistusasunnon ja velkaantunut näin ollen entisestään. Lisäksi asunnon hankkimista panttivangin ottamisen tarkoituksessa tukivat käräjäoikeuden mukaan myös muut samaan ajankohtaan sijoittuneet valmistelutoimet, joista syyttäjä oli kertonut syytteessään ja jotka A oli tunnustanut. Käräjäoikeus siis hyväksyi sellaisenaan A:n tunnustamat valmistelutoimet, joihin syytteen mukaan kuuluivat asunnon hankkimisen lisäksi esimerkiksi tietojen hankkiminen B:stä ja panttivangin ottamisesta, tarvittavan välineistön hankkiminen sekä vankikopin rakentaminen ja varustaminen. Nämä ovat yleisestikin valmistelutoimiksi luettavia toimia, sillä niillä on muodostettu

edellytyksiä rikoksen myöhempää toteuttamista varten ilman, että kyseistä tekoa itseään on vielä aloitettu toteuttamaan ja ilman, että kyse olisi myöskään yrityksestä. Suunnittelukaan ei ollut näiden kyseisten toimien kohdalla enää soveltuva käsite, sillä A oli toimillaan edennyt jo selkeästi pelkkiä rikokseen kohdistuvia ajatuksia pidemmälle. Tämä tapaus havainnollistaa varsin selkeästi panttivangin ottamisessa tehtäviä valmistelutoimia, vaikka tapauksessa ei ollutkaan kyse varsinaisesta valmistelusta vaan täytetystä teosta.

Tämän panttivankitapauksen lisäksi Virossa tapahtui vuonna 2012 panttivangin ottamisen valmistelutapaus, jossa kaksi suomalaismiestä olivat aikoneet ottaa panttivangiksi Suomessa asuvan liikemiehen. Miehet olivat suunnitelleet piilottavansa uhrinsa vuokratulle kesämökille, jossa heidän oli tarkoitus vahingoittaa ja videoida uhria. Tämän jälkeen tekijät olivat aikoneet lähettää videon uhrin sukulaisille rahavaatimuksen kera uhaten samalla, että uhrin vahingoittamista jatketaan jos lunnasvaatimukseen ei suostuta. Tekijöiden oli tarkoitus värvätä Virossa apulaisia rikoksen toteuttamiseksi. Helsingin Sanomat kertoo, että värvättävälle oli esitelty suunnitellun uhrin perheen verotettavat tulot sekä video uhrin perheen kodin ympäristöstä. Rikossuunnitelmaa oli laadittu sekä Suomessa että Virossa, ja epäillyt jäivät kiinni värväysmatkalla Virossa syyskuussa 2011. Tekoaikana panttivangin ottamisen valmistelu ei ollut Suomessa vielä rangaistavaa, mutta Virossa se oli. Rikos käsiteltiin kokonaisuudessaan Viron oikeudessa, mutta tietoa tuomiosta ei ole löydettävissä.¹²³ Tässäkin teossa saatavissa olevien tietojen perusteella on selkeästi havaittavissa panttivangin ottamisen valmistelusta kertovia piirteitä. Uhrin valinta on vielä oletettavasti luettavissa rikoksen suunnitteluksi, mutta siitä eteenpäin kerrotut tekijöiden toimenpiteet sopivat valmistelurikokseksi. Kesämökin vuokraaminen voi olla yksi valmistelutoimista ainakin siinä tapauksessa, että vuokraus on tehty vain ja ainoastaan panttivanginottamistarkoituksessa. Muita valmisteluksi luettavia toimia kesämökin vuokrauksen lisäksi ovat tulotietojen hankkiminen, uhrin kodin ympäristöä käsittelevän videon kuvaaminen sekä apulaisen värvääminen. Kaikki näistä toimista eivät täytä Suomen voimassa olevaa panttivangin ottamisen valmistelun tunnusmerkistöä, mutta sopiminen

123 Helsingin sanomat 1.2.2012 (päivitetty 2.2.2012), viitattu 20.4.2015.

panttivangin ottamisesta sekä kesämökin vuokraaminen voidaan lukea tunnusmerkistön täyttäviksi toimiksi. Tämän tarkempia tapautietoja saamatta ja Viron rikoslainsäädäntöä tuntematta ei täyttä analyysiä tapauksesta voi kuitenkaan tehdä. Käytettävissä olevien tietojen perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, että tapauksessa oli kyse nimenomaan panttivangin ottamisen valmistelusta eikä suunnittelusta.

4. Maksuvälineriikosten valmistelu

Maksuvälineriikoksia koskevia valmistelukriminalisointeja on kaksi, rahanväärennyksen valmistelu ja maksuvälinepetoksen valmistelu. Lisäksi rikoslaki sisältää yhden maksuvälineisiin liittyvän salahanketunnusmerkistön - salahankkeen törkeän rahanpesun tekemiseksi (RL 32:8). Jätän kuitenkin alussa esittelemäni linjauksen mukaisesti tämän tunnusmerkistön tarkemman käsittelyn ulkopuolelle. Rahanväärennyksen valmistelua ja maksuvälinepetoksen valmistelua koskevat säännökset uudistettiin rikoslain kokonaisuudistuksen ensimmäisessä vaiheessa, mutta tämän jälkeen kumpaankin säännökseen on tehty vielä pieniä muutoksia. Rahanväärennyksen valmistelua koskevan säännöksen uudistamisen taustalla oli Euroopan unionin neuvoston 29.5.2000 hyväksymä puitepäättös rahanväärennyksen estämiseksi annettavan suojan vahvistamisesta rikosoikeudellisten ja muiden seuraamusten avulla euron käyttöönoton yhteydessä¹²⁴. Tuo puitepäättös on kuitenkin myöhemmin korvattu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivillä¹²⁵. Maksuvälinepetoksen valmistelua koskevaa säännöstä taas uudistettiin vajaa kymmenen vuotta rikoslain kokonaisuudistuksen jälkeen hallituksen esityksellä HE 38/1997 vp. Jo tuon kymmenen vuoden aikana maksuvälineiden käsitteet sekä erilaisten maksuvälineiden yleisyys olivat muuttuneet niin paljon, että vanhat maksuvälinepetoksen yhteydessä käytettävät käsitteet eivät olleet enää ongelmitta sovellettavissa muuttuneessa yhteiskunnassa¹²⁶.

124 Sopimus nro 2000/383/YOS, HE 22/2001 vp, s. 4.

125 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/62/EU.

126 HE 38/1997 vp, Perustelut, 1. Nykytila.

4.1. Rahanväärennyksen valmistelu

Kuten olen edellä todennut, rahanväärennyksen valmistelu on toinen kahdesta maksuvälinerikoksen valmistelukriminalisoinnista nykyisessä rikoslainsäädännössämme. Sen nykyinen muoto on peruja edellä kerrotusta Euroopan unionin neuvoston puitepäätöksestä, joka tehtiin täydentämään Genevessä 20.4.1929 tehtyä kansainvälistä yleissopimusta¹²⁷. Puitepäätöksen 3 artiklan 1 kohdan alakohdan d perusteella myös Suomi oli velvollinen säätämään rangaistavaksi sen, että ”petollisesti valmistetaan, vastaanotetaan, hankitaan pidetään hallussa välineitä, esineitä, tietokoneohjelmia ja muita tarvikkeita, jotka soveltuvat erityisesti rahan väärentämiseen tai muuntamiseen tai hologrammeja tai muita rahanväärennyksen estämiseksi tarkoitettuja rahan komponentteja”¹²⁸. Yleissopimuksen 3 artiklan 5 kohta taas velvoittaa säätämään rangaistavaksi väärän rahan valmistamiseen tai rahan vajentamiseen erikoisesti soveltuvien työkalujen tai muiden välineiden petollisen valmistuksen, vastaanoton tai hankinnan. Aiemmin suomalainen lainsäädäntö ei säätänyt rangaistavaksi välineiden, esineiden, tietokoneohjelmien tai muiden tarvikkeiden hallussapitoa, vaan hallussapito ja ohjelmat tulivat mukaan säännökseen puitepäätöksen jälkeen¹²⁹. Näiden muutosten jälkeen nykymuotoinen rahanväärennyksen valmistelua koskeva RL 37:4 kuuluu seuraavasti:

”Joka rahanväärennysrikoksen tekemistä varten valmistaa, tuo maahan, pitää hallussaan, hankkii tai vastaanottaa tällaisen rikoksen tekemiseen soveltuvan välineen, tarvikkeen, tallenteen tai ohjelmiston, on tuomittava rahanväärennyksen valmistelusta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.”

Säännöksen mukaan rahanväärennyksen valmistelijan tarkoituksena on siis tehdä rahanväärennys. Näin ollen on epäselvää, onko rahanväärennyksen valmistelu rangaistavaa jossain muussa tarkoituksessa. Tällaisen muun tarkoituksen mahdollisuus on kuitenkin oletettavasti varsin marginaalinen, sillä on kyseenalaista, aikoisiko kukaan tahallisesti väärentää rahaa muussa kuin rahanväärennystarkoituksessa. Käytetty ilmaisu ”rahamväärennysrikoksen

¹²⁷ Yleissopimus väärän rahan valmistamisen vastustamiseksi, SopS 47/1936. Puitepäätös on jo korvattu Euroopan neuvoston ja parlamentin direktiivillä, mutta rikoslakia ei ole vielä muutettu sen perusteella.

¹²⁸ 2000/383/YOS s. 3.

¹²⁹ HE 22/2001 vp, s. 15-16.

tekemistä varten” sisältää osaltaan myös viittauksen varsinaiseen rahanväärennyssäännökseen eli RL 37:1:ään, josta selviää rikoksen perimmäinen tarkoitus:

”Joka valmistaa väärää rahaa tai väärentää rahaa saattaakseen sen käypänä liikkeeseen taikka tässä tarkoituksessa tuo maahan, vie maasta, hankkii, vastaanottaa, kuljettaa tai toiselle luovuttaa vääräksi tai väärennetyksi tietämäänsä rahaa...”

Tässä kuvattu toiminta esittelee rahanväärennyksen tarkoitukseksi nimeno-
maan väärän tai väärennetyn rahan liikkeeseen saattamisen, ja tämä sama
liikkeellesaattamistarkoitus tulee RL 37:4:n perusteella olla myös rahanväären-
nyksen valmistelun taustalla.

Varsinaisina tekotapoina rahanväärennyksen valmistelussa ovat RL 37:4:n
mukaan rahanväärennyksen tekemiseen soveltuvan välineen, tarvikkeen,
tallenteen tai ohjelmiston valmistaminen, maahantuonti, hallussapito, hankkimis-
nen tai vastaanottaminen. Esimerkkinä rahanväärennyksen tekemiseen
soveltuvasta välineestä on otettu esille painokone, painolaatta ja leimasin.
Tarvikkeiksi taas on luettu esimerkiksi väärennyksen tekemisessä tarpeelliset
raaka-aineet sekä rahan komponentit, kuten hologrammit.¹³⁰ Rahanväärennyk-
seen soveltuvasta ohjelmistosta voidaan käyttää esimerkkinä muun muassa
kuvankäsittelyohjelmaa, joka edesauttaa hyvälaatuisten väärennösten tekemi-
sessä. Tallenteena hallituksen esitys taas katsoo tulevan kysymykseen
esimerkiksi kuvatallenne tai ATK-käsittelyyn soveltuva tallenne.¹³¹ Tässä
yhteydessä on viitattu RL 33:6:n esitöihin, joissa kuvatallenteesta on mainittu
esimerkkinä laserlevyt, valokuvat, filmit tai videotallenteet¹³². Myös ATK-
käsittelyyn soveltuvien konekielisten tallenteiden, kuten optisesti tai magne-
toimalla valmistettujen tallenteiden voidaan katsoa olevan rahanväärennykseen
soveltuvia tallenteita.¹³³

130 Lappi-Seppälä, Hakamies jne. 2013, s. 1013.

131 HE 22/2001 vp, s. 15.

132 HE 66/1988 vp, s. 119.

133 HE 22/2001 vp, s. 15.

4.2. Maksuvälinepetoksen valmistelu

4.2.1. Maksuvälinepetoksen valmistelun tunnusmerkistö ja historia

Kuten luvun johdannossa kerroin, myös maksuvälinepetosta koskevia säännöksiä uudistettiin sekä rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä, että sen jälkeen. Jo kokonaisuudistuksen yhteydessä todettiin, että maksuliikenne oli kehittynyt niin, etteivät vanhat säännökset enää toimineet toivottavalla tavalla¹³⁴. Maksuvälinepetosta ei myöskään tunnettu lainkaan rikostyyppinä ennen kokonaisuudistusta, joten yhteiskunnalliset muutokset huomioiden sen tarve oli perusteltu. Samalla luotiin maksuvälinepetoksen valmistelun kriminalisoiva tunnusmerkistö, joka sääti rangaistavaksi luvatta painettujen, maksavan laitoksen nimen sisältävien maksuvälinelomakkeiden valmistamisen tai maahantuonnin sekä tällaisten lomakkeiden valmistamiseen soveltuvan välineen tai tarvikkeen valmistamisen, maahantuonnin, hankkimisen tai vastaanottamisen.¹³⁵ Maksuvälinepetoksen valmistelun kriminalisointia perusteltiin sillä, että pankki-, maksu- ja luottokortit sekä shekit ja vekselit ynnä muut maksuvälineet ovat käytännön oikeuselämässä lähes rahan veroisia, ja tästä syystä niille on tarjottava turvaa. Korttiaihioiden ja muiden lomakkeiden luvattoman valmistamisen katsottiin voivan vaarallisuudeltaan vastata rahaväärennystä, ja tästä syystä myös maksuvälinepetoksen valmistelu katsottiin aiheelliseksi kriminalisoida.¹³⁶ Tämä on ollut varsin perusteltu päätös, sillä erilaisten magneettiraitoja ja siruja hyödyntävien korttien käytön yleistyessä tarkemmat säännökset rahaan liittyvistä rikoksista ovat olleet varmasti jo analogiakiellon takia aiheellisia. Yhteiskunta oli kuitenkin muuttunut kokonaisuudistuksen jälkeenkin vielä siten, että tarvittiin uudistuneita säännöksiä maksuvälinepetoksista. Kokonaisuudistuksen jälkeen shekit olivat käytännössä jääneet pois käytöstä, ja myös käteisen rahan käyttö oli vähentynyt. Sen sijaan erilaiset magneettijuovilla ja siruilla varustetut maksukortit ja internetin kautta tehtävät verkko-ostokset olivat alkaneet yleistyä.¹³⁷

134 HE 66/1988 vp, s. 1.

135 HE 66/1988 vp, s. 143-144.

136 HE 66/1988 vp, s. 153.

137 HE 38/1997 vp, Perustelut, 1. Nykytila.

Nykyinen maksuvälinepetoksen valmistelua koskeva RL 37:11:ssä sijaitseva tunnusmerkistö on seuraavanlainen:

”Joka maksuvälinepetosrikoksen tekemistä varten

1) valmistaa, tuo maahan, hankkii, vastaanottaa tai pitää hallussaan maksuvälinelomakkeen tai

2) valmistaa, tuo maahan, hankkii, vastaanottaa, pitää hallussaan, myy tai luovuttaa erityisesti maksuvälinelomakkeen valmistamiseen soveltuvan välineen tai tarvikkeen taikka erityisesti tietoverkoissa tapahtuvaan maksuliikenteeseen soveltuvan tallenteen, ohjelmiston, välineen tai tarvikkeen,

on tuomittava maksuvälinepetoksen valmistelusta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.”

Samaan tapaan kuin muissa rikoksen valmistelua koskevissa säännöksissä yleensä, myös maksuvälinepetoksen valmistelusäännöksessä edellytetään tarkoitusta tehdä täytetty teko, tässä tapauksessa maksuvälinepetos. Maksuvälinepetosta koskeva RL 37:8 säättää täytetyn teon tarkoituksesta ja tekotavoista näin:

”Joka, hankkiakseen itselleen tai toiselle oikeudetonta taloudellista hyötyä,

1) käyttää maksuvälinettä ilman sen laillisen haltijan lupaa, lupaan perustuvan oikeutensa ylittäen tai muuten ilman laillista oikeutta tai

2) luovuttaa maksuvälineen tai maksuvälinelomakkeen toiselle saattaakseen sen ilman laillista oikeutta käytettäväksi

on tuomittava maksuvälinepetoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Maksuvälinepetoksesta tuomitaan myös se, joka tilin katteen tai sovitun enimmäisluottorajan ylittäen väärinkäyttää 1 momentissa tarkoitettua maksuvälinettä ja siten aiheuttaa toiselle taloudellista vahinkoa, jolle hänellä maksuvälinettä käyttäessään ollut aikomus viipymättä korvata vahinko.”

Tekijän tavoitteena maksuvälinepetoksessa on siis oikeudettoman taloudellisen hyödyn saaminen joko itselleen tai jollekulle toiselle. Tätä samaa tarkoitusta voidaan pitää samalla myös maksuvälinepetoksen valmistelun taustajatuksena.

Itse maksuvälinepetoksen valmistelua koskeva tunnusmerkistö on suhteellisen selkeä, sillä rangaistavaa on maksuvälinelomakkeen valmistaminen, maahan-

tuominen, hankkiminen, vastaanottaminen tai hallussapito sekä maksuvälinelomakkeen valmistamiseen soveltuvan välineen tai tarvikkeen tai erityisesti tietoverkoissa tapahtuvaan maksuliikenteeseen soveltuvan tallenteen, ohjelmiston, välineen tai tarvikkeen valmistaminen, maahantuominen, hankkiminen, vastaanottaminen, hallussapito, myynti tai luovuttaminen. Säännöksen ymmärtämisessä tärkeä rooli on maksuvälinelomakkeen käsitteen ymmärtämisellä. Maksuvälinelomakkeen määritelmä on sijoitettu heti maksuvälinepetoksen valmistelua koskevan säännöksen perään RL 37:12:ään. Tämän pykälän 3-kohdassa maksuvälinelomakkeen on ilmaistu tarkoittavan ”painettua maksuvälineeksi täydennettävää lomaketta, jota ei pidetä yleisön vapaasti saatavissa, taikka sellaista korttia tai korttiaihiota, joka erityisesti soveltuu maksuvälineen valmistamiseen”. Tällä määritelmällä on varsinkin nykyisin suuri merkitys, sillä maksuvälinepetoksen valmisteluun voidaan syyllistyä esimerkiksi kopioimalla maksukortin magneettiraidan tiedot tunnuksettomalle kortille eli maksuvälinelomakkeelle. Myös sirukorttien muistit tai prosessorit on mahdollista konstruoida tunnuksettomille korteille, ja tällä tavalla valmistettuja kortteja on mahdollista käyttää automaateilla asioitaessa.¹³⁸ Tällä tavalla tehdyn kortin varsinainen käyttäminen on maksuvälinepetos, mutta kortin valmistaminen, maahantuominen, hankkiminen, vastaanottaminen tai hallussapito on maksuvälinepetoksen valmistelua.

Säännöksessä mainitulla maksuvälinelomakkeen valmistamiseen soveltuvalla välineellä voidaan tarkoittaa esimerkiksi sellaista teknistä laitetta, jolla korttiaihiosta valmistetaan käyttövalmiita kortteja, ja jolla korttien magneettinauhatiedot voidaan kopioida toiselle kortille. Tietoverkoissa tapahtuvaan maksuliikenteeseen soveltuva tallenne taas voi olla esimerkiksi sähköinen tunniste, jota tarvitaan tehtäessä verkossa ostoksia luottokortin avulla. Tunniste ei välttämättä ole sellaisenaan valmis tallenne, mutta se on mahdollista luoda tähän tarkoitettuun ohjelman avulla vaikka yksittäistäkin maksutapahtumaa varten.¹³⁹ Voidaankin todeta, että monilta osin itse toimet, joilla maksuvälinepetoksen valmisteluun syyllistyy, ovat yhtenevät rahanväärennyksen valmistelun kanssa.

¹³⁸ HE 38/1997 vp, Perustelut, 2. Ehdotetut muutokset, 2.3 Maksuvälinepetoksen valmistelu.

¹³⁹ Lappi-Seppälä, Hakamies jne. 2013, s. 1024.

4.2.2. Maksuvälinepetoksen valmistelu käytännössä

Maksuvälinepetoksen valmistelua koskevia tuomioita on Suomessa jonkin verran, ja esittelen tässä yhteydessä kaksi hovioikeuden tuomiota. Näiden tuomioiden avulla voin havainnollistaa, millaisia toimia maksuvälinepetosta valmisteltaessa tehdään ja millaisia rangaistuksia teoista on tuomittu.

Itä-Suomen hovioikeuden tuomiossa nro 10/252 oli kyse maksuvälinepetoksen valmistelusta, jossa vastaaja A oli yhdessä erään toisen henkilön kanssa tuonut maahan, hankkinut, vastaanottanut tai pitänyt hallussaan pankki- ja luottokorttien kopioimiseen soveltuvaa laitetta aikomuksenaan tehdä maksuvälinepetos. A oli kiinnittänyt huoltoaseman maksuautomaattiin pankki- ja luottokorttien magneettiraidan kopiointilaitteen sekä korttien salaiset tunnusluvun kuvaavan kameran. Syytteen mukaan A:n tarkoituksena oli käyttää magneettijuovatieoja ja korttien tunnuslukuja pankki- ja luottokorttien kopiointiin sekä oikeudettomaan käyttämiseen. Sama vastaaja A oli toisen kerran samana vuonna yhdessä B:n kanssa syyllistynyt edellä kuvatunlaiseen rikolliseen toimintaan. Vastaajat olivat kumpikin ulkomaalaisia, ja A kiisti syyllistyneensä ensimmäiseen tekoon vedoten siihen, ettei hän ollut tekoajankohtana Suomessa. Toisen teon hän kuitenkin myönsi. Toisessa teossa kanssasyytettynä ollut B myönsi olleensa A:n mukana tekopaikalla, mutta kiisti tienneensä mitä A oli tekemässä, tai että hän olisi toiminut yhdessä A:n kanssa.

Hovioikeus ja käräjäoikeus perustivat tuomionsa vastaajien Suomessaolon osalta laivayhtiöiden tietoihin. Noiden tietojen perusteella oli osoitettavissa, että vastaajat olivat olleet Suomessa tekoajankohtina. Laivayhtiöt eivät tarkista matkustajien henkilöllisyyttä, joten tiedot perustuivat matkan varaamisen yhteydessä annettuihin tietoihin. Oikeus ei kuitenkaan havainnut seikkoja, jotka olisivat viitanneet siihen, että joku tai jotkut tuntemattomat henkilöt olisivat varanneet ja maksaneet laivamatkat vastaajien nimissä. Ensimmäisen teon osalta maksuautomaatin sisään asennetun kameran vihreästä kiinnitysteipistä oli löytynyt A:n sormenjälki, ja tämä yhdessä laivayhtiöiden tietojen kanssa oli vahva ja uskottava näyttö A:n syyllisyydestä. A:n puolesta puhuvia seikkoja ei

tullut esille, ja tästä syystä oikeus katsoi, ettei A:n syyllisyydestä jäänyt varteenotettavaa epäilystä. Toisen teon osalta B kertoi A:n antaneen hänelle säilytettäväksi kaksi johtoliitintä, ja että hän oli pitänyt niitä taskussaan. He olivat illalla menneet yhdessä huoltoasemalle, ja B oli jäänyt autoon siksi aikaa, kun A oli mennyt asioimaan maksuautomaatille. B:n kertoman mukaan A ei ollut maininnut mitään maksuvälinepetoksen tekemiseen liittyvää, eikä B:llä ollut tietoa A:n toimista automaatilla. Oikeus katsoi kuitenkin, että B:n tarkoituksena tilanteessa oli vahtia, ettei kukaan keskeytä A:n toimia maksuautomaatilla. Lisäksi B:lle annetut liittimet olivat erityisen soveliaita käytettäväksi maksukorttien kopiointilaitteessa. B:n puolesta puhuvia seikkoja ei tullut ilmi, ja oikeus katsoi tällä perusteella B:n syylliseksi. A oli jo omassa vastauksessaan tunnustanut tämän A:n ja B:n yhdessä tekemän teon, joten sekä A että B katsottiin syyllisiksi maksuvälinepetoksen valmisteluun. Rangaistusten osalta oikeus katsoi, että teot oli toteutettu erityisen suunnitelmallisesti ja että niillä oli tavoiteltu huomattavaa taloudellista hyötyä. Oikeus piti huomionarvoisena myös, että A:n ja B:n Suomeen kohdistuneiden matkojen tarkoituksena oli nimenomaan näiden rikosten toteuttaminen. Käräjäoikeus tuomitsi kummatkin vastaajat ehdollisiin vankeusrangaistuksiin, A:n 1 vuoden ja neljän kuukauden ja B:n 1 vuoden vankeuteen. B valitti tuomiostaan hovioikeuteen sillä perusteella, että tuomittu rangaistus oli liian ankara. Hovioikeus ei kuitenkaan muuttanut B:n rangaistusta, ja käräjäoikeuden tuomio jäi voimaan.

Toinen maksuvälinepetoksen valmistelua koskeva tuomio on Helsingin hovioikeuden tuomio nro 14/113406. Asiassa vastaajat C ja D olivat maksuvälinepetoksen tekemistä varten yhdessä tuoneet maahan ja pitäneet hallussaan pankki- ja maksukorttien kopiointilaitteistoa, joka oli soveltuva pankkiautomaatilla tapahtuvaan pankki- tai luottokorttien magneettiraidan lukemiseen ja tallentamiseen. Lisäksi C ja D olivat tuoneet maahan ja pitäneet hallussaan pankkiautomaateilla tapahtuvaan videokuvaamiseen sopivia kamerapaneelleja, tiedonsiirtoon sopivia usb-johtoja, maksukorttien kopiointilaitteiston kanssa yhteensopivia latureita sekä kannettavaa tietokonetta, jossa oli ollut magneettijuovakorttien tietosisällön lukemiseen ja kopioimiseen soveltuva ohjelmisto. Lisäksi he olivat pitäneet hallussaan kyseisten tietojen hallussapi-

toon soveltuvaan ulkoista kiintolevyä. Vastaajien hallussa olleen kamerapaneelin muistista oli myös löytynyt pankkiautomaateilta saatuja tietoja sisältäviä tiedostoja. Vastaajat olivat asentaneet kopiointilaitteet kahteen pankkiautomaattiin ja saaneet haltuunsa pankkiautomaattiasiakkaiden magneettiraita- ja tunnuslukutietoja. Nämä haltuun saadut tiedot oli tallennettu vastaajien kannettavalle tietokoneelle myöhempää laitonta käyttöä varten. Sekä C että D tunnustivat menetelleensä syyttäjän teonkuvauksessaan esittämällä tavalla, mutta D vastusti syyttäjän esittämän koventamisperusteen soveltamista. Syyttäjä oli esittänyt koventamisperusteeksi teon suunnitelmallisuutta, mutta D vastusti tätä vedoten siihen, ettei teko ollut normaalia suunnitelmallisempi.

Tuomiossaan oikeus totesi, että kaikki vastaajien hallusta takavarikoidut elektroniset välineet olivat yhteensopivia ja soveltuvia pankki- ja maksukorttien kopioimiseen sekä automaateilla tapahtuvaan videokuvaamiseen ja tiedon siirtoon. Tämä yhdessä vastaajien tunnustamisen kanssa osoitti oikeuden mukaan riittävällä varmuudella, että vastaajat olivat syyllistyneet maksuvälinepetoksen valmisteluun. Oikeus katsoi takavarikoitujen laitteiden laadun ja käyttötarkoituksen osoittavan toiminnan olleen erittäin ammattimaista ja huomattavaa taloudellista hyötyä tavoittelevaa. Koventamisperusteena käytetyn suunnitelmallisuuden katsottiin täytyvän sillä perusteella, että vastaajat olivat olleet tietoisia koko toiminnasta ja sen tavoitteista. Kaiken kaikkiaan oikeus katsoi teon vaativan vastaajien tuomitsemista ankarahkoon vankeusrangaistukseen, joka oli rikoksen vakavuus ja siitä ilmenevä tekijöiden syyllisyys huomioon ottaen perusteltua tuomita ehdottomana. Käräjäoikeus tuomitsi vastaajat 8 kuukauden vankeusrangaistukseen, eikä hovioikeus muuttanut tuomiota.

Kummatkin tapaukset käsittelivät suhteellisen samantyyppisiä rikoksia. Molemmissa oikeus katsoi tekijöiden toimineen yhdessä suunnitelmallisen maksuvälinepetoksen toteuttamiseksi, mutta teot eivät olleet ehtineet edetä valmistelua pidemmälle. Valmistelusta oli kyse ensimmäisenä esitellyssä Helsingin hovioikeuden tuomiossakin, vaikka vastaajat olivat ehtineet saada ihmisten maksu- ja pankkikorttien tietoja kopioitua. Kyse olisi maksuväline-

petosta koskevan RL 37:8:n mukaan ollut täytetystä teosta, jos tekijät olisivat käyttäneet kopioitua tietoa sisältävää korttia, mutta pelkkä tietojen hallussapito ei vielä täytä maksuvälinepetoksen tunnusmerkistöä. Yrityksestä taas olisi todennäköisesti ollut kyse, jos tekijät olisivat esimerkiksi pankkiautomaatilla alkaneet käyttää kopioitua tietoa sisältävää korttia, mutta olisivat jostain syystä tulleet estetyksi eivätkä olisi tästä syystä voineet toteuttaa tekoaan. Sen sijaan kortin toimimattomuus tekisi teosta todennäköisesti kelvottoman yrityksen esimerkiksi silloin, jos kortin kopiointi olisi tehty väärin eikä kortti olisi toimintakelpoinen. Jos vika taas olisi laitteessa, jossa korttia käytetään, olisi kyse niin kutsutusta satunnaisesta syystä ja sen vuoksi maksuvälinepetoksen yrityksestä.

Huomionarvoista molemmissa tapauksissa on suunnitelmallisuuden käytettämisen koventamisperusteena. Ensimmäisessä tapauksessa tekijöiden matkustaminen Suomeen rikoksen tekemistä varten katsottiin suunnitelmallisuutta osoittavaksi tekijäksi yhdessä huomattavan taloudellisen hyödyn tavoittelun kanssa. Toisessa tapauksessa suunnitelmallisuudeksi katsottiin samaten tavoiteltu huomattava taloudellinen hyöty, mutta lisäksi tuomioistuin huomioi tekijöiden hallussa olleiden laitteiden laadun ja käyttötarkoituksen osoittaman toiminnan ammattimaisuuden. Rikoslain yleisen osan uudistamista koskevan hallituksen esityksen mukaan suunnitelmallisuudesta voivat olla osoituksena toimet, joilla tähdätään rikoksen onnistumiseen sekä hankkeet, joilla tähdätään poikkeuksellisen laajamittaiseen toimintaan. Myös pitkäaikaiset valmistelutoimet ennen rikoksen tekemistä ovat hallituksen esityksen mukaan osoitus rikoksen suunnitelmallisuudesta.¹⁴⁰ Käsitellyistä kahdesta tapauksesta on mahdollisesti pääteltävissä ensinnäkin, että maksuvälinepetoksen valmistelu voidaan lukea suhteellisen helposti suunnitelmalliseksi. Toisekseen tuomiot voivat osaltaan kertoa siitä, että Suomessa tehdyt maksuvälinepetokset ovat suunnitelmallisia.

140 HE 44/2002 vp, s. 203.

5. Huumausainerikoksen valmistelu

5.1. Yleistä huumausainerikoksista

Huumausaineita ja huumausainerikollisuutta koskeva sääntely on laajalti kansainvälisillä sopimuksilla katettua. Myös Suomi on sitoutunut moniin kansainvälisiin sopimuksiin, ja näiden sopimusten edellytysten mukaisesti on säädetty ja muutettu Suomen huumausaineita koskevaa lainsäädäntöä, rikoslaki mukaanlukien. Suomen hyväksymiä kansainvälisiä huumausaineita koskevia sopimuksia ovat esimerkiksi seuraavaksi esiteltävät YK:n ja Euroopan unionin sopimukset ja päätökset. Kaksi kenties suurimmassa roolissa olevaa huumausaineita koskevaa yleissopimusta ovat vuoden 1961 huumausaineyleissopimus (SopS 43/1965) ja sen muuttamista koskeva pöytäkirja (SopS 42/1975) sekä psykotrooppisia aineita koskeva vuoden 1971 yleissopimus (SopS 60/1976). Näiden kahden sopimuksen lisäksi YK on aikaansaanut myös huumausaineiden ja psykotrooppisten aineiden laitonta kauppaa vastaan tehdyn Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimuksen (SopS 44/1994). EU taas on säännellyt huumausaineita esimerkiksi seuraavilla kahdella asetuksella: Neuvoston yhteisön ja kolmansien maiden välisen huumausaineiden lähtöaineiden kaupan valvontaa koskevista säännöistä 22 päivänä joulukuuta 2004 antamalla asetuksella (EY) N:o 111/2005 ja Euroopan parlamentin ja neuvoston huumausaineiden lähtöaineista 11 päivänä helmikuuta 2004 antamalla asetuksella (EY) N:o 273/2004.

Vuoden 1961 yleissopimus sisältää määräyksiä esimerkiksi huumausaineiden kontrolloinnista ja kontrolloivien elinten luomisesta, mutta myös yksittäisten huumausaineiden ja kasvien kontrolloinnista. Tärkeänä sääntelyn kohteena sopimus käsittelee huumausaineiden maahantuontia ja maastavientiä sekä huumeiden salakuljetusta. Yksittäisten huumausaineiden osalta vuoden 1961 sopimus sääntelee oopiumia, kannabista ja kokaiinia ja rajoittaa esimerkiksi näiden kasvatusta, viljelyä ja myyntiä.¹⁴¹ Lisäksi sopimuksen artikla 33 määrää kiellettäväksi huumausaineiden hallussapidon, ja tällä on luonnollisesti ollut

141 Single Convention on Narcotic Drugs, saatavissa osoitteessa:
http://www.unodc.org/pdf/convention_1961_en.pdf, viitattu 18.2.2015.

vaikutuksensa myös Suomen rikoslainsäädäntöön ja huumausaineita koskeviin tunnusmerkistöihin¹⁴². Psykotrooppisia aineita koskeva vuoden 1971 yleissopimus (jatkossa Wienin sopimus) taas sääntelee huumausaineita, jotka aiheuttavat esimerkiksi riippuvuutta, aistiharhoja tai häiriöitä liike- tai ajatus-toiminnassa. Samoin kuin vuoden 1961 yleissopimuksen, myös Wienin sopimuksen olennaisena sääntelykohteena on huumausaineiden kaupan, tuonnin ja viennin rajoittaminen ja sääntely. Wienin sopimus määrää 22 artiklan 2 kappaleen a) ii) kohdassa, että rikoksen valmistelu on säädettävä rangaistavaksi ilmaisten, että ”tahallinen osallistuminen tällaisiin rikoksiin ja niiden suunnittelu ja yritys sekä valmistelevat toimet ja rahoitustoimenpiteet tässä artiklassa mainittujen rikosten yhteydessä, ovat 1 kappaleen edellyttämiä rangaistavia rikoksia”. ”Tällaisilla rikoksilla” tarkoitetaan sopimuksessa esiteltyjä rikoksia. Mainitussa 1 kappaleen a) kohdassa jokainen sopimuspuoli määrätään käsittelemään Wienin sopimuksen määräysten vastaista tekoa rangaistavana rikoksena, josta säädetään riittävä rangaistus. Tämän määräyksen perusteella kaikki sopimuksen vastaiset teot, valmistelu mukaanlukien, ovat siis tahallisesti tehtyinä rangaistavia.¹⁴³

5.2. Huumausainerikoksen valmistelun tunnusmerkistö

Huumausainerikoksia koskevat säännökset on sijoitettu rikoslain 50 lukuun. Aiemmin huumausainerikokset olivat omassa huumausainelaisaan, mutta rikoslainsäädännön eheyden vuoksi huumausainerikokset sijoitettiin muiden rikosten tavoin rikoslakiin. Lainmuutoksella 17.12.1993/1304 muutettiin myös huumausainerikoksen valmistelua koskevaa lainsäädäntöä, sillä aiemmin vain törkeän huumausainerikoksen valmistelu oli rangaistavaa. Tuolla lainmuutoksella ”tavallisenkin” huumausainerikoksen valmistelu saatettiin rikosoikeudellisella tavalla rangaistavaksi.¹⁴⁴ Huumausainerikoksen valmistelua koskeva säännös on RL 50:3:ssä, ja se sääntelee huumausainerikoksen valmistelua seuraavasti:

”Joka tehdäkseen 1 §:n 1–4 kohdassa tarkoitetun rikoksen valmistaa, tuo maahan, hankkii tai vastaanottaa tällaisen rikoksen tekemiseen soveltuvan välineen, tarvikkeen tai aineen, on tuomittava huumaus-

142 Single Convention on Narcotic Drugs, s. 17, saatavissa osoitteessa: http://www.unodc.org/pdf/convention_1961_en.pdf, viitattu 18.2.2015.

143 SopS 44/1971 22 artikla, 1 kappale, a) kohta.

144 HE 180/1992 vp, Yleisperustelut, 6. Lakiehdotuksen pääkohdat.

ainerikoksen valmistelusta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.”

Ymmärtääkseen huumausainerikoksen valmistelua koskevan säännöksen, tulee sitä lukea yhdessä seuraavalla tavalla kuuluvan huumausainerikosta koskevan RL 50:1:n kanssa:

”Joka laittomasti

1) valmistaa tai yrittää valmistaa huumausainetta taikka viljelee tai yrittää viljellä kokapensasta, kat-kasvia (Catha edulis) tai Psilosybe-sieniä,

2) viljelee tai yrittää viljellä oopiumiunikkaa, hamppua tai meskaliinia sisältäviä kaktuskasveja käytettäväksi huumausaineena tai sen raaka-aineena taikka käytettäväksi huumausaineen valmistuksessa tai tuotannossa,

3) tuo tai yrittää tuoda maahan taikka vie tai yrittää viedä maasta taikka kuljettaa tai kuljetuttaa tai yrittää kuljettaa tai kuljetuttaa huumausainetta,

4) myy, välittää, toiselle luovuttaa tai muulla tavoin levittää tai yrittää levittää huumausainetta, tai

5) pitää hallussaan tai yrittää hankkia huumausainetta,

on tuomittava huumausainerikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.”

Huumausainerikoksen valmisteluksi luetaan säännöksen perusteella vain huumausainerikosta koskevan tunnusmerkistön 1 momentin 1-4 kohtien mukaisten tekojen valmistelu. Sen sijaan 5 kohdan mukaisen teon valmistelu ei ole rangaistavaa. Rangaistavaa siis on valmistaa, tuoda maahan, hankkia tai vastaanottaa väline, tarvike tai aine, joka soveltuu huumausaineen valmistamiseen tai valmistamisen yritykseen, kokapensaan, kat-kasvin tai Psilosybe-sienten viljelyyn tai viljelyn yritykseen, tai oopiumiunikkaa, hamppua tai meskaliinia sisältävien kaktuskasvien viljelyyn tai viljelyn yritykseen silloin, kun niitä on tarkoitus käyttää huumausaineena tai sen raaka-aineena tai huumausaineen valmistuksessa tai tuotannossa. Rangaistavaa on myös sellaisen välineen, tarvikkeen tai aineen valmistaminen, tuominen maahan, hankkiminen tai vastaanottaminen, joka soveltuu huumausaineen maahantuontiin tai sen yritykseen, maastavientiin tai sen yritykseen, kuljettamiseen, kuljetuttamiseen tai näiden yritykseen, sekä huumausaineen myymiseen, välittämiseen, toiselle luovuttamiseen tai muulla tavoin levittämiseen tai levittämisen yritykseen.

Huumausaineen hallussapidon tai sen yrityksen valmistelu ei kuitenkaan ole rangaistavaa. Jos joku siis tekee joitain RL 50:3:ssä mainittuja valmistelutoimia saadakseen myöhemmin haltuunsa huumausainetta tai hankkiakseen myöhemmin huumausainetta, on kyse rankaisemattomasta huumausainerikoksen valmistelusta. Tämä onkin sinänsä perusteltua, sillä hallussapidon valmistelu ei yleisesti ottaen liene järin vakavaa, ja rikoksen valmistelun kriminalisointia koskevan linjauksen mukaisesti ”vain vakavimmat rikokset pitää säätää valmisteluvaiheessa rangaistaviksi”¹⁴⁵. Myöskään rahan luovuttaminen, välittäminen tai vastaanottaminen ei ole huumausainerikoksen valmisteluna rangaistavaa, sillä hallituksen esityksen mukaan muunlainen lainsäädäntö voisi johtaa oikeusturvaa vaarantaviin näyttöongelmiin.¹⁴⁶

Koska huumausainerikoksessa yritys rinnastetaan täytettyyn tekoon, koskee valmistelusäännös myös huumausainerikoksen yrityksen muotoja. Tämän lisäksi myös huumausainerikoksen valmistelu itsessään on rangaistavaa jo yritysasteella, mikä on varsin poikkeuksellista. Jo esimerkiksi huumausainerikoksen tekemiseen soveltuvan välineen hankkimisen yritys on siis rangaistavaa huumausainerikoksen valmistelun yrityksenä. Henkilö voi valmistella rikosta hankkimalla välineitä, tarvikkeita tai aineita, mutta näiden hankkimisen tarkoituksena tulee olla nimenomaan huumausainerikoksen tekeminen. Olennaista on, että henkilöllä on jo välineiden, tarvikkeiden tai muiden vastaavien rikoksen tekemisessä tarvittavien tavaroiden tai aineiden hankkimisvaiheessa ollut huumausainerikoksen tekemisen tarkoitus. Samaa edellytetään oletettavasti myös huumausainerikoksen yrityksen valmistelulta. Välineitä, tarvikkeita tai aineita ovat huumausainerikoksen ja sen valmistelun yhteydessä esimerkiksi laboratoriovälineet tai huumausaineen salakuljetusta varten muunneltu auto.¹⁴⁷ Lisää esimerkkejä näistä välineistä, tarvikkeista ja aineista esitän seuraavassa luvussa, jossa käsittelen huumausainerikoksen valmistelua koskevia tuomioistuinnratkaisuja.

145 Frände 2012, s. 223.

146 HE 180/1992 vp, Yleisperustelut, 6. Lakiehdotuksen pääkohdat.

147 Lappi-Seppälä, Hakamies jne. 2013, s. 1401.

5.3. Huumausainerikoksen valmistelu käytännössä

Huumausainerikoksen valmistelutoimien havainnollistaminen on helpointa käytännön esimerkkien avulla, joten käsittelen tässä yhteydessä muutamia hovioikeuksien tuomioita huumausainerikoksen valmistelusta. Esimerkkien avulla osoitan, missä hovioikeudet ovat katsoneet menevän huumausainerikoksen valmistelun rajan, eli milloin on kyse rangaistavasta valmistelusta ja milloin ei, sekä millaisia toimia huumausainerikosta valmisteltaessa yleensä tehdään.

Ensimmäinen esimerkki on kannabiksen kasvattamiseen liittyvästä valmistelusta. Rovaniemen hovioikeuden tuomiossa nro 13/906 vastaaja oli syytteen mukaan huumausainerikoksen tehdäkseen rakentanut hallitsemansa asunnon saunatiloihin kannabiskasvien kasvattamiseen soveltuvan kasvattamon. Hän oli poistanut saunasta lauteet, vuorannut seinät foliolla, kiinnittänyt saunan kattoon lämpövalaisimen sekä tuonut saunaan kannabiskasvien istuttamista varten multalaatikon. Asunnosta löydettiin myös kannabiksen polttamiseen soveltuva piippu. Nämä toimet yhdessä vastaajan myöntämän valmisteluajankautaisen kannabiksen käytön kanssa eivät jättäneet käräjäoikeudelle tai hovioikeudelle varteenotettavaa epäilystä vastaajan syyllisyydestä. Huumausainerikoksen valmistelua koskevan tunnusmerkistön perusteella nämä toimet oli tulkittava rikoksen tekemiseen soveltuvan välineen tai tarvikkeen valmistamiseksi ja hankkimiseksi, sillä vastaaja valmisti saunasta kannabiksen viljelyyn soveltuvan tilan ja hankki kannabiksen viljelyyn soveltuvia välineitä.

Toinen esimerkkini huumausainerikoksen valmistelusta on Helsingin hovioikeuden tuomio nro 14/155837 liittyen Psilosybe-sienten viljelyn valmisteluun. Vastaaja oli tarkoituksenaan viljellä Psilosybe-sieniä hyväksynyt eräältä internetsivulta tulleen tarjouksen, jossa hänelle oli tarjottu ilmaiseksi 5 kpl sienten kasvatusalustoja. Hyväksynnän perusteella hänelle oli lähetetty kyseiset alustat. Sienistä saatavat psilosyiini ja psilosybiini on luokiteltu erittäin vaarallisiksi huumausaineiksi, ja vastaajan maahantuomien kasvatusalustojen avulla vastaaja olisi voinut saada jopa 2-3 kilogrammaa tuoreita sieniä.

Todisteena käytetystä vastaajan ja alustojen tarjoajan välisestä sähköpostikirjeenvaihdosta ilmeni vastaajan ilmaisema hyväksyntä tarjoukselle, ja samassa yhteydessä vastaaja oli ilmoittanut tarjoajalle postiosoitteensa. Tulli oli takavarikoinut vastaajalle lähetetyt kasvatusalustat ja tutkimusten jälkeen päätynyt siihen tulokseen, että kyse oli nimenomaan Psilosybe-sienten kasvatusalustoista. Sähköpostikeskustelun perusteella vastaaja oli ollut tietoinen tästä seikasta. Psilosybe-sienten kasvattaminen mainitaan RL 50:1:n 1 kohdassa, joten välineen, tarvikkeen tai aineen valmistaminen, maahantuominen, hankkiminen tai vastaanottaminen Psilosybe-sienten kasvattamista varten täyttää huumausainerikoksen valmistelun tunnusmerkistön. Hovioikeus tuomitsi rikoksesta vastaajalle 85 päiväsakkoa à 6,00 euroa huomioiden sekä sienten tuottamisen omaan käyttöön että esitetyt arviot kasvatusalustoista saatavien sienien tuottamista käyttöannoksista.

Viimeisinä esimerkkeinä huumausainerikoksen valmistelun osalta käsittelen kahta samoja elementtejä sisältävää tapausta, kumpikin Vaasan hovioikeudesta. Ensimmäisessä tuomiossa nro 11/834 vastaajan hallusta oli takavarikoitu viisi kasvatusastiaa, vesiviljelmäjärjestelmä, multaa ja lekasoraa, kaksi tuuletinta, kaksi natriumsuupainevalaisinta, UFO-imuri, aktiivihiihisuodatin, jatkojohtoja kasvatusalustan laitteisiin, kaksi ajastinta, muuntaja kasvatustilan valaisimille, kaksi vesipumppua sekä neljä lannoitepulloa. Vastaaja oli myöntänyt pitäneensä välineitä hallussaan, mutta kiisti valmistelleensa huumausainerikosta. Hän kertoi kuuluvansa Suomen Chilyhdistykseen ja että hänen tarkoituksenaan oli kasvattaa chiliä. Käräjäoikeus katsoi jäävän järkevän epäilyksen vastaajan syyllisyydestä, sillä pelkästään huumausainerikoksen tekemiseen soveltuvan välineistön löytyminen vastaajan hallusta ei tarkoittanut, että hänellä oli tarkoituksenaan huumausainerikoksen tekeminen. Myöskään se, että vastaajalta oli aiemmin takavarikoitu vastaava välineistö ja että hänet oli aiemmin tuomittu huumausainerikoksesta eivät osoittaneet riittävällä tavalla huumausainerikoksen tekemisen tarkoitusta, joten syyte huumausainerikoksen valmistelusta hylättiin.

Toinen joiltain osin vastaavanlainen tapaus on Vaasan hovioikeuden tuomiossa nro 10/1535 käsitelty huumausainerikoksen valmistelu. Tässä tapauksessa vastaaja oli hankkinut asunnolleen voimakastehoisen lamppusarjan, tuulettimen, lämpövalaisimen sekä kannabissiemenkuvaston. Näistä lamppusarja, tuuletin sekä lämpövalaisin oli sijoitettu vastaajan asunnon eteisen kaappiin. Samoin kuin edellisessä tapauksessa, myös tässä vastaaja kiisti syytteen vedoten siihen, että hän oli kasvattanut asunnossaan chiliä. Tuomioistuin ei kuitenkaan tällä kertaa pitänyt uskottavana vastaajan kertomusta chillin kasvattamisesta eteisen kaapista löydetyillä välineillä, sillä kyseiset välineet ovat juuri sellaisia, joita käytetään kannabiksen kasvattamiseen. Lisäksi tuomioistuin antoi painoarvoa sille, että samalla käsitellyn huumausaineen käyttörikossyytteen yhteydessä vastaaja oli tunnustanut käyttäneensä kannabista ja harkinneensa sen kasvattamista. Vastaaja tuomittiin rikoksesta sakko-rangaistukseen.

Näiden kahden tapauksen tuomiot eroavat syyksilukemisen osalta. Ensimmäinen olennainen seikka, jonka perusteella toisen tapauksen vastaaja tuomittiin ja ensimmäisen tapauksen vastaajaa ei, oli todennäköisesti kannabissiemenkuvaston hallussapito. Tämä voi viitata tarkoitukseen tehdä huumausainerikos, ja yhdistettynä vastaajan samassa yhteydessä käsiteltyyn huumausaineen käyttörikossyytteeseen toiminta puhuu huumausainerikoksen valmistelun puolesta. Toisena olennaisena seikkana on siis oletettavasti vastaajien huumausainetausta. Kummassakin tapauksessa vastaajalla oli huumausainetaustaa, mutta ensimmäisessä tapauksessa sitä ei pidetty tässä yhteydessä huumausainerikoksen valmistelua osoittavana tekijänä. Syy siihen, miksi tekijöiden huumausainetaustat ovat vaikuttaneet eri tavoin tuomioihin, voi olla esimerkiksi aikaisemman huumausaineiden käytön ajallinen läheisyys/kaukaisuus. Ensimmäisessä tapauksessa aiemmasta huumeidenkäytöstä oli ilmeisesti kulunut jo jonkin aikaa, kun taas toisessa tapauksessa vastaaja oli käyttänyt huumausaineita huumausainerikoksen valmistelun kanssa samaan aikaan. Kolmas olennainen eroava seikka ovat vastaajien hallussa olleet laitteet, sillä toisen tapauksen vastaaja piti hallussaan sellaisia laitteita, joita yleensä käytetään lähinnä kannabiksen kasvattamisessa. Ensimmäisessä

tapauksessa taas vastaajan hallusta ei löydetty esimerkiksi lamppusarjaa tai lämpölamppuja, joita yleisesti käytetään huumausaineiden kasvattamisessa. Neljäs oletettavasti syyksilukemiseen vaikuttanut seikka on ensimmäisen vastaajan kuuluminen Suomen Chilyhdistykseen ja siitä olemassaoleva dokumentaatio. Tällainen vahvistus oli todennäköisesti tehnyt ensimmäisen vastaajan chilin kasvattamista koskevasta väitteestä uskottavamman. Toisen vastaajan väite chilin kasvattamisesta oli kärsinyt epäuskottavuudesta oletettavasti siksi, että hänellä oli hallussaan kannabissiemenkuvasto, eikä hänellä ollut hallussaan mitään varsinaisesti chilin kasvattamiseen viittaavaa.

Näiden käsiteltyjen neljän tapauksen perusteella on hyvin havaittavissa huumausainerikoksen valmistelun tapahtuminen välineitä, tarvikkeita tai aineita valmistamalla, maahantuomalla, hankkimalla tai vastaanottamalla. Usein valmisteluun vaikutti olevan yhteydessä myös huumausaineen käyttörikos, sillä useat vastaajista olivat joko valmistelun kanssa samanaikaisesti tai joskus aiemmin käyttäneet huumausainetta. Yleisimmin huumausainerikoksen valmistelua käsittelevät tuomiot vaikuttivat koskevan kannabiksen kasvattamisen valmistelua, ja valmistelu oli toteutettu aiemmin esiteltyjen tuomioiden mukaisesti esimerkiksi saamalla haltuun lamppusarjoja, lämpövalaisimia, tuulettimia ja multaa. Ensimmäisenä esitellyn tapauksen mukaisesti myös tilan muokkaaminen huumausaineen kasvatusta varten on huumausainerikoksen valmistelua. Olennainen seikka huumausainerikoksen valmistelussa on siis näiden tuomioiden perusteella se, että tekijällä on hallussaan huumausainerikoksen tekemiseen soveltuva tai soveltuvia välineitä, tarvikkeita tai aineita. Tällaisten välineiden, tarvikkeiden tai aineiden hallussapito sinänsä ei ole rangaistavaa huumausainerikoksen valmistelua, mutta jos väline, tarvike tai aine on saatu haltuun, on se oletettavasti tehty jollakin RL 50:3:ssä mainitulla tavalla.

5.4. Huumausainerikoksen edistäminen

Kuten olen edellä luvussa 5.2. kertonut, Suomessa huumausainerikoksen valmistelua ei ole Ruotsissa rikoksen valmisteluksi luettava rahan luovuttaminen, välittäminen tai vastaanottaminen. Suomessa nämä huumausainerikoksen tai sen valmistelun rahoittamiseksi katsottavat toimet rangaistaan RL 50:4:n, eli huumausainerikoksen edistämisen kriminalisoivan säännöksen mukaan:

”Joka

1) huumausaineen laitonta valmistusta, viljelyä, maahantuontia tai maastavientiä varten valmistaa, kuljettaa, luovuttaa tai välittää välineitä, tarvikkeita tai aineita tietäen, että niitä käytettäisiin tähän tarkoitukseen, tai

2) varoja lainaamalla tai muuten rahoittamalla edistää huumausainerikosta tai sen valmistelua taikka 1 kohdassa tarkoitettua toimintaa tietäen, että rahoitus käytetään tähän tarkoitukseen,

on tuomittava, jollei teko ole rangaistava osallisuutena huumausainerikokseen tai törkeään huumausainerikokseen, huumausainerikoksen edistämisestä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Edellä 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettun huumausainerikoksen edistämisen yritys on rangaistava.”

Huumausainerikoksen edistämisessä on kyse valmistelutyypisestä rikoksesta, koska sillä edesautetaan tulevan rikoksen tekemistä. Huumausainerikoksen edistäjä on kuitenkin joku muu kuin rikoksen varsinainen tekijä, sillä edistämällä tarkoitetaan toisen henkilön tekemän rikoksen edistämistä. Edistämistä on tämän säännöksen mukaan ensinnäkin välineiden, tarvikkeiden tai aineiden valmistaminen, kuljettaminen, luovuttaminen tai välittäminen huumausaineen laitonta valmistusta, viljelyä, maahantuontia tai maastavientiä varten. Tämä 1 kohta muistuttaa läheisesti huumausainerikoksen valmistelua koskevaa RL 50:3:ää. Näiden kahden säännöksen ero on kuitenkin siinä, että edistämisessä edesautetaan toisen tekemää tai suunnittelemaa rikosta, ja valmistelussa omaa rikostaan. Huumausainerikoksen edistämisessä tekijän tulee olla tietoinen siitä, että välineitä, tarvikkeita tai aineita tullaan käyttämään huumausainerikokseen, mutta hänen ei kuitenkaan tarvitse tarkoittaa niitä käytettävän huumausainerikokseen. Myöskään välineiden, tarvikkeiden tai

aineiden varsinaista käyttöä ei edellytetä. Teon tulee siis olla tahallinen vaikkei varsinaista tarkoitustahallisuutta edellytetä.¹⁴⁸

2 kohdan mukaisena tekotapana huumausainerikoksen edistämisessä on varojen lainaaminen tai muu huumausainerikoksen tai sen valmistelun tai RL 50:4:n 1 kohdassa mainitun toiminnan rahoittaminen. Näin ollen myös huumausainerikoksen edistämisen rahoittaminen on rangaistavaa huumausainerikoksen edistämistä. Huumausainerikoksen edistämiseen rahoittamalla riittää, että rahojen luovuttaja on tietoinen rahojen käytöstä huumausainerikoksen tekemiseen tai valmisteluun¹⁴⁹. Kyse tulee kuitenkin olla nimenomaan tietoisuudesta, eikä epäilystä. Jos varojen luovuttaja siis vain arvelee rahojen saajan käyttävän rahat huumausainerikoksen tekemiseen tai valmisteluun, ei varoja luovuttanut syyllisty rikokseen. Tämäkin tekotapa edellyttää näin ollen tekijältään tahallisuutta.¹⁵⁰

6. Yleistä vaaraa tai tuhoa aiheuttavat rikokset

6.1. Joukkotuhonnan valmistelu

Joukkotuhonta kuuluu rikoksiin, joiden sääntely pohjaa suurilta osin kansainvälisten sopimusten velvoitteisiin. Joukkotuhonta onkin sotarikosten ja rikosten ihmisyyttä vastaan ohella varsinainen kansainvälisen oikeuden vastainen rikos, joten se luetaan rikokseksi jo suoraan kansainvälisen oikeuden perusteella¹⁵¹. Joukkotuhonta on myös luonteeltaan kansainvälinen rikos, joka kuuluu kansainvälisen rikostuomioistuimen toimivaltaan¹⁵², poikkeuksena joukkotuhonnan valmistelu, joka ei ole kansainvälisen rikostuomioistuimen toimivallassa¹⁵³. Joukkotuhontatapauksia löytyy kautta historian, lähinnä ulkomailta, ja yhtenä esimerkkinä laajasti julkisuutta saaneista joukkotuhontatapauksista on Ruandan

148 HE 180/1992 Yksityiskohtaiset perustelut, 1. Lakiehdotuksen perustelut, 47 luku Huumausainerikoksista, 4 § Huumausainerikoksen edistäminen.

149 HE 180/1992 vp Yleisperustelut, 6. Lakiehdotuksen pääkohdat.

150 HE 180/1992 Yksityiskohtaiset perustelut, 1. Lakiehdotuksen perustelut, 47 luku Huumausainerikoksista, 4 § Huumausainerikoksen edistäminen.

151 HE 55/2007 vp, s. 3.

152 HE 55/2007 vp, s. 4.

153 HE 55/2007 vp, s. 20.

kansanmurha. Myös toisen maailmansodan aikana tapahtunut juutalaisten vainoaminen ja surmaaminen on osoitus laajamittaisesta joukkotuhonnasta. Joukkotuhonnan sääntelyssä yksi tärkeimmistä kansainvälisistä välineistä on YK:n joukkotuhonnan kieltävä sopimus, jota seuraten myös suomalainen joukkotuhontaa koskeva sääntely on kirjoitettu¹⁵⁴.

Suomen rikoslaissa joukkotuhontaa koskevat säännökset on sijoitettu 11 lukuun. Kuten edellä olen jo kertonut, joukkotuhontaa koskevat säännökset pohjautuvat suurelta osin kansainvälisiin sopimuksiin ja erityisesti joukkotuhontasopimukseen. Suomalaiset säännökset ovatkin hyvin pitkälti esikuviansa mukaisia ja joiltain osin jopa hieman laajempia. Mahdollisesti tärkein tällaisista laajennuksista on joukkotuhonnan kohteena olevien ryhmien määritelmä, johon suomalaisessa lainsäädännössä on lisätty erikseen mainittuihin ryhmiin rinnastettavat kansanryhmät. Joukkotuhonnan valmistelua sääntelevä rikoslain pykälä on RL 11:2, jossa joukkotuhonnan valmistelusta säädetään seuraavasti:

”Joka 1 §:ssä mainitussa tarkoituksessa

- 1) sopii toisen kanssa joukkotuhonnasta tai*
- 2) laatii joukkotuhontasuunnitelman,*

on tuomittava joukkotuhonnan valmistelusta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.”

Säännöksen alussa on viitattu RL 11:1:ään, eli joukkotuhontaa koskevaan pykälään, ja tämän säännöksen esitleminen on olennaista joukkotuhonnan valmistelun ymmärtämiseksi ja joukkotuhonnan tarkoituksen havainnollistamiseksi. Joukkotuhontaa koskeva RL 11:1 kertoo tyhjentävästi joukkotuhonnaksi luettavat toimet:

”Joka jonkin kansallisen, etnisen, rodullisen tai uskonnollisen taikka niihin rinnastettavan kansanryhmän hävittämiseksi kokonaan tai osittain

- 1) surmaa ryhmän jäseniä,*
- 2) aiheuttaa ryhmän jäsenille vaikeita ruumiillisia tai henkisiä sairauksia tai vammoja,*
- 3) asettaa ryhmälle sellaisia elinehtoja, joista voi aiheutua ryhmän fyysinen häviäminen kokonaan tai osittain,*

154 SopS 5/1960.

4) ryhtyy pakkotoimiin syntyvyyden ehkäisemiseksi ryhmän keskuudessa tai

5) pakolla siirtää lapsia ryhmästä toiseen,

on tuomittava joukkotuhonnasta vankeuteen vähintään neljäksi vuodeksi tai elinkaudeksi.

Yritys on rangaistava.”

Joukkotuhonnassa tekijän tavoitteena on siis jonkin kansallisen, etnisen, rodullisen tai uskonnollisen tai muun näihin ryhmiin rinnastettavissa olevan ryhmän hävittäminen kokonaan tai osittain. Teko tulee kohdistaa nimenomaan johonkin näistä tai näihin verrannollisista ryhmistä, ja se on rangaistavaa viidellä RL 11:1:ssä luetellulla tavalla toteutettuna¹⁵⁵. Nuo tekotavat eivät kuitenkaan ole suoranaisesti relevantteja joukkotuhonnan valmistelun kannalta. Kuten RL 11:2:ssä todetaan, rangaistavuudelta edellytetään valmistelun tavoitteen olevan RL 11:1:n mukainen. Vaikka joukkotuhonnan valmistelun tekotavat ovat RL 11:1:stä erilliset, tulee joukkotuhontasopimuksen tai -suunnitelman todennäköisesti olla jonkin joukkotuhonnan tekotavan mukainen.

Tekotapoja joukkotuhonnan valmistelussa on kaksi: joukkotuhonnasta sopiminen toisen henkilön kanssa sekä joukkotuhontasuunnitelman laatiminen. Pykälän 1-kohdassa oleva joukkotuhonnasta sopiminen on pohjimmiltaan salahankekriminalisointi, ja se on ollut rangaistavaa jo ennen joukkotuhontasuunnitelman laatimisen kriminalisointia. Tämä johtunee siitä, että salahanke joukkotuhonnan suorittamiseksi on määrätty rangaistavaksi joukkotuhontasopimuksen III artiklassa. Joukkotuhontasopimus ei kuitenkaan määrää sen ratifioineita valtioita säätämään rangaistavaksi joukkotuhontasuunnitelman laatimista, joten se on säädetty rangaistavaksi vasta myöhemmin.¹⁵⁶ Joukkotuhontasuunnitelman laatiminen säädettiin rangaistavaksi rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä, ja entuudestaan laissa ollut joukkotuhonnasta toisen kanssa sopiminen yhdistettiin tähän pykälään. Näin aikaansaatiin nykyisenmuotoinen joukkotuhonnan valmistelua koskeva säännös. Tämän

¹⁵⁵ Kimpimäki 2015, s. 102.

¹⁵⁶ SopS 5/1960.

jälkeen säännökseen on tehty vain teknisiä muutoksia pykälien numeroinnin osalta, mutta itse säännöksen sisältö on pysynyt samana.¹⁵⁷

Joukkotuhonnasta sopimisen tai suunnitelman laatimisen kohteena tulee olla jokin kansallinen, etninen, rodullinen, uskonnollinen tai muu näihin rinnastettava ryhmä, ja sopimisen tai suunnitelman laatimisen tarkoituksena tulee olla tällaisen ryhmän tuhoaminen joko kokonaan tai osittain. Tunnusmerkistön täyttymisen edellytyksenä on, että on olemassa todellinen ja varteenotettava sopimus tai suunnitelma joukkotuhonnan tekemiseksi. Esimerkiksi ravintolapöydässä käyty keskustelu ja ”sopimus” joukkotuhonnan tekemisestä ei näin ollen täytä joukkotuhonnan valmistelun tunnusmerkistöä. Myöskään täysin epärealistiset sopimukset tai suunnitelmat eivät täytä tunnusmerkistöä, vaan tunnusmerkistön täyttymiseltä edellytetään, että henkilö(t) voisivat tilaisuuden tullen todellisuudessa ryhtyä panemaan suunnitelmaansa täytäntöön tai että he laativat vakavasti otettavan suunnitelman, joka olisi pantavissa täytäntöön.¹⁵⁸

6.2. Yleisvaarallisen rikoksen valmistelu

Yleisvaaralliset rikokset aiheuttavat nimensä mukaisesti yleistä vaaraa ja uhkaavat siten yleistä järjestystä ja yleisiä intressejä. Näin ollen yleisvaarallisten rikosten sääntelyn tarkoituksena voidaan pitää esimerkiksi yleisen turvallisuuden säilyttämistä. Yleisen vaaran määrittäminen on paikoittain haasteellista, mutta samalla tärkeää. Lähtökohtana kuitenkin on, että yhden tai kahden hengen vaarantaminen ei ole yleistä, vaikka hengenvaara jo yhden ihmisen kohdalla olisikin erittäin vakava.¹⁵⁹ Edellytyksenä yleiselle vaaralle täten on, että sen kohteena on useampia ihmisiä, mutta lisäksi kriteerinä on vaaran ennalta määräämättömyys. Henkeä ja terveyttä uhkaava vaara voidaan määritellä yleiseksi esimerkiksi silloin, kun sen alaiseksi ei joudu yksi tai useampi määrätty ihminen vaan ennalta määräämätön joukko ihmisiä. Omaisuutta uhkaava vaara kuitenkin on yleistä, vaikka uhattu omaisuus kuuluisi yhdelle ainoalle määrättylle

¹⁵⁷ HE 55/2007 vp, s. 20.

¹⁵⁸ HE 94/1993 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1.3.2 Pykälien perustelut, 7 § Joukkotuhonnan valmistelu.

¹⁵⁹ Nuotio 1998, s. 440-441.

ihmiselle, jos uhatut omistusesineet eivät ole ennalta määrättyjä.¹⁶⁰ Yleisvaaralliset rikokset kuuluvat tämän vaara-aspektin vuoksi niin kutsuttuihin vaarantamisrikoksiin, jolloin teon varsinaisella seurauksella ei ole suurta painoarvoa. Keskeistä tässä rikostyypissä onkin aiheutunut vaara.¹⁶¹ Nämä seikat huomioiden vaikuttaisi siltä, että yleisvaarallisen rikoksen valmistelusakaan tekijän ei tarvitse tavoitella muuta kuin vaaran aiheuttamista ennalta määrättyä joukolle ihmisiä tai omaisuutta. Valmisteluvaiheessa teon ei siis tarvitse edetä niin pitkälle, että vaaraa olisi aiheutettu, vaan olennaista on se, että teko olisi toteutuessaan aiheuttanut yleistä vaaraa¹⁶².

Yleisvaarallisen rikoksen valmistelua koskeva pykälä on RL 34:9, jossa valmistelu on kriminalisoitu seuraavalla tavalla:

”Joka tehdäkseen 1–5 §:ssä tarkoitetun rikoksen pitää hallussaan pommia, muuta räjähdettä taikka vaarallista laitetta tai ainetta, on tuomittava yleisvaarallisen rikoksen valmistelusta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Yleisvaarallisen rikoksen valmistelusta tuomitaan myös se, joka tehdäkseen ydinräjähderyikoksen

- 1) hankkii tai yrittää hankkia taikka pitää hallussaan tai yrittää pitää hallussaan ydinräjähteiden valmistukseen tarvittavia aineita,*
- 2) hankkii tai yrittää hankkia, valmistaa tai yrittää valmistaa taikka pitää hallussaan tai yrittää pitää hallussaan ydinräjähteiden valmistukseen tarvittavia laitteita tai*
- 3) hankkii ydinräjähteiden valmistukseen tarvittavan valmistuskaavan tai piirustuksen.”*

Säännöksessä mainitut 1-5 § pitävät sisällään seuraavat rikokset pykälittäin järjestyksessä: tuhotyö, liikennetuhotyö, törkeä tuhotyö, terveyden vaarantaminen sekä törkeä terveyden vaarantaminen. Tunnusmerkistön täyttymisen kannalta ratkaisevaa on tekijällä oleva tuhotyön, liikennetuhotyön, törkeän tuhotyön tekemisen tarkoitus tai terveyden tai törkeän terveyden vaarantamisen tarkoitus. Varsinainen tekotapa taas on pommin, räjähteen tai muun räjähteen tai vaarallisen laitteen tai aineen hallussapito. Pommiksi luetaan ”räjähdela-
tauksella varustetut äkillisesti räjähtävät esineet, jotka voivat aiheuttaa ihmisille tai omaisuudelle vahinkoa räjähdys-, palo- tai säteilyvaikutuksen takia”. Näiden

¹⁶⁰ Honkasalo 1960, s. 133.

¹⁶¹ HE 94/1993 vp Yksityiskohtaiset perustelut, 1.11.1.3 Sääntelyn tarve.

¹⁶² HE 94/1993 vp Yksityiskohtaiset perustelut, 1.11.2 Pykäliden perustelut, 9§ Yleisvaarallisen rikoksen valmistelu.

lisäksi pommiin verrattavissa olevia räjähteitä ovat esimerkiksi pitkävaikutteiset tai ketjutetut räjähteet. Rangaistavuudeltaan pommeihin ja räjähteisiin on rinnastettu myös vaaralliset laitteet ja aineet, kuten esimerkiksi syövyttävät tai myrkylliset aineet. Olennaisin ominaisuus rikoksen kannalta on kuitenkin aineen tai laitteen kyky aiheuttaa yleistä vaaraa.¹⁶³ Laitteen tai aineen ei tarvitse edes olla toimintakuntoinen, vaan pelkkä vaarallisuus sellaisenaan on riittävää tunnusmerkistön täyttymisen kannalta.¹⁶⁴

Ydinräjähderikoksen valmistelun osalta tekotapoina ovat säännöksen 2 momentissa luetellut ydinräjähde valmistamiseen tarvittavien aineiden tai laitteiden hankkiminen, hankkimisen yritys, hallussa pitäminen ja hallussapidon yritys sekä ydinräjähde valmistamiseen tarvittavan laitteen valmistaminen ja valmistamisen yritys. Lisäksi ydinräjähderikoksen tekemisessä on tekotapana ydinräjähde valmistukseen tarvittavan valmistuskaavan tai -piirustuksen hankkiminen. Ydinräjähderikoksen valmistelussa, samoin kuin muussa yleisvaarallisen rikoksen valmistelussa, on olennaista (ydinräjähde)rikoksen tekemisen tarkoitus. Jos henkilö olisi esimerkiksi hankkinut ydinräjähderikoksen tekemiseen soveltuvia aineita kriminalisoimatonta toimintaa varten, ei teko olisi rikosentekotarkoituksen puuttumisen vuoksi rangaistava. Ydinräjähderikoksen valmistelua koskeva momentti on sinänsä hieman poikkeuksellinen, että se laajentaa rangaistavuuden alaa säätämällä rangaistavaksi myös aineiden ja laitteiden hankkimisen ja hallussapidon yrityksen sekä laitteiden valmistamisen yrityksen. Yrityksen rangaistavuudesta ydinräjähderikoksen valmistelussa poikkeuksen tekee valmistuskaavan tai -piirustuksen hankkiminen, sillä niiden hankkimisen yritystä ei ole säädetty valmisteluna rangaistavaksi. Syynä tähän voi olla kaavan tai piirustuksen hankkimisen yrityksen sijoittuminen niin varhaiseen vaiheeseen tekoa, että se sisältää vain matalan riskin rikoksen toteutumiseen. Lisäksi valmistuskaavan tai -piirustuksen hankkimista voitaisiin ainakin teoriassa joissain tapauksissa yrittää ilman varsinaista rikosentekotarkoitusta, jolloin teko ei RL 34:9:n perusteella ole rangaistava.

163 HE 94/1993 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1.11.2 Pykälän perustelut, 9 § Yleisvaarallisen rikoksen valmistelu.

164 Lappi-Seppälä, Hakamies jne. 2013, s. 933.

Yleisvaarallisen rikoksen havainnollistamiseksi käsittelen nyt Turun hovioikeuden tuomiota nro 02/3128, jossa vastaajat E ja F olivat pitäneet hallussaan 80 gramman dynamiittipötköstä, kahdesta nallista sekä 1,5 voltin sauvapatterista valmistettua pommia sekä 40 grammaa dynamiittia. He olivat uhanneet räjäyttää pommin kerrostalon ensimmäisessä kerroksessa sijainneessa asunnossaan tietäen, että teko olisi omiaan aiheuttamaan yleistä hengen ja terveyden vaaraa sekä huomattavaa taloudellisen vahingon vaaraa. Pommin räjäyttäminen sisätiloissa voi lisäksi aiheuttaa suuria vahinkoja ja tulipalon vaaran. Pommi oli ollut E:llä toimintavalmiina kädessään poliisin tullessa sisään, ja hän oli antanut sen F:lle opastatettuaan ensin, miten hänen annettuaan merkin pommin saa räjäytettyä. Paikalle tullut poliisi oli kuitenkin saanut vastaajat luovuttamaan pommin poliisille räjäyttämättä sitä. Kumpikin vastaajista oli myöntänyt räjähteiden hallussapidon, mutta kiistänyt aiheuttaneensa yleistä hengen ja terveyden vaaraa ja syyllistyneensä yleisvaarallisen rikoksen valmisteluun.

Käräjäoikeus katsoi vastaajien syyllistyneen yleisvaarallisen rikoksen valmisteluun siitä huolimatta, että nämä olivat kiistäneet teon. Asiassa kuultujen kahden todistajan kertomusten perusteella oli osoitettavissa E:llä olleen hallussaan toimintavalmis pommi, ja hätäkeskuspuhelun ja toisen todistajan kertomuksen avulla osoitettiin vastaajien toiminnan tahallisuus. Oikeus katsoi E:llä ja F:llä olleen vakaa aikomus räjäyttää asuntonsa tietoisena siitä, että se olisi ollut omiaan aiheuttamaan yleistä hengen ja terveyden vaaraa sekä erittäin huomattavaa taloudellisen vahingon vaaraa. Todistajan kertoman mukaan vastaajien hallussa olleen kaltaisen pommin räjäytys voi aiheuttaa esimerkiksi ikkunoiden rikkoutumisen ja tulipalon. Valituksessaan hovioikeuteen E vaati, että syyte hylätään ja että rangaistusta joka tapauksessa alennetaan, sillä hänen tekonsa oli kärsivän ihmisen hätähuuto ja itsemurha eikä yleisvaarallisen rikoksen valmistelu. Syyttäjä vaati valituksen hylkäämistä. Hovioikeus hyväksyi käräjäoikeuden perustelut, mutta kohtuullisesti tuomittua kokonaisrangaistusta. Samassa yhteydessä vastaaja tuomittiin myös muista rikoksista, joten pelkän yleisvaarallisen rikoksen valmistelun rangaistusta ei ole mahdollista yksilöidä.

6.3. Terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelu

Terrorismi on luonteeltaan hyvin kansainvälinen rikos, jonka torjumisesta on annettu määräyksiä erilaisten kansainvälisten instrumenttien välityksellä. Tällainen kansainvälinen instrumentti on esimerkiksi Kansainvälinen yleis-sopimus ydinterrorismin torjumisesta (SopS 6/2009). Suomen voimassaoleva terrorismirikoksia koskeva rikoslainsäädäntö pohjaa laajalti terrorismin torjumista koskevaan Euroopan Unionin puitepäätökseen (jatkossa terrorismi-puitepäätös)¹⁶⁵. Terrorismirikoksiin ja niiden valmisteluun liittyy muista valmistelukriminalisoinneista poiketen jonkinasteinen epävarmuus teon määritelmästä, tässä tapauksessa sanan ”terrorismi” merkityksestä. Tässä tutkielmassani noudatan terrorismin määritelmän osalta terrorismipuitepäätöksen 1 artiklan 1 kohdassa ilmaistua määritelmää, jossa terrorismi määritellään rikollisuudeksi, jonka tarkoituksena on ”pelotella vakavasti väestöä, pakottaa aiheettomasti viranomaiset tai kansainvälinen järjestö johonkin tekoon tai pidättymään jostakin teosta taikka horjuttaa vakavasti jonkin maan tai kansainvälisen järjestön poliittisia, perustuslaillisia, taloudellisia tai sosiaalisia perusrakenteita tai tuhota ne”. Lisäksi puitepäätös edellyttää, että teot voivat joko luonteensa tai asiayhteytensä vuoksi aiheuttaa vakavaa haittaa jollekin valtiolle tai kansainväliselle järjestölle.¹⁶⁶

Terrorismirikoksen määritelmä on varsin monisyinen, sillä Suomessa terrorismirikoksia koskeva säännös sisältää erilaisia tekoja ja rikoksia, jotka terroristisessa tarkoituksessa tehtynä ovat terrorismirikoksia. Suomessa terrorismirikoksia koskevat säännökset on kirjattu rikoslain 34a lukuun, ja teot, jotka terroristisessa tarkoituksessa tehtynä ovat terrorismirikoksia, ovat tämän luvun 1 §:ssä. Nämä teot ovat jo ennestään rikoksia, mutta eroavaisuutena terroristisessa tarkoituksessa tehdyn rikoksen ja ”normaalin” rikoksen välillä on terroristisessa tarkoituksessa tehdyn rikoksen ankarampi rangaistavuus, eli korotetut rangaistukset¹⁶⁷. Nämä ankarammat rangaistukset jo itsessään osoittavat vakavaa suhtautumista terrorismiin ja sen ehkäisyyn. Terroristisessa

165 HE 188/2002 vp, s. 1.

166 2002/475/YOS.

167 HE 188/2002 s. 32.

tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelua koskeva säännös on RL 34a:2, joka kuuluu seuraavasti:

”Joka tehdäkseen 1 §:n 1 momentin 2–7 kohdassa tai 2 momentissa tarkoitetun rikoksen

1) sopii toisen kanssa tai laatii suunnitelman sellaisen rikoksen tekemisestä,

2) valmistaa, pitää hallussaan, hankkii, kuljettaa, käyttää tai luovuttaa räjähteen, kemiallisen tai biologisen aseensa taikka toksiiniaseensa, ampuma-aseensa taikka vaarallisen esineen tai aineen tai

3) hankkii ydinräjähteen valmistukseen tai kemiallisen tai biologisen aseensa taikka toksiiniaseensa valmistukseen tarvittavia laitteita tai aineita taikka siihen tarvittavan valmistuskaavan tai -piirustuksen,

on tuomittava terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi.”

Säännös sisältää alussa viittauksen terroristisessa tarkoituksessa tehtäviä rikoksia koskevaan pykälään ja sen säätämiin rikollisiin tekoihin. Rangaistavaa on tahallisen vaaran aiheuttamisen, tahallisen räjähdeterikoksen, vaarallisia esineitä koskevien säännösten rikkomisen, julkisen kehottamisen rikokseen, törkeän varkauden, törkeän joukkoliikenteeseen tai tavarankuljetukseen soveltuvan moottorikulkuneuvon käyttövarkauden, tuhotyön, liikennetuhotyön, terveyden vaarantamisen, törkeän vahingonteon, törkeän ampuma-aserikoksen, puolustustarvikkeiden maastavientirikoksen, kemiallisen aseensa kiellon rikkomisen, biologisen aseensa kiellon rikkomisen, tahallisen törkeän ympäristön turmelemisen, törkeän pahoinpitelyn, törkeän ihmiskaupan, panttivangin ottamisen, törkeän tuhotyön, törkeän terveyden vaarantamisen, ydinräjähdeterikoksen, kaappauksen, surman, tapon tai murhan valmisteleminen terroristisessa tarkoituksessa. Tarkoituksena tekijällä on näiden tekojen välityksellä vakavasti pelotella väestöä, pakottaa viranomaisen tai kansainvälinen järjestö johonkin tekoon tai pidättymään jostain teosta tai vakavasti horjuttaa tai tuhota maan tai kansainvälisen järjestön poliittiset, perustuslailliset, taloudelliset tai sosiaaliset perusrakenteet aiheuttaen samalla vakavaa haittaa jollekin maalle tai kansainväliselle järjestölle. Valmisteluteolta edellytetään, että se olisi toteutuessaan tehty terroristisessa tarkoituksessa, ja että se olisi samalla ollut omiaan aiheuttamaan vakavaa vahinkoa jollekin valtiolle tai kansainväliselle järjestölle. Poikkeuksen tästä pääsäännöstä muodostaa RL 34a:1.2:n mukainen

teko eli murha, jonka osalta valmistelutunnusmerkistön täyttymiseksi riittää jo terroristinen tarkoitus.¹⁶⁸

Terroristisen tarkoituksen, vakavan vahingon aiheutumisen sekä tiettyjen rikosten valmistelun lisäksi säännöksessä luetellaan tietyt tekomuodot, joilla terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelun tunnusmerkistö täyttyy. Ensimmäinen tekotapa sisältää sopimisen toisen kanssa tai suunnitelman laatimisen RL 34a:1.1:n 2-7 kohdassa tai RL 34a:1.2:ssa tarkoitetun rikoksen tekemisestä. Tämä kohta on yhdenmukainen RL 11:2:n mukaisen joukkotuhonnan valmistelun tekotapojen kanssa, joten tätä kohtaa tulee tulkita sen kanssa yhtenevästi. Edellytyksenä sopimista ja suunnitelman laatimista koskevan kohdan soveltamiselle on, että ”on olemassa todellinen ja varteen otettava sopimus tai suunnitelma rikoksen tekemiseksi terroristisessa tarkoituksessa”.¹⁶⁹ Samoin kuin joukkotuhonnan osalta, esimerkiksi ravintolassa käydyt keskustelu ja tehty ”sopimus” terrorismirikoksen tekemisestä eivät vielä täytä terrorismirikosta koskevan sopimuksen tai suunnitelman tekemisen edellytystä. Lisäksi myöskään täysin epärealistiset tai toteuttamiskelvottomat sopimukset tai suunnitelmat eivät täytä tunnusmerkistöä, vaan tunnusmerkistön täyttymiseltä edellytetään, että henkilöt voisivat tilaisuuden tullen todellisuudessa ryhtyä panemaan täytäntöön suunnitelmaansa, tai että he laativat vakavasti otettavan suunnitelman, jonka he voisivat panna täytäntöön.¹⁷⁰

Toisena tekotapana terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelussa on räjähteen, kemiallisen tai biologisen aseiden taikka toksiiniaseiden, ampuma-aseiden taikka vaarallisen esineen tai aineen valmistaminen, hallussa pitäminen, hankkiminen, kuljettaminen, käyttäminen tai luovuttaminen. Ensimmäisen tekotavan tavoin myös tämä toinen tekotapa edellyttää, että valmistelutoimet tehdään RL 34a:1.1:n 2-7 kohdassa tai RL 34a:1.2:ssa tarkoitetun rikoksen tekemiseksi. Tämä edellytys on tärkeä, sillä säännöksessä tarkoitettujen aseiden tai vaarallisten esineiden tai aineiden hallussapito voi olla

168 HE 188/2002 vp, s. 43.

169 HE 188/2002 vp, s. 44.

170 HE 94/1993 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1.3.2 Pykäläperustelut, 7 § Joukkotuhonnan valmistelu.

sinänsä laillista, mutta kun niiden hallussapito tapahtuu terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen tekemistä varten, on teko rangaistava.¹⁷¹ Aiemmin esitellyn ensimmäisen tekotavan ohella myös tällä tekotavalla on yhteneväisyyksiä toisen rikoksen valmistelua koskevan säännöksen kanssa. Ensimmäinen tekotapa oli yhtenevä joukkotuhonnan valmistelua koskevan säännöksen kanssa, ja tämä tekotapa on tietyiltä osin yhtenevä RL 34:9:ssä säännellyn yleisvaarallisen rikoksen valmistelun tekotavan kanssa. Yleisvaarallisen rikoksen valmisteluun syyllistyy henkilö, joka pitää hallussaan pommia, muuta räjähdettä tai vaarallista laitetta tai ainetta, joten näiden aseiden osalta säännös on yhtenevä nyt käsiteltävän terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelun kanssa. Yleisvaarallisen rikoksen valmistelua koskevassa säännöksessä ei mainita kemiallisia tai biologisia aseita, toksiiniaseita tai ampuma-aseita, mutta nämä voidaan mahdollisesti jossain määrin lukea muiden räjähteiden tai vaarallisten laitteiden tai aineiden alle. Kaikki RL 34a:2:n 2 kohdassa luetellut tekotavat koskevat kaikkia kohdassa lueteltuja räjähteitä, aseita ja muita laitteita tai aineita, joten tekojen muotoja voi olla useita erilaisia. Vaarallinen esine tai aine voi olla esimerkiksi terä- tai ampuma-ase tai jokin myrkyllinen tai syövyttävä aine, kuten myös yleisvaarallisen rikoksen valmistelua koskevassa säännöksessä.¹⁷²

Kolmas tekotapa säättää rangaistavaksi ydinräjähteen valmistukseen tai kemiallisen tai biologisen aseiden taikka toksiiniaseiden valmistukseen tarvittavien laitteiden tai aineiden taikka siihen tarvittavan valmistuskaavan tai -piirustuksen hankkimisen RL 34a:1.1:n 2-7 kohdassa tai RL 34a:1.2:ssa tarkoitetun rikoksen tekemistä varten. Tämä säännös on varsin pitkälle menevä ja laaja, sillä se rinnastaa kemialliset ja biologiset aseet sekä toksiiniaseet ydinräjähteisiin. Tämä laajuus juontaa juurensa terrorismipuitepäätöksen 1 artiklan 1 kappaleen f kohdan säännökseen, jonka mukaan terroristisessa tarkoituksessa tehty biologisten ja kemiallisten aseiden tutkimus ja kehittäminen on terrorismirikos.¹⁷³ Tunnusmerkistössä ilmaistu valmistuskaavan käsite pitää sisällään kaikenlaiset valmistusohjeet.

171 HE 188/2002 vp, s. 44-45.

172 HE 188/2002 vp, s. 45.

173 HE 188/2002 vp s. 46.

Näiden kolmen terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelun tekotavan lisäksi Lohse lukee valmistelutyypiksi terrorismirikoksiksi myös esimerkiksi koulutuksen antamisen terrorismirikoksen tekemistä varten (RL 34a:4a) ja värväämisen terrorismirikoksen tekemiseen (RL 34a:4c)¹⁷⁴. Koulutautuminen terrorismirikoksen tekemistä varten (RL 34a:4b) lisättiin rikoslakiin vasta vuonna 2014, joten tätä tunnusmerkistöä Lohse ei ole käsitellyt. On kuitenkin oletettavaa, että Lohse lukisi myös tuon säännöksen terrorismirikoksen valmisteluun liittyväksi tunnusmerkistöksi. Valmistelun ohella Lohse käsittelee myös terroristiryhmän toiminnan edistämistä osittain terrorismirikoksen valmisteluun liittyvänä rikoksena¹⁷⁵.

7. Salakuuntelun ja salakatselun valmistelu

Rikoslain muutoksella 9.6.2000/531 yksityisyyden, kunnian ja kotirauhan rikkomista koskevat säännökset erotettiin omaksi luvukseen, joka sisältää myös salakuuntelua ja salakatselua sekä näiden valmistelua koskevat säännökset. Salakuuntelun ja salakatselun valmistelua koskeva sääntely pohjautuu jo PL 2:10:ssä säädettyyn yksityiselämän suojaan, jonka perusteella ”jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on suojattu”, samoin kuin ”kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton”.¹⁷⁶ Samalla salakuuntelun ja salakatselun valmistelua koskevat säännökset juontavat juurensa kotirauhan turvaamiseen¹⁷⁷. Erilaisten teknisten laitteiden kehitys on mahdollistanut laitteiden koon pienenemisen ja näin ollen helpomman piilottamisen, kasvattaen samalla riskiä yksityisyyden loukkaamiseen.¹⁷⁸ Rikoslain yksityisyyttä, kunniaa ja kotirauhaa suojaavat säännökset vielä osaltaan tarkentavat perustuslain sääntelyä ja samalla tekevät tietyistä

174 Lohse 2012, s. 9. Nämä tunnusmerkistöt kuuluvat terroristiryhmän toiminnan edistämistä koskevan säännöksen ohella Lohsen väitöskirjan kohteena oleviin säännöksiin.

175 Esimerkiksi Lohse 2012, s. 148. Lohse on käsitellyt väitöskirjassaan sekä terrorismirikoksen valmistelua että edistämistä, joten mitä ilmeisimmin nämä kaksi tekemuotoa liittyvät hänen mielestään läheisesti toisiinsa.

176 HE 184/1999 vp, s. 5.

177 HE 63/1972 vp, s. 2.

178 HE 94/1993 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1. Rikoslaki, 1.12. 38 luku. Tieto- ja viestintärikoksista, 1.12.1.3. Nykyisen sääntelyn epäkohdat ja aikaisempia uudistusehdotuksia.

yksityisyyttä ja kotirauhaa rikkovista teoista rikoksia. Salakuuntelun ja salakatselun valmistelun kriminalisoinnin perusteena onkin näin ollen yksityisyyden, ja alunperin myös kotirauhan suojaaminen¹⁷⁹.

Yksityisyyttä, kunniaa ja kotirauhaa koskevat säännökset sijaitsevat rikoslain 24 luvussa, ja tämän luvun 7 §:ssä säädetään salakuuntelun ja salakatselun valmistelusta seuraavasti:

”Joka sijoittaa 5 tai 6 §:ssä tarkoitetun laitteen salakuuntelussa tai -katselussa käytettäväksi, on tuomittava salakuuntelun valmistelusta tai salakatselun valmistelusta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.”

Pykälässä on viitattu edeltäviin 5 ja 6 §:iin, joista ensimmäinen koskee salakuuntelua ja toinen salakatselua. Salakuunteluakoskeva RL 24:5 kuuluu seuraavasti:

”Joka oikeudettomasti teknisellä laitteella kuuntelee tai tallentaa

1) keskustelua, puhetta tai yksityiselämästä aiheutuvaa muuta ääntä, jota ei ole tarkoitettu hänen tietoonsa ja joka tapahtuu tai syntyy kotirauhan suojaamassa paikassa, taikka

2) muualla kuin kotirauhan suojaamassa paikassa salaa puhetta, jota ei ole tarkoitettu hänen eikä muunkaan ulkopuolisen tietoon, sellaisissa olosuhteissa, joissa puhujalla ei ole syytä olettaa ulkopuolisen kuulevan hänen puhettaan,

on tuomittava salakuuntelusta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.”

Salakatselua koskeva RL 24:6 taas on seuraavanlainen:

”Joka oikeudettomasti teknisellä laitteella katselee tai kuvaa

1) kotirauhan suojaamassa paikassa taikka käymälässä, pukeutumistilassa tai muussa vastaavassa paikassa oleskelevaa henkilöä taikka

2) yleisöltä suljetussa 3 §:ssä tarkoitetussa rakennuksessa, huoneistossa tai aidatulla piha-alueella oleskelevaa henkilöä tämän yksityisyyttä loukaten,

on tuomittava salakatselusta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.”

179 HE 239/1997 vp, s. 6.

Heti valmistelua koskevan RL 24:7:n pintapuolisella analysoinnilla on huomattavissa, että salakuuntelun ja salakatselun valmistelun tunnusmerkistön soveltaminen edellyttää tekijällä olleen välineenä jokin tekninen laite, jota on tarkoitus käyttää salakuunteluun tai salakatseluun, ja varsinaisena toimintana on ollut laitteen sijoittaminen. Salakuuntelun valmistelulta oletettavasti edellytetään, että kuuntelu tai tallennus on RL 24:5:ssä esitetyin tavoin tarkoitus kohdistaa keskusteluun, puheeseen tai muuhun yksityiselämästä aiheutuvaan ääneen, jota ei ole tarkoitettu tekijän kuultavaksi ja joka tapahtuu tai syntyy kotirauhan suojaamassa paikassa. Salakuuntelun valmistelu olisi rangaistavaa myös, jos tekijän tarkoituksena olisi tallentaa tai kuunnella muualla kuin kotirauhan suojaamassa paikassa salaa sellaista puhetta, jota ei ollut tarkoitettu hänen tai kenenkään muunkaan ulkopuolisen tietoon ja jota puhujan ei ole syytä olettaa ulkopuolisen kuuntelevan. Samalla tavalla salakatselun valmistelua pohdittaessa vaikuttaa siis siltä, että valmistelun rangaistavuudelta edellytetään katselun tai kuvaamisen kohdistumista kotirauhan suojaamassa paikassa tai pukuhuoneessa, WC-tilassa tai muussa vastaavassa paikassa oleskelemaan henkilöön. Vaihtoehtoisesti tekijän tarkoituksena salakatselun valmistelussa olisi kohdistaa kuvaaminen tai katseleminen RL 24:3:ssä säädetyssä, yleisöltä suljetussa julkisrauhan suojaamassa rakennuksessa, huoneistossa tai aidatulla piha-alueella oleskelemaan henkilöön.

Salakuuntelun ja salakatselun määrittelyssä on myös olennaista selvittää, mikä on RL 24:5:ssä tai RL 24:6:ssä tarkoitettu tekninen laite. Oletettavasti tekniseksi laitteeksi voidaan lukea esimerkiksi kamera, nauhuri tai muu laite, joka kykenee välittämään ääntä, näyttämään kuvaa tai tallentamaan ääntä tai kuvaa. Hallituksen esityksen perusteella teknisellä laitteella tarkoitetaan laitetta, joka on sijoitettu nimenomaan salakuuntelussa tai salakatselussa käytettäväksi. Laitteen katsotaan olevan käytettävänä siinä vaiheessa, kun se on paikkaansa sijoitettuna ja käyttövalmiina.¹⁸⁰ Tällaista sijoittamista voi olla esimerkiksi nauhurin piilottaminen asuntoon tai pöytälaatikkoon tai muuhun vastaavaan paikkaan. Sen sijaan sijoittamista ei ole mukana kuljetettavien kannettavien laitteiden ottaminen esille laukusta.¹⁸¹ On kuitenkin epäselvää, päteekö tämä

¹⁸⁰ HE 184/1999 vp, s. 30.

¹⁸¹ Lappi-Seppälä, Hakamies jne. 2013, s. 655.

”kannettavien laitteiden sääntö” myös silloin, kun laitetta olisi todellisuudessa tarkoitus käyttää salakuunteluun tai salakatseluun. Esimerkiksi laitteen hankkiminen salakuuntelun tai salakatselun tekemistarkoituksessa ilman sen sijoittamista tai esimerkiksi pakkauksesta poistamista ei ilmeisesti ole rangaistavaa salakuuntelun ja salakatselun valmisteluna, kuten ei myöskään nauhurin unohtaminen pöydälle hyväksyttävässä tarkoituksessa käytettäväksi. Laitteen sijoittamisen osalta huomionarvoinen sääntö on myös, että vaikka loukkauksen kohteena on koti- tai julkisrauhan piirissä tapahtuva toiminta, ei valmistelun rangaistavuus edellytä itse laitteen sijaitsemista koti- tai julkisrauhan piirissä. Myös ulkopuolelta käsin tapahtuva yksityisyyden loukkaamisen pyrkimys kuuluu valmistelun piiriin.¹⁸² Salakuuntelun ja salakatselun valmistelussa hallituksen esityksen mukaan olennaista on myös tarkoitus kuunnella RL 24:5:ssä tai RL 24:6:ssä tarkoitetulla tavalla. Tällä on viitattu teon rikolliseen tarkoitukseen ja ilmeisesti myös tekopaikkaan ja mahdollisiin muihin RL 24:5:ssä ja RL 24:6:ssä säädettyihin edellytyksiin ja teko-olosuhteisiin. Rikollista tarkoitusta osoittavia seikkoja voivat olla esimerkiksi teknisen laitteen laatu tai sijainti, epäillyn ammatti tai mahdollinen motiivi.¹⁸³

Salakuuntelua ja salakatselua käsiteltäessä olennainen termi teknisen laitteen lisäksi on kotirauhan suojaama paikka. Kotirauhan suojaama paikka määritellään RL 24:11:ssä, ja sillä tarkoitetaan asuntoja, loma-asuntoja ja muita asumiseen tarkoitettuja tiloja sekä asuintalojen porraskäytäviä ja asukkaiden yksityisalueita. Muiksi asumiseen tarkoitetuiksi tiloiksi RL 24:11 säättää esimerkiksi hotellihuoneet, teltat, asuntovaunut sekä asuttavat alukset. Kotirauhan suojaamia paikkoja ovat näin ollen yleisesti ottaen kaikki asumiseen tarkoitettut tilat mukaanlukien sekä pysyvämmänluonteiset asunnot että tilapäiset asumukset. Olennainen käsite ovat myös salakatselun yhdessä viitatus RL 24:3:n mukaiset julkisrauhan suojaamat paikat. Tässä pykälässä säädetään jo aiemmin mainitun mukaisesti julkisrauhan rikkomisesta, ja salakatselua koskevan tunnusmerkistön yhteydessä viitataan RL 24:3:ssä tarkoitettuihin rakennuksiin, huoneistoihin sekä aidattuihin piha-alueisiin. Tällaisia rakennuksia ovat RL 24:3:n mukaan virastot, liikehuoneistot, toimistot,

¹⁸² Lappi-Seppälä, Hakamies jne. 2013, s. 655-656.

¹⁸³ HE 184/1999 vp, s. 30.

tuotantolaitokset, kokoustilat ja muut vastaavat rakennukset ja huoneistot sekä niiden aidatut piha-alueet ja kasarmialueet ja muut puolustusvoimien tai rajavartiolaitoksen käytössä olevat alueet. Kotirauhan suojaamassa paikassa oleskelevia ihmisiä suojataan siis sekä salakuuntelulta että salakatselulta, mutta julkisrauhan suojaamassa paikassa vain salakatselu on rangaistavaa. Lisäksi salakuuntelulta suojataan muussa kuin kotirauhan suojaamassa paikassa käytävää keskustelua, jota muiden ei oleteta kuuntelevan.

8. Valtioon ja yleiseen järjestykseen kohdistuvat rikokset

8.1. Valtiopetoksen valmistelu

Rikoslain kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen hallituksen esityksen mukaan valtiopetosrikoksia koskevalla sääntelyllä pyritään turvaamaan kansanvaltaista valtiojärjestystä sitä vakavasti vaarantavilta teoilta.¹⁸⁴ Ennen rikoslain kokonaisuudistusta valtiopetosrikosten sääntely oli osittain vanhentunutta, sillä tunnusmerkistöt oli kirjoitettu autonomian ajan olosuhteita silmälläpitäen.¹⁸⁵ Säännökset oli tehty nyky-yhteiskuntaan verrattuna hyvin erilaisissa olosuhteissa ja säännösten soveltamisesta oli siten tullut ongelmallista.¹⁸⁶ Uudistetussa sääntelyssä valtiopetosrikoksia koskevat säännökset sijoitettiin rikoslain 13 lukuun, jonka 3 §:ssä sijaitsee valtiopetoksen valmistelua koskeva seuraavanlainen säännös:

”Joka tehdäkseen valtiopetoksen

- 1) ryhtyy yhteydenpitoon vieraan valtion tai sen asiamiehen kanssa,*
- 2) valmistaa, hankkii, kokoaa tai varastoi aseita, ampumatarvikkeita tai muita niihin rinnastettavia väkivallan käyttöön soveltuvia välineitä,*
- 3) antaa koulutusta aseiden tai muiden väkivallan käyttöön soveltuvien välineiden käyttämisessä tai*
- 4) värvää tai kokoaa väkeä tai varustaa sitä aseilla,*

¹⁸⁴ HE 94/1993 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1.5. 13 luku. Valtiopetoksista, 1.5.1.3 Ehdotuksen pääkohdat.

¹⁸⁵ HE 94/1993 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1.5. 13 luku. Valtiopetoksista, 1.5.1.1. Nykyinen lainsäädäntö ja sääntelyn tarve.

¹⁸⁶ HE 94/1993 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1.5. 13 luku. Valtiopetoksista, 1.5.1.2. Nykyisen sääntelyn ongelmia.

on tuomittava valtiopetoksen valmistelusta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.

Valtiopetoksen valmistelusta tuomitaan myös se, joka perustaa tai organisoii yhteenliittymän, jonka tarkoituksena on Suomen valtiosäännön tai valtiojärjestyksen väkivaltainen kumoaminen tai muuttaminen, osallistuu johtavassa asemassa tai muuten merkittäväällä tavalla sellaisen yhteenliittymän toimintaan tai tietoisena yhteenliittymän tarkoituksiperästä antaa sille merkittävää taloudellista, järjestöllistä tai muuta vastaavaa tukea.”

Kuten monissa muissakin valmistelua koskevissa säännöksissä, myös tässä viitataan itse täytettyä tekoa koskevaan tunnusmerkistöön ilmaisemalla, että valmistelurikoksen tarkoituksena on tehdä täytetty teko. Valtiopetosta koskeva tunnusmerkistö on RL 13:1, joka kuuluu seuraavasti:

”Joka tarkoituksenaan väkivaltaa käyttämällä tai sillä uhkaamalla tai siihen rinnastettavalla tavalla oikeudettomasti pakottamalla taikka valtiosääntöä rikkoen

1) kumota Suomen valtiosääntö tai muuttaa sitä taikka

2) muuttaa Suomen valtiojärjestystä

tekee teon, josta aiheutuu sanotun tarkoituksen toteutumisen vaara, on tuomittava valtiopetoksesta vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Valtiopetoksesta tuomitaan myös se, joka väkivaltaa käyttämällä tai sillä uhkaamalla syrjäyttää tai yrittää syrjäyttää tasavallan presidentin, valtioneuvoston tai eduskunnan taikka kokonaan tai osaksi estää tai yrittää estää niitä käyttämästä toimivaltaansa.”

Tämän perusteella on todettavissa, että jos henkilöllä on tarkoituksena tehdä valtiopetos, on hänen tarkoituksenaan kumota Suomen valtiosääntö tai muuttaa sitä tai muuttaa Suomen valtiojärjestystä. Tähän tavoitteeseen hän pyrkii väkivaltaa käyttämällä, sillä uhkaamalla tai siihen rinnastettavalla tavalla oikeudettomasti pakottamalla, ja hän saa aikaan vaaran Suomen valtiosäännön muuttumisesta, kumoutumisesta tai Suomen valtiojärjestyksen muuttumisesta. Valtiopetoksen valmistelijalla voi olla tarkoituksenaan myös syrjäyttää tai yrittää syrjäyttää tasavallan presidentti, valtioneuvosto tai eduskunta tai kokonaan tai osaksi estää tai yrittää estää niitä käyttämästä toimivaltaansa. Tähän tavoitteeseen pyrkiminen toteutetaan samoin joko väkivaltaa käyttämällä tai sillä uhkaamalla. Valtiopetoksen valmistelijan tarkoitus ja pyrkimys on täten

yhtenevä varsinaisen valtiopetoksen tekijän kanssa, mutta valmistelussa tekotavat luonnollisesti eroavat täytetystä teosta.

Hallituksen esityksessä valtiopetoksen valmistelun tekotavat jaetaan kolmeen tyyppiin, vaikka itse tekotapoja onkin säännöksessä listattuna useampia. Nämä kolme erilaista tekotyyppiä voidaan jakaa yhteydenpitoon vieraan valtion tai sen asiamiehen kanssa, valtiopetoksen tekemistä varten tapahtuvaan aseistautumiseen ja siihen rinnastettavaan valmistautumiseen aseellisen joukon aikaansaamiseksi sekä merkittävän roolin omaamiseen sellaisessa organisaatiossa, jonka tarkoituksena on Suomen valtiosäännön väkivaltainen kumoaminen tai muuttaminen tai Suomen valtiojärjestyksen väkivaltainen muuttaminen.¹⁸⁷ Näistä tekotavoista aseistukseen liittyvät teot on eritelty valtiopetoksen valmistelua koskevassa säännöksessä kolmeen kohtaan eri tekotapojen mukaan, ja käsittelen ne tarkemmin jäljempänä. Yksinkertaistettuna voidaan kuitenkin todeta, että aseiden osalta valtiopetoksen valmistelua on aseistuksen, ampumatarvikkeiden ja muiden näihin verrattavien väkivallan käyttöön soveltuvien välineiden valmistaminen, hankkiminen, kokoaminen ja varastoiminen, aseiden ja muiden väkivallan käyttöön soveltuvien välineiden käytössä kouluttaminen sekä väen kokoaminen, värvääminen tai varustaminen aseilla.

Samoin kuin valmistelukriminalisoinneissa yleensäkin, myös valtiopetoksen valmistelussa edellytetään tekijältä tahallisuutta. Tällaiseksi tahallisuudeksi luetaan esimerkiksi yhteydenpidon osalta muun muassa henkilökohtaiset tapaamiset, puhelinkeskustelut sekä viestien vaihto niin kirjeitse kuin sähköises-
tikin riippumatta siitä, kumpi osapuoli yhteydenpidon on aloittanut. Huomioitava on kuitenkin se, että yhteydenpito keneen tahansa vieraassa valtiossa oleskelevaan ihmiseen ei vielä tarkoita tahallisuutta valtiopetoksen valmistelun suhteen, vaan tahallisuuteen tulee liittyä tieto siitä, että henkilö, johon yhteyttä pidetään, edustaa vierasta valtiota tai on sen asiamies. Mikä tahansa yhteydenpito ei muutenkaan aiheuta syyllistymistä valtiopetoksen valmisteluun,

¹⁸⁷ HE 94/1993 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1.5. 13 luku. Valtiopetoksista, 1.5.2. Pykälien perustelut, 3 § Valtiopetoksen valmistelu.

vaan yhteydenpito tulee tehdä nimenomaan tarkoituksessa tehdä myöhemmin valtiopetos.¹⁸⁸

Aseistukseen liittyviä rangaistavia tekoja on aiemmin mainitun mukaisesti useita. Aseilla tarkoitetaan tässä yhteydessä ampuma-aseita ja -tarpeita, vaarallisia teräaseita sekä räjähdysaineita ja -tarvikkeita¹⁸⁹. Näiden hallussapidosta on rikoslainsäädännössä muitakin säännöksiä, mutta valtiopetoksen tekemisen tarkoituksessa ensinnäkin niiden valmistaminen, hankkiminen, kokoaminen ja varastoiminen on rangaistavaa valtiopetoksen valmisteluna. Aseiden hankkimiselta ja muilta edellä luetelluilta tekemuodoilta edellytetään kuitenkin laajamittaisuutta, sillä pelkän yksittäisen jäsenen aseiden hallussapito ei vielä tule rangaistavaksi valtiopetoksen valmisteluna¹⁹⁰. Toinen aseisiin liittyvä teko on aseiden ja muiden väkivallan käyttöön soveltuvien välineiden käyttöön kouluttaminen. Se sisältää esimerkiksi ampuma-aseiden käytössä opastamisen, pommien valmistamiseen ja asentamiseen perehdyttämisen sekä terroritekojen suorittamiseen harjaannuttamisen. Myös erilaisiin sotilaallisiin operaatioihin liittyvä asekoulutus voi tulla rangaistavaksi valtiopetoksen valmisteluna.¹⁹¹ Tämä ei kuitenkaan tee esimerkiksi eräiden viranomaisten, kuten puolustusvoimien, antamaa koulutusta ja opastusta aseiden käytössä rangaistavaksi. Sama koskee eräitä harrastuksia, kuten metsästystä ja tiettyjä urheilulajeja, joissa aseiden käytön opastus kuuluu asiaan. Jos tällaiseen opastukseen ja koulutukseen kuitenkin liittyisi valtiopetoksen tekemisen tarkoitus, olisi siinä tapauksessa kyse valtiopetoksen valmistelusta.¹⁹²

Aseisiin liittyvästä tekoavasta on kyse myös 1 momentin 4 kohdassa, eli väen värväämisessä, kokoamisessa ja aseiden varustamisessa valtiopetoksen tekemiseksi. Värvääminen voi tapahtua useilla eri tavoilla, esimerkiksi lehti-ilmoitusten välityksellä tai ilmoittautumistilaisuuksia järjestämällä, mutta vär-

188 HE 94/1993 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1.5. 13 luku. Valtiopetoksista, 1.5.2. Pykälien perustelut, 3 § Valtiopetoksen valmistelu.

189 Lappi-Seppälä, Hakamies jne. 2013, s. 306.

190 Lappi-Seppälä, Hakamies jne. 2013, s. 306.

191 Lappi-Seppälä, Hakamies jne. 2013, s. 307.

192 HE 94/1993 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1.5. 13 luku. Valtiopetoksista, 1.5.2. Pykälien perustelut, 3 § Valtiopetoksen valmistelu.

väykseltä edellytetään myös jonkinlaista tuloksellisuutta, joten ihmisten on tullut tosiasiassa liittyä joukkoon. Pelkkä jäsenyys kapinallisessa yhteisössä ei kuitenkaan enää nykyisin ole rangaistavaa, joten rangaistavaa on vain niiden henkilöiden toiminta, jotka organisoivat värväystoimintaa tai osallistuvat muulla rangaistavalla tavalla yhteisön toimintaan. Aseiden luovuttaminen ihmisten käyttöön tulee tehdä tietoisena siitä, että niitä on tarkoitus käyttää valtiopetoksen tekemiseen, ja lisäksi edellytetään, että aseita luovutetaan joukolle ihmisiä. Yksittäinen ihminen ei siis riitä.¹⁹³ Samoin kuin yhteydenpidon yhteydessä, myös aseiden hankkimisen ja asekoulutuksen sekä värväyksen ja asein varustamisen tarkoituksena tulee olla nimenomaan valtiopetoksen tekeminen¹⁹⁴.

Valtiopetoksen valmistelua koskevan säännöksen 2 momentti sisältää kriminalisoinnin, jonka perusteella valtiopetoksen valmisteluun syyllistyy myös se, joka ”perustaa tai organisoii yhteenliittymän, jonka tarkoituksena on Suomen valtiosäännön tai valtiojärjestyksen väkivaltainen kumoaminen tai muuttaminen, osallistuu johtavassa asemassa tai muuten merkittävällä tavalla sellaisen yhteenliittymän toimintaan tai tietoisena yhteenliittymän tarkoituksiperästä antaa sille merkittävää taloudellista, järjestöllistä tai muuta vastaavaa tukea”.¹⁹⁵ Yhteenliittymän käsite voi sisältää hyvin monenlaisia yhteisöjä, järjestöjä ja ryhmiä. Tällainen ryhmä voi olla esimerkiksi sinänsä laillisesti toimiva yhdistys, joka kuitenkin erilaisin päätöksin ja toimin pyrkii valtiopetoksen tekemiseen.¹⁹⁶ Kuten edellä värväyksen yhteydessä on todettu, esimerkiksi pelkkä jäsenyys tällaisessa yhteenliittymässä tai yhteenliittymän kokouksiin osallistuminen ei vielä aiheuta rangaistavuutta, vaan rangaistavuus edellyttää jollain tavalla merkittävää asemaa tai organisoimista yhteenliittymässä, tai sen merkittävää tukemista.¹⁹⁷ Esimerkkejä tällaisesta toiminnasta ja asemasta ovat muun muassa osallistuminen yhteenliittymän päätöksentekokoelimen toimintaan sekä päätösten valmistelusta tai käytännön toteuttamisesta vastaaminen. Tuen antaminen yhteenliittymälle voi sisältää hyvin erilaisia muotoja lähtien rahalli-

193 Lappi-Seppälä, Hakamies jne. 2013 s. 307.

194 HE 94/1993 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1.5. 13 luku. Valtiopetoksista, 1.5.2. Pykälien perustelut, 3 § Valtiopetoksen valmistelu.

195 Lappi-Seppälä, Hakamies jne. 2013, s. 307-308.

196 HE 94/1993 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1.5. 13 luku. Valtiopetoksista, 1.5.2. Pykälien perustelut, 3 § Valtiopetoksen valmistelu, 2 momentti.

197 Lappi-Seppälä, Hakamies jne. 2013, s. 307-308.

sesta tuesta ja edeten esimerkiksi lupaukseen varustaa yhteenliittymää aseilla, tai ylipäänsä sitoutumista osallistumaan valtiopetoksen toteuttamiseen.¹⁹⁸

8.2. Yleisen järjestyksen aseellisen rikkomisen valmistelu

Yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia koskevia säännöksiä muutettiin rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä, ja muutokset tulivat voimaan lainmuutoksella 24.7.1998/563 1.1.1999. Ennen uudistusta rikokset yleistä järjestystä vastaan olivat hajaantuneina eri osiin rikoslakia, ja ne koettiin hajanaisiksi, epäyhtenäisiksi ja epähavainnollisiksi. Nämä rikokset haluttiinkin nyt koota saman luvun alle. Tälle asetti kuitenkin haasteita yleisen järjestyksen käsitteen arvostuksenvaraisuus. Yleisesti ottaen yleistä järjestystä vastaan tehdyt rikokset nimittäin aiheuttavat lähinnä pahennusta, ärtymystä ja mielipahaa, eivätkä niinkään välttämättä loukkaa tai vaaranna ihmisten oikeuksia tai etuja. Säännökset oli säädetty erilaisissa oloissa, ne olivat jo osin vanhentuneita, eivätkä soveltuneet enää nykyaikaan, joten yleistä järjestystä vastaan tehdyt rikokset kokivat varsin mittavan uudistuksen, jonka yhteydessä tunnusmerkistöjä muutettiin ja siirrettiin luvusta toiseen, ja uusia tunnusmerkistöjä luotiin. Samalla yleistä järjestystä vastaan tehtyjä rikoksia koskeva rikoslain luku muuttui, ja nykyisin nämä säännökset sijaitsevat rikoslain 17 luvussa.¹⁹⁹

Rikoksista yleistä järjestystä vastaan säädetään siis rikoslain 17 luvussa, ja tämän luvun 5 §:ssä on säännös yleisen järjestyksen aseellisen rikkomisen valmistelusta. Yleisen järjestyksen aseellisen rikkomisen valmistelu on siitä poikkeuksellinen valmistelukriminalisointi, että sen sääntelykohteena ovat 17 luvun rikosten sijasta tietyt muiden rikoslain lukujen sisältämät rikokset. Säännös sisältää useampia viittauksia muihin rikoslain lukuihin ja säännöksiin, ja kokonaisuudessaan säännös kuuluu seuraavasti:

¹⁹⁸ HE 94/1993 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1.5. 13 luku. Valtiopetoksista, 1.5.2. Pykälien perustelut, 3 § Valtiopetoksen valmistelu, 2 momentti.

¹⁹⁹ HE 6/1997 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1. Rikoslaki, 1.4. 17 luku. Rikoksista yleistä järjestystä vastaan, 1.4.1.2. Nykyisen sääntelyn ongelmia.

”Joka tehdäkseen 12 luvun 1–4 §:ssä, 16 luvun 1 tai 15 §:ssä tai tämän luvun 3 §:ssä tarkoitetun rikoksen värvää tai kokoaa aseellista väkeä, on tuomittava yleisen järjestyksen aseellisen rikkomisen valmistelusta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.”

Yleisen järjestyksen aseellisen rikkomisen valmistelun tekotapana on näin ollen aseellisen väen värväminen tai kokoaminen. Huomionarvoista on että tekotapa koskee nimenomaan vain väen kokoamista ja värväämistä. Jos tämä joukko alkaa toteuttaa aikomuksenaan olevaa rikosta, ei kyse enää ole pelkästä valmistelusta, ja rangaistus teosta ankaroituu huomattavasti.²⁰⁰ On oletettavaa, että tunnusmerkistön täytyminen edellyttää värväykseltä tuloksellisuutta, mutta jättää samalla värväyksen tai kokoamisen tavan avoimeksi. Valtiopetoksen valmistelun yhteydessä käsiteltyä värväystä ja kokoamista hyödyntäen voidaan kuitenkin arvella, että esimerkiksi lehti-ilmoitus tai ilmoittautumistilaisuuksien järjestäminen täyttäisi tunnusmerkistön.²⁰¹ Valtiopetoksen valmistelun käsittelyn yhteydessä luvussa 8.1. on sivuttu myös aseiden määritelmää, joka lienee sovellettavissa myös tässä yleisen järjestyksen aseellisen rikkomisen valmistelun yhteydessä. Aseilla tarkoitettaneen tässä yhteydessä siis ampuma-aseita ja -tarpeita, vaarallisia teräaseita sekä räjähdysaineita ja -tarvikkeita.²⁰² Tekijän tavoittelemana tekona on Suomen itsemääräämisoikeuden vaarantaminen (RL 12:1), sotaan yllyttäminen (RL 12:2), maanpetos (RL 12:3), törkeä maanpetos (RL 12:4), virkamiehen väkivaltainen vastustaminen (RL 16:1), vangin laiton vapauttaminen (RL 16:5) tai väkivaltainen mellakka (RL 17:3). Säännös on sinänsä varsin yksiselitteinen, ja tätä on hallituksen esityksen mukaan tavoiteltukin, sillä rangaistavat valmisteluteot, joihin syyllistyy aseellisen joukon kokoamisella, on senaikaisen hallituksen mukaan lueteltava mahdollisimman suppeasti ja yksiselitteisesti²⁰³.

200 HE 6/1997 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1. Rikoslaki, 1.4. 17 luku. Rikoksista yleistä järjestystä vastaan, 1.4.1.3. Ehdotuksen pääkohdat, 5 § Yleisen järjestyksen aseellisen rikkomisen valmistelu.

201 Lappi-Seppälä, Hakamies jne. 2013, s. 307.

202 Lappi-Seppälä, Hakamies jne. 2013, s. 306.

203 HE 6/1997 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 1. Rikoslaki, 1.4. 17 luku. Rikoksista yleistä järjestystä vastaan, 1.4.1.3. Ehdotuksen pääkohdat, 5 § Yleisen järjestyksen aseellisen rikkomisen valmistelu.

9. Yhteenveto

Rikoksen valmistelua ei ole säännelty rikoslain yleisessä osassa, vaan sääntely perustuu erityisessä osassa sijaitseviin yksittäisiin valmistelun kriminalisoiviin tunnusmerkistöihin. Rikoksen valmistelun lisäksi on kriminalisoitu rikoksen yritys ja täytetty teko, mutta suunnittelu on rankaisematonta. Nämä rikoksen valmisteluun ajallisesti läheisesti liittyvät tekomuodot tulee voida joillain keinoilla erottaa valmistelusta, jotta voidaan selvittää teon mahdollinen rangaistavuus ja taata tekijän oikeusturva. Yleisesti ottaen rikoksen valmisteluna pidetään toimintaa, jolla luodaan edellytyksiä rikoksen myöhemmälle toteuttamiselle²⁰⁴. Rikoksen valmistelija on siis tehnyt jo päätöksen rikoksen tekemisestä ja on edennyt suorittamaan toimia, joilla haluaa edesauttaa rikoksen tekemistä²⁰⁵. Lisäksi valmistelu on jotain vähemmän kuin rikoksen yritys, mutta enemmän kuin pelkkää rankaisematonta päänsisäistä suunnittelua. Valmistelulla täytyy olla jokin konkreettinen muoto, mutta joskus tämänkin erottaminen normaaliin arkielämään kuuluvasta, rankaisemattomasta toiminnasta on haastavaa. Katsoisinkin rikoksen valmistelun todistamiseen liittyvän usein näyttöongelmia, koska ulkoiset toimet eivät välttämättä näytä rikollisilta, vaan rikollista toiminnasta tekevät henkilön ajatukset yhdistettynä ulkoiseen toimintaan.

Valmistelun käsitteeseen liittyviä eroavaisuuksia ja samanlaisuuksia löytyy Suomen ja useiden ulkomaiden väliltä, ja olen esitellyt näitä eroavaisuuksia ja yhtenevyyksiä sekä Suomen ja Ruotsin että Suomen ja Common Law -maiden välillä. Ruotsin järjestelmässä rikoksen valmistelun määritelmästä on säädetty yleissäännöksellä, mutta itse kriminalisointi on kuitenkin tehty yksittäisillä tunnusmerkistöillä. Yleissäännös ei siis kriminalisoi kaikkea rikoksen valmistelua. Ruotsissa on myös kriminalisoitu joitain valmistelutekoja, joita Suomessa ei ole säädetty rangaistavaksi, esimerkkinä muun muassa seksuaalirikosten valmistelu. Common Law -järjestelmä taas on, huolimatta erilaisuudestaan suhteessa Suomeen ja Ruotsiin, joiltain osin yhtenevä. Esimerkiksi valmisteluun kuuluvissa toimissa on tiettyjä yhdenmukaisuuksia, mutta valmistelun käsite on Common Law -järjestelmässä jossain määrin laajempi.

204 HE 44/2002 vp, s. 140.

205 Honkasalo 1966, s. 85.

Valmistelun erottamista rankaisemattomasta toiminnasta sääntelevät rikoslain valmistelukriminalisoinnit, eli tunnusmerkistöt. Näin ollen vain tiettyjen, yleensä vakavimpien, rikosten valmistelu on säädetty rangaistavaksi, ja muiden rikosten valmistelu on rankaisematonta toimintaa. Valmistelua koskevat tunnusmerkistöt sisältävät tarkat määritelmät jokaiselle valmistelukriminalisoinnille, joten vain tietyt toimet kulloisenkin valmistelukriminalisoinnin sisällä ovat rangaistavia. Useita vakavampia rikoksia koskevia valmistelukriminalisointeja säännellään myös laajasti kansainvälisillä sopimuksilla ja päätöksillä: esimerkkeinä tällaisista valmistelukriminalisoinneista ovat huumausainerikoksen valmistelu, terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelu sekä joukkotuhonnan valmistelu. Suurin osa kansainvälisten sopimusten piirissä olevista valmistelukriminalisoinneista omaa muutoinkin kansainvälisen luonteen. Kansainvälisten sopimusmääräysten lisäksi myös kotimainen tarve on kannustanut säätämään rikoksen valmistelun laajemmin rangaistavaksi. Suomessa rikoksen valmistelua koskevia tuomioita on varsin vähän, ja tämä voi osaltaan johtua valmistelukriminalisointien suhteellisen alhaisesta määrästä. On myös mahdollista, että valmistelun varhaisen vaiheen vuoksi moni valmisteluteko jää tulematta ilmi ja täten poliisin ja muiden viranomaisten tietämättömiin. Joistakin rikoksista on kuitenkin laajemminkin oikeuskäytäntöä, ja näiden rikosten käsittelyn yhteydessä olen esitellyt hovioikeuksien asioissa antamia tuomioita.

Tämä tutkielmani on siis kattaus Suomen tämänhetkiseen rikoksen valmistelua koskevaan sääntelyyn ja oikeuskäytäntöön lisättynä pienellä palasella ulkomaa-laista rikoksen valmistelun sääntelyä. Rikoksen valmistelussa olisi vielä paljon tutkittavaa niin kotimaisesta kuin kansainvälisestäkin näkökulmasta, mutta tilan rajallisuuden vuoksi olen pysynyt tunnusmerkistöjen osalta kotimaisessa lainsäädännössä. Rikoksen valmistelun sääntelyn tulevaisuus on tällä hetkellä varsin avoin, sillä ainakaan tällä hetkellä ei ole vireillä lakihankkeita, joilla rikoksen valmistelun rangaistavuutta laajennettaisi. Tulevaisuudessa aiheesta voi kuitenkin tulla lisää tutkittavaa uuden oikeuskäytännön ja mahdollisten uusien tunnusmerkistöjen myötä.